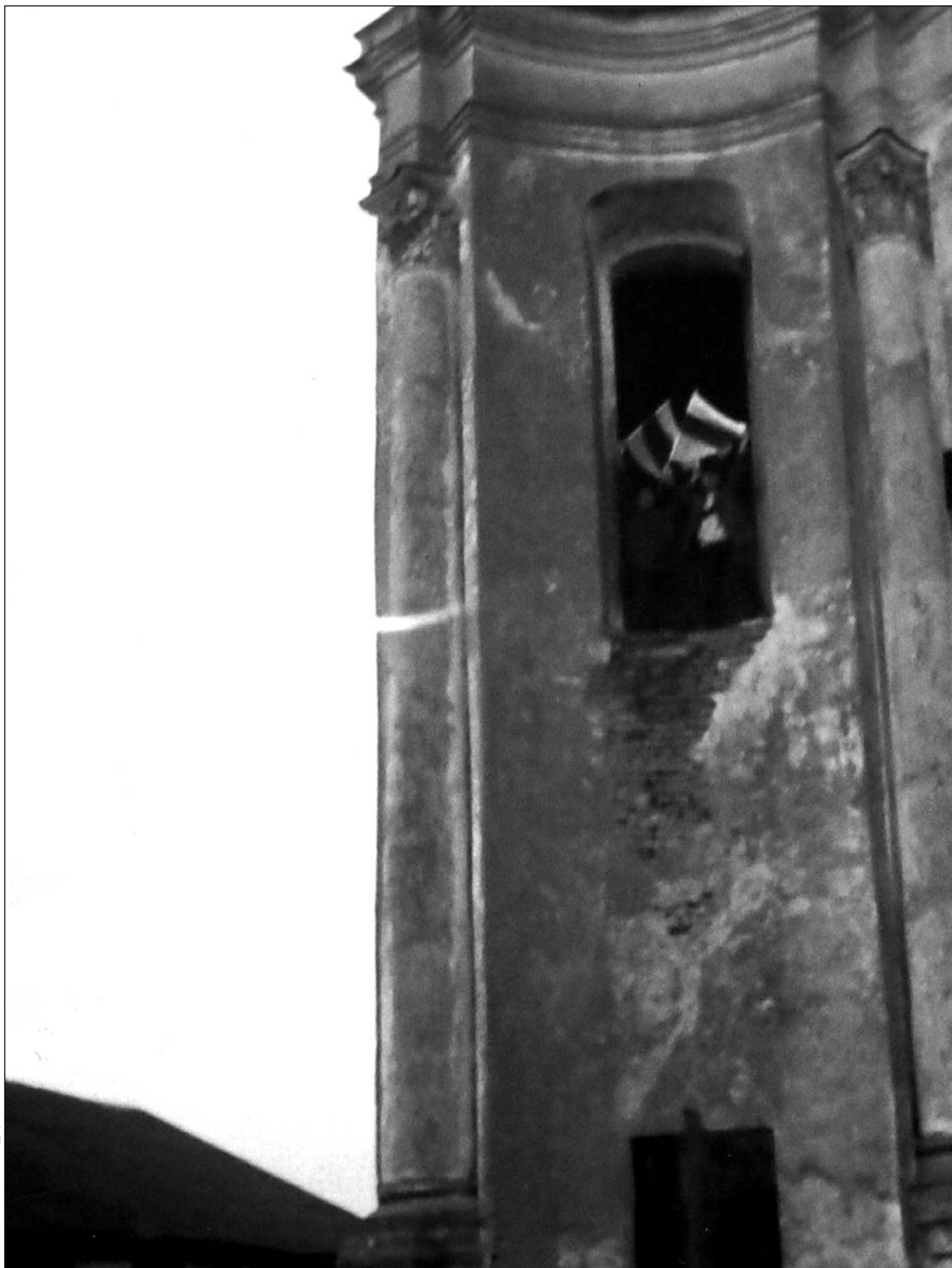

Беларускія Ведамасьці

НЬЮ-ЁРК – ВАРШАВА, 2005 – студзень 2006.

Жыве Беларусь!

НАРОДНАЕ ГАЛАСАВАНЬНЕ

(паведамленьне)

Па патрабаванні Масквы Лукашэнка зьяняацку для Беларусу прызначу дагэрміновыя выбары прэзідэнта раней патрэбнага часу (на 19 сакавіка 2006 г.). Дагэрміновыя выбары, аднак, законна не абгрунтавалі. Расея сьпяшае падтрымаць свайго стаўленьніка, бо тэндэнцыі ў грамадстве паказваюць, што справы гэтых двух рэжымаў могуць пагоршыцца. Таму робяць што хочуць, не зважаючы на ўспрыняцьце людзей.

Тут разьлік, што калі 19 сакавіка яны праваліцца на выбарах, то па закону Лукашэнка яшчэ амаль паўгода застаецца на сваёй пасадзе. Тады пучінская Масква спадзяецца разьвязаць у Беларусі грамадзянскі канфлікт (вайну) за ўладу і зьліквідаваць законнага новавыбранага прэзідэнта. Нічога, аднак, у іх ня выйдзе, бо мы іхныя спадзевы бачым.

З іншага боку, яны мяркуюць, што зімой у маразы нам не ўдасца сабраць 150-200 тыс. подпісаў, бо будынкi, дамы, студэнцкія інтэрнаты і іншыя памяшканьні рэжым зьбіраецца заблякаваць. Але й тут яны памыляюцца. У Кіеве ўкраінцы ў час выбараў нават начавалі на вуліцы ў маразы.

Бязьлітаснасьць, несумленны падыход да беларусаў толькі павялічыць народны энтузіязм, нягледзячы на мараз.

Беларусь усяроўна пераможа гэтую чужародную навалу. Усе беларусы памятаюць як рэжым і ягоная прадажная квазіпазыцыя абдурвалі іх у кастрычніку 2004 года і заганялі народ на незаконны рэфэрэндум. Народ не павінен быў удзельнічаць у антызаконнай справе рэжымнай улады. А вось цяпер бачым вынік гэтага нібыта „пазыцыйнага” удзелу ў антыканстытуцыйным рэфэрэндуме: Лукашэнка зьбіраецца выстаўляць сваю кандыдатуру на выбары, хаця па Канстытуцыі ён ужо ня мае на гэта права. Зноў рыхтуюць фальсіфікатарскае ашуканства і шмат хто думае, які сэнс тады галасаваць — усяроўна скруцяць і падмануць.

Але сэнс ёсьць. Сілай зьяўляемся мы — народ, а не прамаскоўскі рэжым і ня чукча псэўдапазыцыйных калябарантаў з Масквой (не Лукашэнка і не падстаўныя калякіны-мількевічы). Ня слухайце гэтай прадажнай публікі!

Трэба абавязкова ўсім масава ісьці на выбары (рэжым гэтага баіцца), а пасля галасаваньня не разыходзіцца, а ісьці ў цэнтар Менска на Цэнтральную плошчу, быць разам і чакаць аб’яўленьня вынікаў галасаваньня. (Той хто жыве бліжэй каля Менска, той пасля галасаваньня прыязджае ў Менск).

У нашых сілах і ў нашых законных магчымасьцях затармазіць і спыніць машыну фальсіфікацыі. Гэта можа зрабіць кожны беларус і ўсе разам.

Дзеля перамогі народа над фальсіфікацыйнай сістэмай трэба рабіць **народнае галасаваньне**. Сутнасьць народнага галасаваньня ў наступных **дзеяньнях выбаршчыкаў**:

- на ўчасткі для галасаваньня выбаршчыкі йдуць са сваімі заранёў падрыхтаванымі бюлетэнямі (альбо з чыстым лістом паперы, тады свой бюлетэнь можна напісаць у кабіне для галасаваньня);
- выбаршчык бярэ бюлетэнь рэжыму, ставіць подпіс у сьпісе і ідзе ў кабіну;
- у кабіне выбаршчык кладзе ў кішэню бюлетэнь рэжыму і дае сваю;
- у скрыню для галасаваньня выбаршчык апускае свой бюлетэнь;
- выбаршчык захоўвае бюлетэнь рэжыму да перадачы яго грамадзкай камісіі.

Народны бюлетэнь

— На чыстым лісьце паперы выбаршчык піша прозьвішча, імя, імя па-бацьку беларускага народнага кандыдата (альтэрнатыўнага рэжыму), за якога ён галасуе і ставіць насупраць яго прозьвішча значок (птушачку), а ўнізе ліста ставіць любы васьмізначны лік.

— Тое ж самае выбаршчык робіць на афіцыйным бюлетэні рэжыму (птушачка насупраць прозьвішча і ўнізе васьмізначны лік такі самы як на народным бюлетэні).

Народны (альтэрнатыўны) бюлетэнь будзе зьнешне адрозьнівацца ад бюлетэня рэжыму. Пры адкрыцьці скрыняў адразу будуць відаць вынікі галасаваньня. Васьмізначны лік дапаможа выбаршчыку ў выпадку патрэбы пракантраляваць свой голас. Але хто ня хоча, той можна не пісаць вась-

мізначны лік. Галоўнае забраць з сабой бюлетэнь рэжыму і апусьціць у скрыню для галасаваньня свой народны бюлетэнь.

Беларускі Вывольны Рух (пры агульнай каардынацыі з боку Кансэрватыўна-Хрысьціянскай Партыі — БНФ) стварае **Нацыянальную грамадзкую камісію (НГК)**.

НГК даводзіць да людзей інфармацыю аб парадку народнага галасаваньня. Пасля галасаваньня НГК арганізоўвае збор і падлік незаконных бюлетэняў рэжыму, якія захоўваюцца ў выбаршчыкаў.

Вынікам усіх гэтых дзеяньняў павінны стаць новыя сапраўдныя дэмакратычныя выбары прэзідэнта на законных падставах. (Трэба ўлічыць, што нават калі ўлады не дапусьцяць народнага (альтэрнатыўнага) кандыдата да ўдзелу ў выбарах, — усёроўна трэба ставіць у бюлетэні ягонае прозьвішча. Такі прынцып народнага галасаваньня.)

Удакладненьне. Выбары не пагрунтаваны на канстытуцыі — незаконныя. Бюлетэні рэжыму, у якіх упісаны кандыдат, які не мае права балатавацца, — незаконныя.

Народнае галасаваньне ў сістэме існуючага заканадаўства ёсьць тым часам цалкам законнае дзеяньне і пагрунтаванае на артыкуле трэцім дзеючай канстытуцыі, які запісаны гэтак: „*Адзінай крыніцай дзяржаўнай улады і носьбітам суверэнітэту ў Рэспубліцы Беларусь зьяўляецца народ. Народ ажыццяўляе сваю ўладу непасрэдна, праз прадстаўнічыя і іншыя органы ў формах і межах, вызначаных канстытуцыяй.*”

Любыя дзеяньні па зьмяненні канстытуцыйнага ладу і дасягненьні дзяржаўнай улады гвалтоўнымі мэтамі, а таксама шляхам іншага парушэньня законаў Рэспублікі Беларусь караюцца згодна з законам.”

Дзеяньні выбаршчыкаў у народным галасаваньні нідзе не пярэчаць выбарчаму заканадаўству. Народ мае права на народнае галасаваньне („*ажыццяўляе сваю ўладу непасрэдна*”) згодна закона і згодна ўдакладненьня артыкула трэцяга канстытуцыі аб парушэньні закона („*і дасягненьні дзяржаўнай улады гвалтоўнымі мэтамі*”). У дадзеным выпадку закон груба парушаецца А. Лукашэнкам, бо ён не мае больш права балатавацца на прэзідэнта і ўдзельнічаць у выбарах. Ягоныя дзеяньні характарызуюцца „гвалтоўнымі мэтамі”.

Падкрэсьліваю, што ў пэрыяд выбараў улада па закону ня мае права зьяняць заканадаўства і прымаць якія-небудзь падзаконныя акты, накіраваныя на абмежаваньне правоў і зьмяненьне магчымасьцяў выбаршчыкаў. Улада ня мае права забараняць партыйную дзейнасьць, распускаць партыі, зачыняць газэты і г.д.

Будзьма сьмелымі і ўпэўненымі ў нашым праве і ў нашай праўдзе.

Паведамляю, што ня гледзячы на перасьлед і вымушанае быцьцё за мяжой, маё права балатавацца і ўдзельнічаць у прэзідэнцкіх выбарах пацьверджана спэцыяльным рашэньнем Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь № Р-120/2001 ад 15.06.2001 г.

Як толькі спыніцца прамаскоўскі рэжым і ўсталюецца беларуская народная дэмакратычная ўлада, беларускія суды будуць выконваць законы і паважаць права, а Часовы Беларускі Урад прыступіць да выкананьня сваіх абавязкаў.

Ня боймася! Перамога наша праўда! Перад нашай масавай сілай Масква ня здолее пачаць у нас грамадзянскі канфлікт, бо яны цудоўна ведаюць (і гэтага баяцца), што беларуская армія і беларуская міліцыя стане на бок свайго народа. Нічога Маскве ўжо не дапаможа, ні расейскія гэнэралы, ні расейская ФСБ, ні падстаўныя лябедзкі-калякіны-мількевічы. Мы ўсё ведаем, чым яны займаюцца. Яны думаюць ашукваць беларускі народ, але іхная папешнасьць толькі паскорыць крах прамаскоўскай дыктатуры. Набліжаецца канец рэжыму Лукашэнкі.

Зянон Пазыняк

**Старшыня Беларускага Народнага Фронту „Адраджэньне”
і Кансэрватыўна-Хрысьціянскай Партыі — БНФ**

22 сьнежня 2005 г.

У ПРАКУРАТУРУ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Зьвяртаю ўвагу, што дзяржаўныя асобы, органы ўлады і сродкі масавай інфармацыі ў Беларусі груба парушаюць Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь і заканадаўства Рэспублікі Беларусь. Сутнасць парушэнняў заключаецца ў наступным:

Не існуе дзяржавы з назвай „союзное государство”. Аднак шэраг адказных дзяржаўных службовых асобаў заключылі змову з кіраўніцтвам іншай дзяржавы (Расейскай Фэдэрацыі) і стварылі незаконныя органы гэтай неіснуючай дзяржавы. Праз дзейнасць гэтых незаконных органаў вядзецца разбурэнне канстытуцыйных асноваў дзяржавы Рэспубліка Беларусь. Групоўка адказных службовых асобаў пад прыкрыццём органаў „союзного государства” працуюць ў інтарэсах Расеі. Фактаў незаконнай антыканстытуцыйнай дзейнасці дастаткова. Рэгулярна па беларускім тэлебачанні, радыё, у афіцыйных газетах „Беларусь сегодня” („Советская Белоруссия”), „Звезда” і іншых адказных дзяржаўных службовых асобаў і журналістаў расказваюць пра дзейнасць органаў незаконнай дзяржавы пад назвай „союзное государство”. (Гл. напр. у газэце „Звезда” 8.XII.2005 г. рубрыку „Саюзнае веча” і дадатак „Союз” да газеты „Советская Белоруссия” (ці „Белорусь сегодня”)

Прашу адчыніць крымінальную справу па факту злоўжывання службовым становішчам адказнымі дзяржаўнымі службовымі асобамі Рэспублікі Беларусь, якія працуюць у незаконных фармаваннях незаконнай дзяржавы пад назвай „союзное государство” і сталі на шлях здрады дзяржаўным інтарэсам Рэспублікі Беларусь.

Зянон Пазыняк

12 снежня 2005 г.

МЫ ПРАПАНУЕМ ПАДПАРАДКАВАЦА ЗАКОНУ

Спадару Аляксандру Лукашэнку

Спадар Лукашэнка, наш зварот адрасаваны Вам як палітыку, які адзінаццаты год узначальвае выканаўчую ўладу ў Беларусі.

Нам вядома, што ў 2006 г. насуперак закону Вы плянуеце ўдзельнічаць у чарговых прэзідэнцкіх выбарах у нашай краіне. Дзеся гэтага 17 кастрычніка мінулага году па вашай ініцыятыве быў праведзены незаконны рэфэрэндум, вынікі якога мы не прызналі. Гэты рэфэрэндум не прызнала таксама міжнародная супольнасць.

Паколькі Вы не валодаеце юрыдычным правам балатавацца, мы прапануем Вам падпарадкавацца Закону і ня ўдзельнічаць у чарговых выбарах прэзідэнта Беларусі. Мы зьвяртаем Вашу ўвагу на тое, што ў сьвятле палітычных падзеяў і тэндэнцыяў, якія разьвіваюцца ва Ўсходней Эўропе і Паўночна-Заходней Азіі, адмаўленьне ад незаконнага ўдзелу ў выбарах ёсьць найлепшым варыянтам асабіста для Вас і таксама для нашай краіны. Выбары прэзідэнта Беларусі павінны адбыцца ў 2006 г. без Вашага ўдзелу.

Зянон Пазыняк

*Старшыня Беларускага Народнага Фронту „Адраджэньне”
і Кансэрватыўна-Хрысьціянскай Партыі — БНФ,*

Юры Беленькі

*Намеснік старшыні Беларускага Народнага Фронту
„Адраджэньне” і Кансэрватыўна-Хрысьціянскай Партыі — БНФ,*

Сяргей Папкоў

*Намеснік старшыні Беларускага Народнага Фронту
„Адраджэньне” і Кансэрватыўна-Хрысьціянскай Партыі — БНФ,*

Алесь Чахольскі

*Адказны сакратар Управы Сойму Беларускага Народнага
Фронту „Адраджэньне” і Кансэрватыўна-Хрысьціянскай Партыі
— БНФ*

18 красавіка 2005 г. г. Менск

КРЫМІНАЛЬНЫ КОДЭКС ВЫСЬВЯТЛЯЕ ДЗЕЙНАСЬЦЬ А. ЛУКАШЭНКІ

Адзнаку дзейнасці А.Лукашэнка дае Крымінальны кодэкс Рэспублікі Беларусь. Дастаткова параўнаць гэтую дзейнасць з артыкуламі кодэксу і адразу высьвятляецца яе злычыннае сутнасць, накіраваная супраць грамадзянаў і дзяржавы.

Галоўны крымінал у наступным:

I. Антыканстытуцыйная дзейнасць па стварэнні так званай «саюзнай дзяржавы», незаконнае падпісаньне 8 сьнежня 1999 года дагавора аб стварэнні «саюзнай дзяржавы». Гэтае злычынства вядзе да таго, што

Народ

распарадкацца жыцьцём, тэрыторыяй і ўласнасьцю беларусаў зноў будзе расейскай чынуша, якому пляваць на нашыя інтарэсы. Ужо цяпер расейскія генэралы лічаць нашу тэрыторыю сваім «непацпаляемым авіяносцам», пляцоўкай «падскоку» іхных стратэгічных самалётаў зь ядзернымі бомбамі на барту. Мала нам Чарнобылю? Нехапала, каб гэтае старое ламачка зь ядзернай атрутай лягнулася на нашу зямлю (вядомая «надзейнасць» рускай тэхнікі, усе памятаюць падлодку «Курск»). Такая незаконная дзейнасць Лукашэнка падпадае пад артыкулы крымінальнага кодэксу:

— Артыкул 356. Здрада дзяржаве.

— Артыкул 424. Злоўжываньне ўладай або службовымі паўнамоцтвамі.

— Артыкул 426. Перавышэньне ўлады або службовых паўнамоцтваў.

— Артыкул 357. Змова з мэтай захопу дзяржаўнай улады.

— Артыкул 361. Заклікі да зьвяржэньня або зьмены канстытуцыйнага ладу Рэспублікі Беларусь або здзяйсненьню злычынстваў супраць дзяржавы.

II. Масавы, шырокамаштабны злычынны эксперымент над здароўем

жыхароў Беларусі праводзіць Лукашэнка. Па яго ініцыятыве вядзецца гаспадарчая дзейнасць на забруджаных радыёнуклідамі землях, вырабляюцца прадукты і прадаюцца па ўсёй Беларусі. Плянуе пашырыць гэтак злычынства. Так 26 красавіка сёлета заявіў, што ў Хойніцкім раёне Гомельскай вобласці будуць пабудаваныя ажно 13 аграгарадкоў. Гэтая злычынная дзейнасць падлягае судоваму пераследу па артыкулах:

— Артыкул 131. Экацыд.

— Артыкул 308. Непаведамленне пра небяспеку для людзей.

— Артыкул 365. Парушэнне патрабаванняў экалагічнай бяспекі.

— Артыкул 268. Схова або сьведомое скажэнне дадзеных аб забруджанні навакольнага асяроддзя.

III. Лукашэнка незаконна распараджаецца ўласнасцю, якая яму не належыць. 50% кошту ўсёй беларускай маёмасці праз чэкі «Маёмасць» належыць грамадзянам і зьяўляецца іх прыватнай уласнасцю. Указам № 70 (люты 2003 г.) ён надаў сабе права распараджацца і прадаваць буйнейшыя і лепшыя прадпрыемствы. Так у снежні 2002 г. прадаў пуцінскаму алігарху Абрамовічу Мазырскі НПЗ усяго за 207 мільёнаў даляраў, калі гэты завод каштуе ў дзесяць разоў больш. У ліпені 2004 года перадаў бясплатна Расеі ўсе нафтаправоды Беларусі. Гэта ёсць карупцыя ў міжнародным маштабе. Расея падтрымлівае яго ўладу, а ён разлічваецца маёмасцю і лёсам беларусаў. У крымінальным кодэксе маецца два артыкулы, пад якія падпадае яго дзейнасць па катэгорыі парушэнне права ўласнасці, у тым ліку:

— Артыкул 210. Крадзёж шляхам злоўжывання службовым становішчам.

— Артыкул 211. Прыўлашчванне або растрата.

IV. Прымяненне адміністрацыйнага ўціску на грамадзянаў падчас выбарчых кампаніяў, узурпацыя права фармавання выбарчых камісіяў і арганізацыя адміністрацыйнага кантролю за дзейнасцю камісіяў, масавыя фальсіфікацыі вынікаў галасавання падпадаюць пад наступныя артыкулы:

— Артыкул 190. Парушэнне роўных правоў грамадзянаў.

— Артыкул 191. Перашкода здзяйсненню выбарчых правоў або працы выбарчых камісіяў.

— Артыкул 192. Парушэнне заканадаўства аб выбарах, рэфэрэндуме.

— Артыкул 185. Прымус.

V. Безпадстаўнае запалоханне грамадзянаў пагрозай вайны з боку эўрапейскіх краінаў, дэманстрацыя ваеннай сілы, падпарадкаванне беларускага войска маскоўскай ваеннай акрузе РФ, парушэнне безьядзернага статусу Беларусі ёсць прапаганда вайны, што забаронена:

— Артыкулам 123. Прапаганда вайны.

VI. Сукладанне ўсіх незаконных дзеянняў Лукашэнкі і яго рэжыму ў дачыненні да беларусаў і беларускай дзяржавы падлягае судоваму пераследу па:

— Артыкулу 127. Генацыд.

Інфармацыйная камісія КХП-БНФ

ЗАЦЕМКІ ПА СТРАТЭГІІ

Ёсць адносіны і палажэнні, пра якія гаворыцца даўжэйшы час і якія павінны мы ўсведамляць, усе беларусы. Але не знікае неабходнасць паўтарацца ізноў.

Незалежная дзяржава Беларусь вярнулася ў эўрапейскі кантэкст, стала суб'ектам міжнароднай палітыкі. Правілы кантэксту існуюць незалежна ад нас, і таму, ня глядзячы на тое, ведаем мы пра іх, ці не, разумеем, ці не, нарэшце, хочам, ці ня хочам, мы мусім па гэтых правілах існаваць.

Галоўнае правіла, якое павінна быць выканана ва ўнутранай палітыцы — *мусіць быць рэабілітавана і ўдзяржаўлена мова нацыі — беларуская мова*. Без вырашэння гэтай задачы нічога іншага ня будзе вырашана ў Беларускай дзяржаве, будзе страчаны нават суверэнiтэт.

Генэральнае правіла, якое трэба беларусам ўсвядоміць у знешняй палітыцы — гэта тое, што *пакуль існуе Расея ў якасці імперыі, Беларусь*

ніколі ня будзе спакойнай за сваю незалежнасць, эканоміку і вольны вобраз жыцця.

Дзеянні тут могуць быць розныя: нічога не рабіць, наладжваць мірнае суіснаванне на грунце саступак, уступіць у Эўразвяз, стварыць Балта-Чарнаморскую Супольнасць (БЧС), нарошчваць уласную сілу і г.д. Але лёгіка застаецца адна: *каб не было небяспекі, трэба ліквідаваць прычыну небяспекі*. Беларускае знешняе палітыка заўсёды мусіць мець на ўвазе гэты стратэгічны аспект нацыянальнага выжывання. Прытым трэба ўлічыць, што імперыя не рэфармуецца, імперыя развальваецца. Адсутнасць (ці страта) геапалітычнай звышзадачы прыводзіць у гэтых умовах да страты перспектывы. ВКЛ Беларусь павінна будзе займацца геапалітыкай у інтарэсах уласнага нацыянальнага існавання. Інакш геапалітыка зоймецца Беларусіяй, што і было перад гэтым на працягу двухсот гадоў.

Трэцяе генэральнае правіла: Беларусь мусіць абавязкова *ліквідаваць аднабаковую энэргетычную залежнасць ад паставак рэсурсаў з Расеі*. Спосабы вырашэння гэтай праблемы вядомыя.

Пасляляццiнская сітуацыя складаецца так, што разьвіццё падзеяў увесь час будзе падводзіць да кансалідацыі Ўсходняй Эўропы. Ужо цяпер, калі дамінуе яшчэ ідэя Эўразвязу, трэба хутчэй усвядоміць, што ідэя БЧС — гэта добрая ідэя, якая дапаможа стварыць раўнавагу сілаў у Эўропе і гарантаваць бяспеку незалежнасці нацыянальных дзяржаваў.

Да БЧС падштурхне таксама зьяўленне паўночнага газправоду паміж Расеяй і Нямеччынай па дне Балтыйскага мора (газправод плянуюць, безумоўна, і з палітычным разьлікам). Бо зразумела, якія магчымасці маніпуляцыяў і ціску на Беларусь ды Польшчу ўзнікнуць пасля яго будаўніцтва. *Стварэнне альтэрнатыўнай энэргетычнай лініі Поўнач-Поўдзень павінна стаць першачарговай задачай* першага нацыянальнага ўраду Беларусі, які паўстане пасля ліквідацыі акупацыйнага рэжыму.

Зянон ПАЗЬНЯК

15 верасня 2005 г., Нью-Ёрк

НАЙВАЖНЕЙШЫЯ ПАЛІТЫЧНЫЯ КАШТОЎНАСЬЦІ НАЦЫІ І ДЗЯРЖАВЫ

Як выразна засьведчыла гісторыя ўтварэння нацыянальных дзяржаваў краінаў Цэнтральнай і Ўсходняй Эўропы, якія доўгі час знаходзіліся пад прыгнётам трох імперыяў, найважнейшай, першаснай і абсалютнай каштоўнасцю нацыі і дзяржавы зьяўляецца нацыянальная мова. Без абароны мовы, без яе культурнага і дзяржаўнага сьвярджэння, нацыя ня можа скансалідавацца. Адпаведна не ствараецца грунт для арганізацыі нацыянальнай дзяржавы і разьвіцця нацыянальнай культуры; дзяржава ня ў стане ўмацавацца.

Нацыянальная мова — гэта першаснае пытаньне, пасля вырашэння якога пачынаюць нармальна „працаваць” усе аспекты дзяржаўнага жыцця, ад культуры да эканомікі.

Імперыя, асабліва тая, што практыкавала асімілятарскую палітыку, этнацыд і генацыд, найперш старалася ліквідаваць нацыянальную мову. Ідэалёгія і палітыка імперыі прыводзіла кавазі-ідэалёгічнае абгрунтаванне для забароны і знішчэння чужой мовы, імкнулася масава стварыць перакананых носьбітаў імперскай мовы.

Калі імперыі ўдалася ліквідаваць мову народа, тады ягоны этнас гінуў, асобная нацыя не ўзнікала. Калі народ захоўваў сваю мову — ён разьвіваўся далей, здольны быў стварыць нацыянальную дзяржаву.

Гэтыя простыя ісьціны трэба нагадаць якраз цяпер, прымаючы пад увагу палітыку этнацыду і лінгвацыду, якую праводзіць вось ужо адзінаццаць гадоў прамаскоўскі акупацыйны рэжым на Беларусі.

Побач з абаронай незалежнасці, для беларусаў цяпер няма больш

важнага жыццёвага пытання, больш галоўнай задачы нацыянальнага і дзяржаўнага існавання, чым пытаньне абароны, зьберажэньня, распаўсюджваньня і дзяржаўнага сьвярджэньня сваёй беларускай мовы.

Гэта клопат нумар адзін, без заспакаеньня якога ня будуць вырашаныя ніякія іншыя пытаньні беларускага нацыянальнага дзяржаўнага жыцця (у тым ліку і абароны незалежнасьці).

Становішча з мовай вымагае абавязковай нацыянальнай асьветы. Цяпер пра гэта мусяць рупіцца нацыянальныя арганізацыі, асьветнікі, энтузіясты, усе адказныя і адукаваныя беларусы. Потым (пасля ліквідацыі антыбеларускага рэжыму) для нармалізацыі становішча вымагаецца асьветніцкая дзяржаўная палітыка.

Другой найважнейшай каштоўнасьцю беларускай нацыі зьяўляецца незалежная беларуская дзяржава. У разьвіцьці і ўмацаваньні беларускай дзяржавы ў цяперашнім часе я прапанаваў бы прытрымлівацца чатырох галоўных прыярытэтаў.

Першы — гэта абсалютны прыярытэт нацыянальнай адукацыі і навучаньня маладога пакаленьня. У сістэму навучаньня мусяць быць выдаткаваныя найбольшыя і прыярытэтныя сродкі. Мы мусім стварыць і забясьпечыць умовы для атрымання нацыянальнай адукацыі на вышэйшым узроўні сучасных дасягненьняў цывілізацыі. У высокаадукаваных беларусах — магутная будучыня беларускай дзяржавы.

Другім беларускім прыярытэтам павінна стаць зямля. Неабходна вырашыць пытаньне з уласнасьцю так, каб вярнуць беларускага земляроба на зямлю, зрабіць яго зацікаўленым уласнікам, прадугледзець узровень рынку і збыту ягонай прадукцыі ў Беларусі, даць стымул да адраджэньня беларускай вёскі.

Трэці прыярытэт — сістэма нацыянальнай эканомікі, абапёртая на рынкавыя дачыненні. Арыентацыя на ўкараненьне і разьвіцьцё перадавых тэхналяў.

Чацьвёртым прыярытэтам павінны стаць фундаментальная навука і культура. Нацыя павінна дбаць пра сваю творчую і вытворчую будучыню і забясьпечыць сабе (сваім грамадзянам) якасна высокі ўзровень існаваньня.

Нарэшце, унівэрсальнай і абсалютнай каштоўнасьцю для беларусаў зьяўляюцца яны самыя, сам беларускі народ. Палітыка беларускай дзяржавы, дачыненні працы, уласнасьці, адукацыя, ідэалёгія і асьвета павінны спрыяць таму, *каб беларус навучыўся любіць сябе, любіць сваё, беларускае, лепшае і народнае*. Дзяржаўныя інстытуты мусяць спрыяць таму, каб умацавалася самапавага і пачуцьцё чалавечай годнасьці беларуса, гонар за прыналежнасьць да сваёй здольнай, працавітай і разумнай нацыі.

Зянон ПАЗЬНЯК

6 лютага 2005 г., Нью-Ёрк

КАРУПЦЫЙНЫ ГАНДАЛЬ БЕЛАРУСКАЙ МАЁМАСЬЦЮ

У той час, як Украіна мучна змагаецца з эканамічнай агрэсіяй імпэрскага Крамля, Лукашэнка ўсё глыбей зацягвае карупцыйную пятлю на сваёй шыі. Лукашэнку шкадаваць няма чаго. Яго жыццё — яго справа. Як паведаміў афіцыйны прадстаўнік расейскага „Газпраму” Сяргей Купрыянаў радыёстанцыі „Эхо Масквы”: „Решается вопрос о возможности перехода ОАО „Белтрансгаз” под контроль „Газпрома”. Он уточнил, что переговоры инициированы Беларусью. По словам Куприянова, на формирование цен на газ для Беларуси повлияла именно возникшая возможность контроля „Белтрансгаза”.

Імпэрскі Крэмль робіць выгляд, што ня ведае пра незаконнасьць гэтай здзелкі. Лукашэнка ня мае права распараджацца ўласнасьцю „Белтрансгазу” і зямельнымі рэсурсамі краіны. Яны па юрыдычнаму праву і дэ-факта належаць грамадзянам Беларусі. Усе гэтыя карупцыйныя здзелкі будуць у абавязковым парадку ліквідаваныя беларускай уладай.

Інфармацыйная камісія

Кансэрватыўна-Хрысьціянскай Партыі — БНФ

4 студзеня 2006 г.

АБ РЭПРЭСІЎНЫМ ЗАКАНАДАЎСТВЕ РЭЖЫМУ

Ў лістападзе-сьнежні 2005 года нелегітымныя „палаты” і „сэнат” зацьвердзілі папраўкі ў Крымінальны кодэкс. Практычна ў крымінальнае заканадаўства вернуты сталінскі рэпрэсіўны артыкул №58, паводле якога былі рэпрэсаваныя, зьнішчаныя, растрэляныя мільёны беларусаў. Беларусу зноў хочучь крымінальна перасьледаць за крытыку акупацыйнай улады і незадавальненьне жыццём ва ўмовах прамаскоўскага рэжыму.

Вяртаньне да збочанасьці сталінскага заканадаўства — гэта заканамерны вынік разгортваньня антыбеларускай палітыкі. Маскоўска-лубянскія стратэгіі рукамі Лукашэнка, скарыстаўшы ягоны страх перад выбарамі, падрыхтавалі сабе псеўдазаконную падставу для апраўданьня рэпрэсіў супраць беларусаў у пэрыяд выбараў, а таксама у працяг далейшага вынішчэньня беларускай нацыі.

Гэта лягчынае прадаўжэньне гэбоўскай антычалавечай палітыкі, разьвіцьцё якой прыводзіць да масавага зьнішчэньня людзей, генацыду і калючага дроту.

Але дарэмна спадзяюцца нішчыцелі Беларусі, што ім зноў удалаца стварыць і паўтарыць тое, што зрабілі яны ў 1920-1940-х гг. Беларусы не забыліся пра гэтыя злачынствы і пра тых, хто забіваў народ ў Курапатах. Гісторыя не паўтараецца. Яны шчэ дрэнна ведаюць беларусаў, калі збіраюцца паўтараць свае злачынныя экспэрэмэнты над народам. Але беларусы павінны ведаць пра зьмест іхных плянаў, мусяць гуртавацца вакол ідэі вольнай незалежнай Беларусі і рыхтавацца, каб недапусьціць вынішчэньня людзей і зьневажэньня Радзімы.

Вялікі беларускі народ жыў і будзе жыць. Ніякія пляны нішчыцеляў ня спыняць яго сьветлую будучыню і вечнае існаваньне.

**Сойм Беларускага Народнага Фронту „Адраджэньне”
і Кансэрватыўна-Хрысьціянскай Партыі — БНФ**

11 сьнежня 2005 года

АБ РАСКОЛЕ АРГАНІЗАЦЫІ БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕНЬНІКАЎ

Сойм Беларускага Народнага Фронту „Адраджэньне” і Кансэрватыўна-Хрысьціянскай Партыі — БНФ заяўляе пра сваю маральна-палітычную падтрымку беларускай літаратуры і Саюзу Беларускіх пісьменьнікаў, што падвяргаюцца перасьледу з боку існуючай улады. Сойм зьявртае ўвагу на плянамернасьць антыбеларускай палітыкі прамаскоўскага рэжыму, накіраваную на разбурэньне беларускіх арганізацыяў і нацыянальна-культурнага жыцця народа.

Тыповым мэтадам такога разбурэньня зьяўляецца ініцыяцыя расколу арганізацыі і стварэньне падстаўнога альтэрнатыўнага яе аналягу, арыентаванага на падтрымку антыбеларускага рэжыму. Адзначаем, што рэжым у сваёй разбуральнай працы не хавае русіфікацыйнага зьместу сваёй палітыкі, не спыняецца перад выкарыстаньнем адміністрацыйнай улады, рэпрэсіямі, правакацыямі і абсурдам (кіраўніком новастворанага прарэжымнага саюзу пісьменьнікаў Беларусі прызначаны сэнатар генэрал Чаргінец, які заявіў, што „ніколі не лічыў сябе беларусам”).

Сойм заклікае беларускіх пісьменьнікаў, арганізацыю якіх перасьледуюць і хочучь забараніць, не паддавацца націску і тварыць дзеля Бацькаўшчыны-Беларусі, свабоды, добра і справядлівасьці, бо нішто ня можа затаптаць вялікую літаратуру, якая жыве народным духам.

Сойм заклікае грамадзкасць Беларусі абараняць нацыянальную літаратуру і падтрымаць беларускіх пісьменьнікаў

**Сойм Беларускага Народнага Фронту „Адраджэньне”
і Кансэрватыўна-Хрысьціянскай Партыі — БНФ**

11 сьнежня 2005 г.

ВАСІЛЬ УЛАДЗІМЕРАВІЧ — НАЗАЎСЁДЫ Ў СЭРЦЫ

У мінулым годзе назаўсёды адышоў ад нас Васіль Ўладзімеравіч Быкаў — народны пісьменьнік Беларусі і вялікі беларус. Вестка пра сьмерць балюча ўдарыла, моцна сьціснула сэрца. Цяжка было паверыць у страту, думалася-спадзявалася: „А можа памылка, а можа памылка...”

Бяжыць час, патроху адступае першы востры боль, але яго месца заступае вялікая туга і любоў, і пачуцьцё горыччы, што не паспелася выказаць яму сваё вялікае шанаваньне і павагу...

* * *

З Васілём Уладзімеравічам Быкавым упершыню я спаткалася ў 1982 годзе. Тады аддзелу літаратуры Навукова-дасьледчага інстытуту пэдагагікі (куды я толькі што прышла працаваць пасля сканчэньня аспірантуры) было даручана зрабіць дыяфільмы для сярэдняй школы пра жыцьцё і творчасць народных пісьменьнікаў Беларусі (як дапаможны відэа-матэрыял для настаўніка беларускай літаратуры). Паміж навуковымі супрацоўнікамі былі разьмеркаваныя імёны нашых беларускіх пісьменьнікаў. Мне было даручана зрабіць сцэнар дыяфільма пра жыцьцё і творчасць Васіля Ўладзімеравіча Быкава.

Некаторыя нашыя супрацоўнікі пачалі мне спачуваць: „Табе выпала самая цяжкая праца, бо Васіль Быкаў ня любіць самарэклімы, журналістам заўсёды цяжка дамовіцца зь ім аб інтэрв’ю, і ўвогуле — ён чалавек замкнуты, пра сябе гаварыць ня любіць, цяжка ідзе на кантакт. Адным словам — табе не пашанцавала.”

Як і іншыя мае калегі, я пачала збіраць з розных крыніцаў відэа-матэрыялы (фотаздымкі, рэпрадукцыі ілюстрацыяў да розных твораў пісьменьніка і г.д.). Але асабістых фотаздымкаў было няшмат, ды і ўсе яны былі надрукаваныя ў газэтах-часопісах). Мне ж патрэбны былі арыгіналы здымкаў ці нэгатывы. Трэба было зьвярнуцца да самога Васіля Ўладзімеравіча (зь якім я, зразумела, знаёмая не была), папрасіць паглядзець ягоны асабісты фота-архіў і скарыстаць тое, што ён дазволіць. Акрамя таго патрэбна было зрабіць ягоныя сучасныя здымкі.

Ішоў час, а я ўсё адцягвала і адцягвала гэтую сустрэчу, бо, шчыра сказаць, — баялася. Баялася, што ня здолею добра сказаць. (Прыехаўшы ў Менск зь беларускай вёскі ў 10-гадовым узросьце, я пайшла ў рускую школу, бо ў 1960-я гады беларускіх школаў у Менску ўжо не было. Гаварыла па-беларуску, чым выклікала страшэнны пераслед з боку настаўнікаў і дзяцей, і была вымушаная „перавучацца” на „гарадзкую” (расейскую) мову. „Перавучылася” і па-беларуску ўжо й не гаварыла. Атрымаўшы беларуска-рускую філялягічную адукацыю, я выклдала рускую літаратуру, і гаварыла на той час толькі па-руску.)

Аднаго разу ў ДOME літэратара праходзіла літаратурная вечарына, на якой прысутнічаў Васіль Быкаў. Як кажуць, адступець не было куды, і я расшылася. Пасьля ягонага выступу, калі ўжо ўсё амаль скончылася, я набралася духу і ледзь ні з заплюшчанымі вачыма (ад хваляваньня і страху) кінулася да яго. Я гаварыла ня вельмі складна, пераадольваючы хваляваньне, неяк здолела патлумачыць, хто я, і выказала сваю просьбу, чакаючы (усё ж), што вялікі пісьменьнік наўрад ці мяне ўспрыме.

Васіль Уладзімеравіч уважліва паглядзеў на мяне і сказаў: „Добра,

вось вам мой хатні тэлефон, тэлефануйце.” Ад нечаканасьці я нейкі час не магла прыйсьці ў сябе. Ня верылася, што ўсё „страшнае” скончылася. І я з палёгкай уздыхнула: перасьцярогі маіх калегаў аказаліся абсалютна памылковымі.

Калі я ўпершыню прышла да Васіля Ўладзімеравіча Быкава дадому, то ён проста паказаў мне ўсе свае фатаграфіі, якія меў, і сказаў: „Выбірайце.”

Я выбрала цэлы стос і пачала тлумачыць, што калі ён дазволіць, то прасіла б яго даць мне гэтыя фатаграфіі на нейкі час, што пастараюся вярнуць іх як найхутчэй. Ён адказаў: „Калі ласка, бярыце.”

Я хацела ўсё пералічыць, скласьці сьпіс здымкаў, але Васіль Уладзімеравіч спыніў мяне: „Не-не, ня трэба, потым вярніце.”

Я шчыра падзякавала і была вельмі ўражаная такім даверам. „Ён жа зусім мяне ня ведае — і дакумантаў ніякіх не спытаў, — думала я сабе, — і ня толькі дазволіў праглядзець усе свае сямейныя фота, нічога не хаваючы, не баючыся, што, можа, ня ўсё варта мне паказваць, але й дазволіў узяць з сабой тое, што я папрасіла.”

Я ішла дадому і думала: калі б вось зараз тут, на вуліцы, на мяне напалі б якія бандыты, то я б хутчэй памерла, але фатаграфіі не аддала б, бо я несла ня проста скарб, я несла нешта большае: вялікі давер вялікага пісьменьніка.

Потым мы дамовіліся, што я прыду да яго з фотакарэспандэнтам з БЕЛТА (гэта быў Яўген Коктыш), каб зрабіць некалькі здымкаў у яго ў доме. І зноў, як і першы раз, усё было вельмі проста — ніякай „дыстанцыі”. Мы размаўлялі, Васіль Уладзімеравіч цярдліва выконваў просьбы фотакарэспандэнта, які яго фатаграфавалі.

Была восень, лістапад, ішоў дождж, лісты на дрэвах ужо асыпаліся і краявід з вакна быў ня надта прывабны. І я вазьмі ды й скажы такую недарэчнасьць: „Вось так няўтульна за вакном, і непрыгожа, а Пушкін пісаў: „Очей очарованье”. Васіль Уладзімеравіч не рассьмяяўся, не здзівіўся маёй наўнасьці, а проста адказаў: „Я думаю, што ён меў на ўвазе іншы стан прыроды.”

Я імгненна зразумела сваю недарэчнасьць, мне стала няёмка, але Васіль Уладзімеравіч заставаўся сур’ёзны — ні ценю іроніі я не заўважыла на ягоным твары.

Галіна Пазыяк.

Васіль Быкаў, Галіна Пазыяк, 1996 г.

...Цяжка перадаць словам глыбіню позірка разумнага чалавека, ад якога сыходзіла і дабрыва, і цеплыня, і, разам з тым, сьціпляя стрыманасьце.

Што я выразна запамінала з маіх сустрэчаў з Васілём Быкавым у тых, 1980-х гадах, дык гэта тое, што пасля кожнай сустрэчы зь ім яшчэ доўгі час я знаходзілася ня проста пад „ўплывам“, але пад нейкім духоўным уздзеяннем ягонага душэўнага сьвятла, і гэтае „святло“ як бы агортвала мяне. І яшчэ доўгі час я жыла пад уплывам гэтага сьвятла, якое шмат у чым вызначала мае ўчынкі і спосаб жыцьця. Упершыню лёс сутыкнуў мяне з такім чалавекам, высакародным, па-сапраўднаму інтэлігентным, вельмі ўважлівым, сьціплым і — простым. І гэта быў вялікі пісьменьнік, вядомы ўсяму сьвету.

* * *

1990-я гады. Васіль Уладзімеравіч як сябра Сойму Беларускага Народнага Фронту ніколі не пазьніўся на нашыя паседжаньні, заўсёды сядзеў на перадзе, зьлева, бліжэй да вакна і вельмі ўважліва слухаў. Ён не прапускаў ніводнага паседжаньня. Ён быў заўсёды ня тое, што сур’ёзны — ён быў вельмі сканцэнтраваны. Калі ішло паседжаньне, я час ад часу паглядвала на яго. Сам ён амаль не выступаў, але уважліва слухаў выступоўцаў — стараўся нічога не прапусьціць, ніводнага сказанага слова. Здавалася, што нічога важнейшага на той момант для яго не існавала.

Мы, сябры Сойму БНФ, вельмі яго шанавалі і заўсёды стараліся зрабіць яму хоць што-небудзь прыемнае. Пасля паседжаньня Сойму мы заўсёды стараліся адвезьці яго дадому, але Быкаў сьціпла адмаўляўся, каб не рабіць клопату іншым (ён быў надзвычай сьціплым і непатрабавальным чалавекам). Тады мы проста ўгаворвалі яго, ці прыдумвалі, што нам па дарозе і г. д. Аднаго разу ён адчуваў сябе дрэнна (гэта было відаць), яму цяжка было дыхаць, але на паседжаньне Сойму ён прышоў, не зважаючы на цяжкі фізічны стан.

Пасля заканчэньня я прапанавала адвезьці яго на машыне дадому. Ён, як заўсёды, адразу адмовіўся, прасіў, каб мы не клапаціліся: „Усё добра, я дабаруся грамадзкім транспартам, не турбуюцца, тут недалёка“. Мы ўсё ж настаялі і былі вельмі шчаслівыя, што хоць чым-небудзь можам быць яму карыснымі. Адвезьці дадому вялікага нашага пісьменьніка — гэта быў для нас вялікі гонар. Але Васіль Уладзімеравіч быў чалавек надзвычай удзячны. Ён абсалютна не адчуваў сваёй вялікасьці, быў з намі простым, не пераставаў дзячыць нас, як быццам мы зрабілі сапраўды нешта значнае.

Васіль Уладзімеравіч быў вельмі сардэчным чалавекам.

19 чэрвеня 1996 года, у ягоны Дзень нараджэньня, некалькі чалавек з Народнага Фронту зьбіраліся павіншаваць яго і з самай раніцы тэлефанавалі яму дадому, каб дамовіцца аб сустрэчы. З Амэрыкі мне патэлефановаў муж, Зянон Пазьняк, сказаў, што размаўляў з Васілём Уладзімеравічам па тэлефоне, павіншаваў яго, спытаў, як мы збіраемся віншаваць Васіля Уладзімеравіча. Я сказала, што падару кветкі Васілю Уладзімеравічу і ад яго імя.

Неўзабаве мне патэлефановаў намесьнік старшыні Народнага Фронту Лявон Баршчэўскі і паведаміў, што Васіля Уладзімеравіча няма ў Менску, і візіт адмяняецца. Але пазьней (каля 17-й гадзіны вечара) Васіль Уладзімеравіч адазваўся і запрасіў нас з Валянцінам Асташынскім дадому. Зь вялікім урачыстым бела-чырвона-белым букетам прышлі мы ў дом вяліка-

га пісьменьніка. Васіль Уладзімеравіч сам адчыніў дзьверы. Твар яго сьвятліўся радасьцю. Было надзвычай добра і ўтульна ў ягоным менскім доме... Гэта быў дом, дзе любілі сяброў, любілі ўсё наша, беларускае. Памятаю, ён сказаў, што кажны дзень слухае радыё „Свабоду“, бо вельмі чакае зьвестак, як ён сказаў, „пра нашых дарагіх паліграмуў“ (гэта ён казаў так пра Зянона Пазьняка і Сяргея Навумчыка, якія тады былі ў ЗША).

Калі мы апынуліся ў эміграцыі, Васіль Уладзімеравіч некалькі разоў віншаваў нас са сьвятамі, падтрымліваў, прысылаў паштоўкі. Ён сам вымушаны быў жыць за мяжой, і добра разумеў, як цяжка быць удалечыні ад роднага дому. Я некалькі разоў чула ягоны голас па тэлефоне, калі ён тэлефанаваў мужу. Гэта быў вельмі цёплы голас, голас блізкага чалавека... Нас раздзялялі межы розных краінаў, але ён заўсёды быў у полі маіх думак, добрых і сьветлых.

Да Васіля Уладзімеравіча ў мяне заўсёды быў вялікі давер. І калі да горла падступаў камяк ад настальгічнай тугі па Беларусі, я ў думках зьвярталася да Васіля Уладзімеравіча, расказваючы яму пра ўсё-ўсё. Я ведала, што ён абавязкова падтрымае. Калі-небудзь (думалася мне) я насамрэч ўсё раскажу яму, — а ён зразумее і пашкадуе.

Сяргей Новік-Пяюн, Васіль Быкаў, Зянон Пазьняк, 1993 г.

І вось Васіля Уладзімеравіча ня стала. І я ўжо ніколі не раскажу яму пра тое, пра што так шмат расказвала яму ў сваіх думках...

* * *

Васіль Быкаў лічыцца „пісьменьнікам ваяўнічай тэматыкі“. Шмат хто любіць яго менавіта за гэта, бо любіць літаратуру „пра вайну“. Тыя ж, хто не зьяўляецца прыхільнікам такой літаратуры, магчыма, ня надта сьпяшаюць раскрыць ягоныя творы і заглябіцца ў мастацкія сюжэты. На мой погляд, недакладна ўспрымаюць творчасць пісьменьніка і адны, і другія. Васіль Быкаў ня ёсьць пісьменьнікам толькі „ваенным“. Васіль Быкаў — вялікі беларускі пісьменьнік. Гэта пісьменьнік беларускага характару і беларускай душы. Тыя сюжэты, калізіі, якія ён апісвае ў сваіх творах, толькі павод, каб расказаць пра нас, беларусаў. У вобразах Васіля Быкава я бачу ўсю Беларусь, якую ведаю зь дзяцінства. Учынкі ягоных герояў, спосаб думаньня, паводзіны — усё-усё нашае, беларускае, і добрае, і ня вельмі. І разам з тым — агульначалавечае. Бо беларус — і падобны, і непадобны ні на каго іншага. Характар быкаўскага Беларуса — унікальны, як унікальная наша шматпакутная нацыя.

Разгарнем і перачытайма сёння ягоныя творы, угледзімся ў ягоныя вобразы — і мы пераканамся ў гэтым. Пачнём хаця б з аповесці „Мёртвым не баліць”, ці адкрыем першую старонку аповесці Васіля Быкава „Сьцюжа” зноў — і цяжка адравацца, пакуль не перагорнем апошнюю.

„Сьцюжа”

Падзеі аповесці „Сьцюжа” разгортваюцца ў цяжкім часе нашай гісторыі. Тут адлюстравана беларускае жыццё, прыстасаваньне да яго і жываньне простага чалавека ў сітуацыі бальшавіцкага гвалту даваеннай калектывізацыі і пачатку 2-й Сусветнай вайны. Галоўны герой аповесці — Ягор Азевіч. Тонка і паслядоўна раскрывае аўтар характар героя. Усё ягоныя ўчынкі і матывы гэтых учынкаў, псіхалёгія яго думаньня: імкеньне сумясыць несумяшчальнае — вынікаюць з самога сюжэту. Перагорнем разам старонкі аповесці.

У пачатку вайны раённыя работнікі, раённае начальства (у тым ліку і Ягор Азевіч, які да вайны працаваў у выканкаме, потым у райкаме партыі) арганізоўвае атрад, каб распачаць барацьбу супраць немцаў. Немцы пачалі іх лавіць і ганяць па лесе, і яны вырашылі зашыцца ў непраходны лясны куток, далей ад вёсак, за балотамі. Тым часам на фронце рабілася, як кажа аўтар, „няведама што”, і аднойчы адзін з іх уцёк і данёс у паліцыю. „Партызаны” ледзь уцяклі з месца стаянкі, а прадукты прапалі.

Праз нядоўгі час адны загінулі, іншыя здрадзілі. Невялікая групка апынулася ў балоце. І ўрэшце „Азевіч, — піша аўтар, — застаўся адзін, нібыта ўжо не партызан, а згаладнелы няўдака-чалавек, і яму патрэбны былі людзі, харч, жытло. Без таго, адчуваў ён, нядоўга стрывае. На носе зіма. Зімою ж аднаму ў лесе — пагібель.”

Куды ісьці? І ён ідзе шукаць вёску. Холадна, хочацца есьці, у намоклых ботах ацежалелі ногі. На ўскрайку лугавіны ён паварочвае да стажка, крыху адпачывае і ідзе далей. Змучаны і згаладаўшы Азевіч нарэшце трапляе на хутар і просіцца пераначаваць. Але ноччу некуды знікае гаспадар. „Мабыць, у паліцыю”, — прамільганула ў галаве Азевіча. І ён выскаквае на двор і бжаць у ноч.

Далей аўтар знаёміць нас з даваенным жыццём Ягора Азевіча. Гэта сьціплы сялянскі хлапец з працавітай сялянскай сям’і, якому ўсё гэтае гаспадарства блізкае і дарагое зь дзяцінства (і сама гаспадарка, і конік, якога ён з любоўю даглядае). Раённы начальнік Заруба прапаноўвае Ягору працаваць возчыкам у райвыканкаме, і для яго пачынаецца новае (ужо не сялянскае) жыццё ў раёне.

Чым болей ён працуе, тым болей яму падабаецца ягоны начальнік. „Заруба быў шчыры працаўнік, — чытаем мы, — большасьць дзён матляўся ў паездках па раёне, усё на людзях, на сходах. І пра возчыка свайго клапаціўся, як бацька. Калі дзе частавалі старшыню РВК, дык ён клікаў і возчыка, калі начавалі, дык прасіў уладкаваць і Ягора...”

Тым часам у раёне пачынаюцца арышты „ворагаў народа”. У Ягора няма нянавісьці да „ворагаў народу”, аднак аўтар так апісвае стан ягоных думак: „Нікога з арыштаваных ён ня ведаў. Але калі ворагі народа, дык што ж? Тады нават добра, што арыштавалі. Тых ужо арыштоўвалі ня першых, увосень узялі аж шэсьць чалавек, пра тое пісала раённая газета, ды менскія газеты пісалі, як выкрывалі ворагаў народа нават ва ўрадзе рэспублікі. А перад тым раскулачалі. Нават у іхняй вёсцы дзьве сям’і раскулачылі і выслалі кудысьці на Поўнач. Ягор нават памагаў адоўчыць.”

Надзвычай цікава раскрыта ў аповесці праблема калектывізацыі. Народнае непрыняцьцё калектывізацыі — гэтага гвалту над людзьмі — як бы не закранае сьвядомасьць Ягора. Сялянскі хлапец, ён слухае бацьку і маці, для якіх калектывізацыя — страшэнная бяда, якая руйнуе іхнае жыццё, — і як бы іх ня чуе... Маючы добрае сэрца, ён уверыўся, што іншага шляху, якім ідуць саветы, няма, і прыстасоўваецца.

Размаўляючы з сынам пра калгасы, пра тое, як сялян заганяюць у іх сілай, бацька просіць яго неяк заступіцца за іх супраць гэтага гвалту. Але сын адказвае, што палёгкі не дадуць нідзе, ні ў Менску, ні ў Маскве. „Тая ваша праўда скончылася. Іншая пачынаецца”, — кажа ён бацьку.

Ягора прымаюць кандыдатам у члены партыі. Разам з іншымі партыйнымі кіраўнікамі выязджае ў аднаасобніцкія вёскі выбіраць плян збожжанарыхтовак. У асабліва ўпартых, „сабатажніцкіх” (як казалі бальшавікі) вёсках Ягор (які і іншыя) ходзіць па хатах і разьбівае жорны, каб сяляне не малолі збожжа, а здавалі яго дзяржаве. Плачуць жанчыны, просяць, каб жорнаў не разьбівалі, паказваюць на малых дзетак, кажуць, што усё здалі. Але камуністы іх ня чуюць. Вось адзін фрагмэнт такой сцэны.

„Якраз у той момант з хаты выскачыла кабета з растрэпанымі валасамі, узняла крыку на ўсю вёску. Яна так бэсьціла і кляла іх, што стала няёмка, нават боязна стала. Старшыня сельсавета кінуўся яе ўгаворваць, але тая ўсё крычала і плакала. З нізкага акенца цікаўна пазіралі на падворак некалькі мурзатых дзіцячых тварыкаў. Дашэўскі, аднак, нічога, здаецца, ня чуў і не заўважаў, адно ведаў — камандаваць: „Поехалі далейше!” За якіх пару гадзін яны пабілі, можа, з дзясятка жорнаў, наслухаліся крыку, праклёнаў і ляянікі, асабліва ад жанок.”

Нельга сказаць, што Ягору падабаецца гэтая „місія”, яму нават няёмка і шкода людзей, але пад жорсткім позіркам кіраўніка групы Дашэўскага ён выконвае ўсе загады, нават разьбівае жорны ў доме сваіх бацькоў, хоць гэта прыносіць яму немалыя пакуты. І гэта істотнае ў характары Азевіча: ня хоча, але начальства кажа, што трэба, і ён робіць усё, што гэтаму начальству трэба.

Ягор рэгулярна чытае раённую газету „Шлях камунізму”, дзе тлумачыцца лінія партыі ў сувязі з калектывізацыяй, і як бы прымае на веру гэтую „лінію партыі”. Але жыццё ставіць перад ім новыя выпрабаваньні.

* * *

Нечакана Ягора выклікаюць у райаддзел ГПУ да „таварыша Мілавана”, які вучыць яго: „камсамолец, дык абавязаны шчыра супрацоўнічаць з органамі”. Ён распытвае Ягора пра Зарубу (куды той найчасцей езьдзіць, з кім сустракаецца). Але Ягор не даносіць на свайго начальніка і думае раскажаць усё Зарубу. Яму загадваюць пра гэта маўчаць. Ягор пужаецца і маўчыць.

Праз нейкі час Мілаван выклікае яго ізноў. Ягор злуецца на энкавэдзіста (маўляў, чаго прычэпіўся?), і на подлыя ўчынкі ня йдзе, не становіцца даносчыкам. Такім чынам ён хоць і выбірае бок новай улады, але хоча застацца на пазыцыях народнай маралі. І „новая ўлада” падбіраецца да яго з іншага боку.

Ягор невядвае камсамольскія палітзаняткі, якія праводзіць маладая камуністка Паліна Пташкіна, пачынае сам выступаць на сходах месцачковай камсамольскай ячэйкі, уцягваецца ў камсамольскую працу. Раённае начальства раз’язджаецца па раёну агітаваць за калгасы (у тым ліку і Заруба, якога вязе Ягор). Зь імі у воз садзіцца і Паліна. І калі яны заначавалі ў старшыні сельсавета ў вёсцы Трыкуны, Паліна сама прыходзіць ноччу да зьбянтэжанага Ягора ў камору (трысьцень).

Раніцай Ягор адчувае сябе няёмка, мучаецца з сваім каханьнем, Паліна ж, наадварот, робіць выгляд, што нічога ня здарылася. Але праз 2-3 дні яна зноў прыходзіць да яго і паміж пацалункамі пытаецца пра Зарубу:

„Слухай, ён даўно ў Кандыбічах быў? Ну, у таго настаўніка?” — „На тым тыдні быў”, — сказаў Ягор. „І начавалі?” — „І начавалі”. — „А яшчэ хто там быў?” — „Ну гэты, што зь Менска прыежджаў. Упаўнаважаны”. Яна зноў прыціхла, прыслухалася. „А пра што гаварылі, ня чуў?” — „Ня слухаў”, — проста сказаў Ягор. „А ты паслухай. Паслухай калі. Добра?” — „А нашто?” — „Нашто? На тое! Твой Заруба ведаеш хто?” — „Хто?” — „Скрыты белагвардзец, паняў?” — „Як белагвардзец? Ён жа бальшавік. З рабочых. На грамадзянскай быў камісарам ваенных курсаў”. — „Залівае! Нікім ён ня быў. Ён скрыты вораг. Паняў? І ты за ім пацікуй. З кім ён і што? Недарма ён да таго настаўніка ў Кандыбічы зачасьціў. Родная кроў. Той жа таксама контра. Пстыга. Папоўскі сыноч”. — „Во як!” — здзівіўся зусім зьбянтэжаны Ягор. „А я думаў...”

Потым Паліна зноў знікае на тыдзень, а Ягор сумуе і пакутуе. Праз нейкі час яна прыходзіць, але яе цікавіць не Ягор, а тое, ці былі яны з За-

рубам у вёсцы Кандыбічы, пра што гаварылі і ўрэшце — загадвае напісаць на Зарубу данос. Ягор, перапоўнены каханьнем і пяшчотай да Паліны, ён разгублены, і усё ж данос пісаць адмаўляецца. Тады Паліна піша сама і просіць Ягора падпісаць... Ён вагаецца, разумеючы, што „гэта нядобра”. **„Нядобра? Затое па-большавіцку”,** — адразае Паліна.

Пачуўшы ад яе **„Ягорка, ну! Зрабі тое для мяне! Ну, для нашага каханья”,** ён адступае і — падпісвае данос. (Інтэрэс Паліны пасля гэтага да Ягора раптоўна прападае і яна кідае яго.)

„Па-Быкаву”, атрымоўваецца так: Ягор добры вясковы хлапец, працавіты, спрытны і г.д. Але быць проста добрым чалавекам — гэтага аказваецца зусім не дастаткова. Проста „добры чалавек” без цвёрдай пазыцыі можа пайсьці на ўчынак, які зруйнае жыццё іншаму. Ягор спрабуе сумясыць прыстойнасць і служэньне бальшавікам. Гэтыя яго імкненні абрынуліся, бо яны несумяшчальныя. І гэта агульны лёс тых, хто прыстасоўваецца.

Ён перажывае, пакутуе, што падпісаў данос, стараецца не глядзець у вочы Зарубу. Вось як аўтар перадае псіхалагічны стан героя, падпісаўшага данос на невінаватага чалавека: **„Ягор таронка ўвайшоў у кабінет, Заруба сядзеў, цяжка аблегшыся на стол, неяк уважліва паглядзеў на возчыка. Той аж абмер пад гэтым ягоным позірам...”**

Зарубу (і яшчэ некалькі чалавек) арыштоўваюць. Ягор ўсуды чуе пра „выкрыванні ворагаў” і як за „паратунак” хапаецца за прапаганду (ў газэтах, маўляў пішуць, што гэта ворагі). Ён супакойвае сябе, разважаючы: **„Хай сабе Заруба і быў вораг народа і выкрыты белагвардзеец, але Ягор у яго сямю-таму навучыўся. Ну хоць бы выступаць”.**

Паступова „добры чалавек” Азевіч, уступіўшы ў дачыненні з бальшавіцкім злом, прывыкае да яго, як да нармальнасці.

Так Быкаў падводзіць чытача да высновы: калі са злом не змагацца — яно становіцца нормай. І гэтая фіясафская выснова Быкава пераканаўча раскрываецца далей.

„Органы між тым рэгулярна прарэджвалі раённае кіраўніцтва, хапалі ўвесну, хапалі ўлетку. Азевіч даўно ўжо не ламаў галаву над пытаннем: завешта або каго ўзялі? І ён, і ўсе навокал ведалі, што могуць узяць кожнага, абы знайшлася якая прыдзірка. Зрэшты, і без прыдзіркі бралі таксама. Тое было як лёс, як знянацкая блага хвароба.”

Пасля сканчэння камсамольскіх курсаў ў Менску, Ягора накіроўваюць кіраўніком камсамольскай ячэйкі на лесапільню. Ягоная сьведомасць усё болей становіцца партыйнай.

Ён знаёміцца з суседкай Анэлай. Яны падружыліся, але „хапун” забраў бацьку Анэлі (як „вораг народа”), і Ягор адразу кідае дзяўчыну, а сустрэўшы яе, пераходзіць на другі бок вуліцы.

Незаўважна для сябе, Ягор становіцца іншым чалавекам. Ён ужо гатовы жыць не па сэрцу, не па сумленню, а па партыйных інтарэсах. Гэта ўжо выраблены чалавек, які ведае, з кім яму можна дружыць, з кім не.

І ўсё ж далейшыя падзеі паказваюць, што гэты працэс яшчэ не канчаткова узяў у абцугі Ягора. Прыгадаем яшчэ адзін важны эпізод у развіцці яго характара.

* * *

У сувязі з падпіскай на пазыку, у вёску выязджае увесь актыў (і райкамаўскі інструктар Азевіч).

Калгас, арганізаваны ў роднай вёсцы Ягора Ліпаўцы ледзьве ліпіць, не хапае насення на сяўбу. Ягоная маці хворая, бацька памёр. Есці няма чаго, хлеб скончыўся. Пракурор Гарадзілаў, які бачыць галечу ў доме Ягора, пытае: **„Каго ж мы тады падпішам? Ці гэта толькі ў вас так? Мабыць, ваша дзярэўня — выключэньне? Як вы лічыце?”** — **„Выключэньне! — злосна кінуў Ягор і зь яшчэ большай злосцю дадаў: — І раён выключэньне! І ўся Беларусь выключэньне!”** Сказаў і спалохаўся, убачыўшы ў вачах пракурора такія ж самыя спалох. Абодва, зацяўшы ў сабе страх, замоўклі.”

Вось, нарэшце, і намагаўся характар Азевіча: сказаў і спалохаўся. Цярпеньне яго лопнула і ён уголас абурэцца, але гэтае „абурэньне” ў Ягора на

вельмі кароткіх ножках... Волі і характару не хапае. Аўтар зноў прыводзіць нас да думкі: гэта тыповы лёс тых, хто прыстасоўваецца.

І яшчэ адзін прыклад. На лесапільню прыслалі на так званае „працоўнае перавыхаваньне” настаўніка зь мястэчка — „нацдэма” Дарошку (бо працяўляў вялікую актыўнасць у грамадзкім жыцці, ставіў п’есы на беларускай мове). Ягор шмат размаўляе з Дарошкам, абмяркоўвае розныя пытанні, з цікавасцю чытае „Новую зямлю”, якую яму дае настаўнік. Гэты чалавек (як і Заруба) выклікае сімпатыю ў Ягора. Вось яго няспелыя думкі: **„...быццам і нішто чалавек, разумны і адукаваны, а во стаў нацдэмам”.** (Хоць ён ня надта што разумее у сутнасці палітыкі „нацдэмаў”, заўважае аўтар).

Разважаньні Ягора выяўляюць несупадзённае ягонай чалавечай прыроды з патрабаваньнямі новай улады: душой ён цягнецца да „нацдэма”, а партыйны голас нашэптвае, што „нацдэм” — гэта дрэнна. Прыроднае, чалавечае поўнасьцю разыходзіцца з рэальнасцю, і Ягор усё часцей згінаецца перад ёю.

З райкама загадалі правесці сход і абмеркаваць працэс „перавыхаванья” настаўніка. Усё ідзе добра, Дарошка на ўсе пытанні адказаў правільна. Ягор вельмі хвалюецца, ён хоча, каб справа так званая „перавыхаванья” скончылася паспяхова. Але раптам нехта задае настаўніку пытаньне, якое перакрэсьлівае лёс Дарошкі: **„...вось ты і вучыцель, і граматы, а чаму ты, браце мой, па-беларуску гаворыш?”** У залі становіцца ціха, рашэньне аб „перавыхаванні” адкладаецца.

Ягора выклікаюць ў НКВД і загадваюць напісаць данос на Дарошку (у нацыяналістычнай агітацыі). Ягор адмаўляецца, бо падсьведама адчувае праўду Дарошкі. Ён ня згодны з тым, што Дарошка вораг — але сваю нязгоду ён глыбока хавае і надалей застаецца верным камуністам. (Дарошку тым часам арыштоўваюць за „падрыхтоўку дыверсіі на лесапільні, называюць яго польскім шпіёнам”.)

І зноў пісьменьнік вяртае нас „у рэчаіснасьць”, у хвойнік, дзе начаваў змучаны Азевіч. Тое, што кампазыцыйна аўтар не „папарадкаўваецца” храналогіі і апавяданьне ідзе ад умоўна „цяперашняга” часу, калі гаюцца і халодны Азевіч шукае „сваіх” і толькі час ад часу ўспамінае сваё даваеннае жыццё, „мінулае”, гэта дае магчымасць пісьменьніку паказаць сваёго героя ў працэсе асэнсаванья ўласнага жыцця. Ці ўзьнімецца ён да раскаяння, ці стане на іншы шлях? Здаецца, павінен, бо ёсць сьведкам столькіх пакутаў і няшчасья людзей, цэлага народа. Ягонае расчараваньне і прасвятленьне здаецца вась-вось наступіць.

Халадна. Азевіч ідзе далей, у Завішша, да былога сябра Вайцяшонка, бацька якога, відавочна, ня любіць саветаў. **„Савецкай уладзе служылі. Што заслужылі во? — сказаў і прымоўк стары.**

З разважаньняў Ягора відаць, што ён згодны з бацькам Вайцяшонка, але далей „згоды” ня йдзе.

„Заслужылі няшмат, — пагадзіўся ў думках Азевіч. — І яшчэ што заслужаць — невядома.. Хто — каня, а хто, можа, і кулю. Як многія...”

Ягор Азевіч просіць Вайцяшонка пажыць у яго, але той адмаўляе. Зноў паўстае пытаньне: куды ісьці далей?

У гэты цяжкі момант Азевічу хочацца толькі дадому, у родныя мясціны, куды яму дарогі і няма. Раптам да яго слыху далятае тупат капытоў — гэта мясцовая кабета з дзецьмі едзе ў вёску. Азевіч просіцца пад’ехаць і даведваецца пра іхную трагічную гісторыю. Бацькоў гэтых дзяцей (яны былі вясковымі настаўнікамі) забілі партызаны. Прышлі ноччу да іх, каб забіць немца, які пасяліўся ў доме настаўнікаў. Бацька стаў прасіць, каб таго не забівалі, бо тады немцы заб’юць усіх. **„Ах ты халуй нямецкі, фашыстаў зашчышчаеш!”** — закрычалі партызаны. Яны застрэлілі і немца, і настаўнікаў. І вась дзяцей цётка вязе да сябе.

Сутыкнуўшыся ў чарговы раз з людзкім горам, Ягор Азевіч разважае: **„Ды і што ён мог зрабіць, чым сцешыць людзей. Можа так было і трэба, а можа, і не. Як зразумець цяпер, хто вінаваты. Вінаватыя вайна і людзкая жорсткасьць, нянавісьць і непрымірымасць, што раздзірала людзкія душы. Стралялі, нішчылі, білі — ня дужа разбіраючыся, ня надта мяркуючы-судзячы — абы больш крыві — і сваёй і варажай. Але ці гэта пачалося толькі з вайной і ці да вайны было ня**

тое ж самае... Цэлыя горы трупаў. Цяпер, пачуўшы тую размову на начной дарозе, ён увуголе разумеў тых местачковых настаўнікаў і іхні клопат пра гэтых во дзяцей. Мабыць любоў да іх, а не прыслужніцтва да немцаў змусіла іх пярэчыць партызанам. Але ці захацелі тое разумець партызаны? Апантанья сваёй мэтай, можа, падагрэтыя загадам камандзіра, пабілі і тых, і гэтых.”

Здавалася б, выснава вось-вось адкрыецца Азевічу, бо ўсё відавочна. Але ён нясьмелы нават ў думках і далей гэтых горкіх думак Азевіч ня йдзе.

Зсеўшы з каня, Ягор ідзе прэч ад дарогі, у абход вёскі, шукае якую-небудзь будыніну, гушчар, хойнік, каб схаватца, але трапляе на роў, паросшы кустоўем, які пралёг упоперак шляху. Ён палез у гэтую шэрую прорву. Упаў, хацелася паляжаць, але небяспека заснуць і замерзнуць прымусілі падняцца. Выбрацца адсюль аказалася вельмі цяжка. А снег усё сыпаў.

Апісаньні стану прыроды ў апавесці маюць вялікае значэньне. Чытаючы Быкава, пераконваешся, што кожнае слова, кожнае такое апісаньне — на месцы, вельмі адпаведнае і дапамагае зразумець унутраны сьвет героя. Быкаўскія апісаньні настолькі рэальныя, словы падобраныя настолькі дакладна, што чытач лёгка ўяўляе гэтыя мастацкія вобразы-карціны і востра перажывае разам з аўтарам стан ягонага героя.

Учытаемся ў адно з апісаньняў. „Дужа моцна дзьмуў вецер, часам проста рваў на ім полы шыняля, выдзьмуваючы рэшту небагатага яго цяпла. Рукі Азевіч трымаў у кішэнях, так яны менш зьбілі, ішоў марудна, кльпаў кудысьці па касагорыне ўніз... (сьнег) пасыпаў, бы з торбы. Вецер гнаў сьнегавую драбнату, асыпаў ёю травяністы дол, сек па сьпіне, плячах, па яго злубяным картузе і асабліва балоча — па голых вушах. Начную далеч ураж заслала белай імглістай мітусьнёй, дол высьвечуўся, на вачах стаў незвычайна бялець уначы, і тады Азевіч з трывогай падумаў, куды ж ён выйдзе?” „У полі побач не было нават дрэва, адно ваўсю лотаваў вецер і сьнег.”

Чытаючы гэтыя радкі, мы амаль фізычна адчуваем холад. (*Вецер „дзьмуў”, „рваў, выдзьмуваючы”, „гнаў сьнегавую драбнату”, „асыпаў”, „сек”; сьнег „пасыпаў бы з торбы”; Азевіч „ішоў марудна, ён проста кльпаў”*.) Стварэцтва ўражаньне, што усё кругом, увесь сьвет удзельнічае ў суцэльным хаасе.

З цяжкасьцю выбраўшыся, Азевіч „брыдзе, як п’яны”, ідзе „з угнутай галавой” (так было зручней на ветры) і натрапляе на плот. Гэта было гумно — ток ці павець. (Як высьветлілася пазьней, гэта была вёска Заброддзе, дзе яны да вайны білі жорны па хатах.)

Ён зайшоў у пустую будыніну і закапаўся як мага глыбей у сухую кучу гарохавіньня. „Ягонае цела здрыжэлася на ветравым сьнегавеі, і карцеля суняцца, сабрацца ў камяк, каб як-небудзь сагрэцца”, — піша аўтар.

Азевіч доўга ляжыць хворы ў забыцьці. Жанчына, якая прышла па салому, і пачула ягоны стогн, выхажвае яго. А калі ён прыходзіць у сьвядомасьць, то разважае над сваім жыцьцём. Ён трапіў у абставіны, зь якіх ня ведае, як выбрацца. Апісаньне разважанняў героя — гэта быкаўскі мастацкі вобраз Бяды. Учытаемся:

„Наму ж ён і каго можа навучыць, той яго куртаценькі вопыт? Ня скажаш, што шмат чаму добраму. Але ўжо благому, таму, як ня трэба, — гэтага ў ягоным вопыце было процьма. Але чаму так? Ці ён калі ленаваўся, шкадаваў сябе, ці рабіў што ня так? Ён гатовы быў вылузнуцца са скуры, каб зрабіць усё выдатна, як тое патрабавалася ад бальшавіка. Але што выходзіла з тае рупнасьці, на чыю яна ішла карысьць?.. Ён жыў па чужым сумленьні, па чужых звычаях, чужых законах. Жыцьцё і людзі распараджаліся ім, як хацелі. І як было ў тых умовах зрабіць што інакш?.. Як бы яму тое ўдалося, ён не разумеў і цяпер. Яго б за некалькі дзён сьцерлі на паракню. Таму круціўся, як мог, пакутваў і саромеўся. Толькі каму была справа да яго пачуцьцяў, калі ад яго патрабаваліся вынікі.”

Лежачы ў гумне, Азевіч успамінае мінулае, разважае пра сэнс іхнага „сацыялістычнага змаганьня” і прыгадвае, што да вайны, ён „сьцяўшы сэрца, тады намагаўся думаць: тое патрэбна дзеля вышэйшай мэты.

Хоць бы дзеля краіны, сацыялізму, дзеля будучыні. Мабыць, так думалі-лічылі многія, калі ня ўсе, хоць бы і зь іх, раённага кіраўніцтва, ды ішлі гады, і ўсё выразней рабілася разуменьне: калі тое на шкоду тым, хто тое рабіў, дык, мусьць, і не на карысьць будучым пакаленьням. На згубу і тым, і гэтым.”

Як бачым, зразумець — разумеў, але што рабіць — ня ведае.

Калі ён папраўляецца, размаўляе са сваёй выратавальніцай: „А хлеб у вас ёсьць? — Хлеб ёсьць. Намалола на тым тыдні, дык сыякла тры боханы. Ня тое, што ў калгасе.”

І аказалася, хлеб намалола яна на жорнах, якія пабіла тады на тры кускі каманда, у якой удзельнічаў і Ягор Азевіч. Муж зрабіў абручы і, саставіўшы камяні, малоў ўначы. (Пазьней яго забралі энкавэдзісты.) І цяпер вось гэтая сыянка корміць сваім хлебам таго, хто бурый жорны, біў камяні.

У канцы апавесці Азевіч ідзе змагацца далей. Азірнуўшыся на сваю ўратавальніцу, Азевіч першы раз перахрысьціўся, бо не хрысьціўся зь дзяцінства. Быкаў піша: „Але адчуў, што цяпер было самы раз — прынясі, не зашкодзіць. А то і паможа. Яму і той цётчы, і ўсім, хто апынуўся ў йдзе. Бо хто ж яшчэ паможа...” Стан душы Азевіча тут выяўлены псіхалягічна дакладна.

* * *

Па-майстэрску, ня змушана дае пісьменьнік характар Ягора Азевіча ў разьвіцьці, праз яго ўчынкi і дзеянні паказвае характар беларуса, дзе ён вытрымлівае, дзе не. Станоўчы ці адмоўны гэты быкаўскі персанаж? Напэўна, і ня тое, і не другое. Мы, чытачы, асуджаем Ягора за некаторыя ягоныя ўчынкі, але ўрэшце рэшт спачуваем ягонаму цяжкаму лёсу, у якім мы бачым народны лёс, беларускі лёс пад бальшавіцкай акупацыяй. Герой жыве і дзейнічае ў цяжкіх абставінах, у якіх ён, фактычна, павінен выжываць. Спачатку Азевіч гэта не ўсьведамляе, але паступова пачынае ўсьведамляць. У канцы апавесці ён ужо іншы чалавек. Ён ужо зусім не перакананы ў справядлівасьці тае „барацьбы”, у якую ён паверыў спачатку. Але да чаго прывядзе гэтае ўсьведамленьне?

Наперадзе вайна, перамога і пасляваенны сталінізм. Быкаў не дае нам адказу. Ён дае чалавека ў пагранічнай сітуацыі і пакідае яго, раскрыўшы ягоны характар у абставінах, якія былі характэрныя для цэлага пакаленьня. Высновы — за чытачом.

Галіна Пазьняк

2004 г. Варшава

УГОДКІ ПЕРАВАРОТУ

24 лістапада мінула 9 гадоў пасля антыканстытуцыйнага перавароту ў Беларусі, які зрабіла Масква рукамі Лукашэнкі. Уся улада апынулася ў руках адной прамаскоўскай асобы. Як звычайна, гэта адбывалася праз імітацыю „ўсенароднага рэфэрэндуму”. З гэтай нагоды перад журналістамі выказваліся розныя людзі.

Цікавае казаньне зрабіў „прафэсійны перабежчык” П. Краўчанка былы міністар замежных справаў Беларусі, які ў Вярхоўным Савеце 13-га скліканьня ўзначальваў міжнародную камісію. Цяпер ён прызнаецца, што ў падзеях дзесяцігадовай даўніны вельмі нэгатыўную ролю адыграла ня толькі Расея, але і заходнія краіны. (Краўчанка:) „Літаральна за некалькі дзён да рэфэрэндуму я веў размову з Генэральным сакратаром АБСЭ спадаром Арагона, былым міністрам замежных справаў Італіі, і, па сутнасьці, ніякай пазытыўнай, станоўчай рэакцыі мы не адчулі. Мала хто ведае, што спадар Арагона 24, 25 і 26 лістапада знаходзіўся ў Менску і быў сьведкам разгону парламэнту. Я прапаноўваў спадару Арагона зьвярнуцца да кіраўнікоў эўрапейскіх дзяржаваў, каб быў зроблены адпаведны дыпламатычны дэмарш. На вялікі жаль, гэтага зроблена не было. Такім чынам нас аддалі на „закланьне” і Ёсходу, і Захаду”.

Тамаш Ракса

(Паводле радыё „Свабода”.)

ДЗІМІТРЫ САЙМС КАНСУЛЬТУЕ КРЭМЛЬ

12 лістапада ў праграме „Постскріптум” на расейскім тэлеканале ТВЦ у чарговы раз з’явіўся Дзімітры Саймс, выхадзец з былога СССР, прэзыдэнт фонду Ніксана ў ЗША. Апошнія гады ён рэгулярна наведвае Маскву і кансультуе крамлёўскі рэжым. Робіць гэта адкрыта праз розныя расейскія СМІ, канфэрэнцыі, „круглыя сталы” і г. д. У тым ліку праз аналітыкаў ФСБ, такіх як Аляксей Пушкоў, які вядзе перадачу „Постскріптум” на ТВЦ.

На памяці перадача 20 сьнежня 2003 года. У той час, пасля „выбары”, на якіх ктб-фебоўская партыя „Едзіна Расія” захапіла заканадаўчую ўладу ў Расеі, многія палітыкі ЗША асэнсавалі небясьпеку ўсталяваньня ў Расеі ктб-фебоўскага рэжыму. Загучалі рашучыя патрабаваньні зьмены палітыкі ў дачыненні да Расеі. Крэмль захваляваўся. Маскоўскаму рэжыму спатрэбіліся больш дакладныя звесткі пра палітычны расклад у ЗША, пошукі спосабаў прыкрыцьця сваёй агрэсіўнай імпэрскай палітыкі. Выявіліся спецыялісты аналітыкі, такія як Дзімітры Саймс, якія пачалі аказваць паслугі Крамлю.

Вось вытрымкі з перадачы за 20 сьнежня 2003 года:

— «А.П.: У меня есть такая информация, что администрация (*адміністрацыя Буша*) раньше была достаточно едина в вопросе о России. А в последнее время стали говорить о том, что раскол по вопросу о России уже произошел внутри администрации. Насколько это верно?

— Д.С.: Раскол однозначно есть. Я думаю, что он был и раньше. Но просто те, у кого были сомнения по поводу линии на сотрудничество с Москвой, они за последнее время стали гораздо активнее и очевиднее.

— А.П.: Сенатор Маккейн выступил некоторое время тому назад с очень громким заявлением о том, что в России происходит ползучий заговор против сил демократии и рыночного капитализма, и призвал вообще пересмотреть всю политику в отношении с Россией. Вот насколько важна та позиция, которую занял Маккейн?

— Д.С.: Есть тенденция, есть настроения в обществе, динамика в дебатах о России в рамках администрации и в Вашингтоне, в целом она изменилась, и не в пользу сторонников партнерства. Но практических выводов из этого пока, я уверен, президент Буш не делал... И по одной очень важной причине. Да, действительно, самое главное, что происходило в российско-американских отношениях, это личные отношения Буша и Путина. Я уверен, они построены на более чем на взаимной симпатии. Они построены на понимании фундаментальных национальных интересов двух стран. 11 сентября 2001 года я был в Нью-Йорке и видел своими глазами, что там произошло. А сейчас я в Москве. Я останавливаюсь в гостинице «Националь». И вы знаете, что рядом с этой гостиницей произошло. И нападают на нас если не одни и те же люди, то, по крайней мере, очень сходные силы. И вот для меня основной момент российско-американских отношений это не разногласия по Грузии, по Ирану, по другим важным вопросам и потому, как надо выбирать. Я не говорю, что эти разногласия не серьезные, не реальные. Они серьезные, реальные. Но в каждом отношении между странами есть какой-то основной момент, вокруг которого все остальное строится. Президент Буш в качестве такого основного момента в отношениях с Россией видит борьбу против терроризма и оружия массового уничтожения. В этом плане ничего не изменилось.

— А.П.: И последний вопрос. Очень коротко: вот этот год, ближайший который, выборы сейчас у нас и потом выборы в Соединенных Штатах. Это будет год негатива, по сравнению с прошлым, в российско-американских отношениях или все-таки позитив удастся удержать?

— Д.С.: Я сейчас скажу одну очень нехорошую вещь. Я, к сожалению, боюсь, что могут произойти какие-то вещи, дай Бог, чтобы они не произошли, которые вопреки желанию даже каких-то сил и у вас и у нас, нам напомнят, что мы в одной лодке.

— А.П.: Ну что ж. Это, конечно, мрачный ответ, с одной стороны. С другой стороны, с точки зрения российско-американских отношений, получается, что наше партнерство в каком-то смысле неизбежно.

— Д.С.: Наше партнерство может быть в чем-то вынуждено. Но я думаю, что оно если не неизбежно, то, по крайней мере, целесообразно.

Вытрымкі з інтэрв’ю двухгадовай даўніны прыведзены дастаткова падрабязна для разуменьня тэхгалёгіі падачы інфармацыі. Галоўнае хаваецца за мнагаслоўем, за нібыта ўласнымі меркаваньнямі. Фактычна Д.Саймс тлумачыць, што адміністрацыя Буша сьцерапіць Пуцінскую палітыку, калі Расея дакажа свой „эфектыўны” ўдзел у барацьбе супраць тэрарызму. Але для дэманстрацыі „эфектыўных” дзеяньняў патрэбныя самыя тэракты. . Адноль гаворка пра „одну очень нехорошую вещь, и пра „могут произойти какие-то вещи”. Саймс добра разумее з кім ён мае справу, што сабой уяўляе арганізацыя КГБ-ФСБ, якая забрала ўладу ў Расеі. Яшчэ ў савецкія часы ў лубянскіх кабінэтах была распрацаваная тэорыя малых войнаў. Малыя войны павінны былі вырашаць задачы ўтрыманьня ўлады савецкім рэжымам, гасіць ўнутраную незадаволенасьць, вырашаць зьнешнепалітычныя задачы. Як паказвае практыка апошніх гадоў лубянскія стратэгі пераробілі тэорыю малых войнаў у тэорыю тэрактаў і пакуль „эфектыўна” яе выкарыстоўваюць.

Імідж Расеі за апошнія два гады не палепшыўся. Раскрыты ўдзел расейскай кіруючай вярхушкі ў махінацыях з іракскай нафтай пры Саддаме Хусэйне, высветліліся парушэньні Расеяй міжнародных дамоўленасьцяў аб нераспаўсюджваньні ядзернай зброі (удзел у Іранскай ядзернай праграме), арыштаваны ў Швейцарыі Адамаў, былы міністр РФ па ядзернай энергетыцы і г.д. Падтрымка антыдэмакратычных сілаў і дыктатарскіх рэжымаў у постсавецкіх краінах з мэтай паслядоўна пашырэння і аднаўленьня расейскай імпэрыі не дадалі прыхільнасьці да Расеі. Чым кампэнсаваць гэты адмоўны імідж? Для эўрапейскага Захаду такі кампэнсатар знойдзены. Гэта пастаўкі газу, нафты, сыравіны і абцягнаныя нарошчваюць гэтыя пастаўкі. Са Злучанымі Штатамі Амэрыкі складаней.

Таму кансультант Д. Саймс зноў у Маскве. Якраз перад самітам кіраўнікоў дзяржаваў ў Паўднёвай Карэі.

Вось гэтыя кансультацыі („Постскріптум” за 12.11.2005 г):

— А.Пушкоў: В условиях, когда администрация Буша, как вы сами сказали, весьма ослаблена в глазах общественного мнения США, когда ей приходится трудно и в ситуации, когда в США достаточно активные антироссийские круги, не возникнет ли у Белого Дома, Госдепартамента соблазн расплатиться с этими антироссийскими кругами ухудшением отношений с Москвой? - Д.Саймс: Давления в этом направлении есть. И есть люди, которые говорят администрации, есть газеты, скажем, „Вашингтон Пост”, которые дают одну передовую статью за другой, где говорится: „Да, у нас с Россией есть общие интересы, но с другой стороны, мы взрослые люди, мы в состоянии иметь сложные отношения с Россией. С одной стороны мы будем сотрудничать, с другой, мы будем на нее давить, чтобы она изменила свой режим, чтобы она ввела демократию, чтобы Путин не остался у власти и так далее. Пока администрация этому давлению противостоит. Она противостоит этому давлению по двум причинам: первое, потому что во главе американской внешней политики сейчас, с моей точки зрения, стоят более прагматичные люди, в первую очередь, госсекретарь Кондолиза Райс, чем во время первого срока президента Буша. Есть и второе. США, когда мы говорили про ослабление администрации Буша, надо же понимать, что США имеют целый ряд кризисов, которые США не хотели бы, чтобы они воспламенялись еще дальше, чтобы они становились полномасштабными трагедиями и во всех этих ситуациях у России есть серьезная роль. И поэтому администрация Буша, которой не нужны дальнейшие искусственные проблемы, я думаю, что она будет сопротивляться любому давлению столкнуть ее с Россией.”

Як бачна з гэтых выказваньняў, кампэнсатарам нэгатыву ў адносінах з ЗША Д. Саймс прапануе маскоўскаму рэжыму (канешне, ў прыхаваным выглядзе) актыўна ўдзельнічаць ў канфліктах. З аднаго боку схавана падтрымліваць крызісныя сітуацыі ў Іраку, ў дачыненнях ЗША з Паўночнай Карэяй, Іранам, Сірыяй і інш. З другога боку дэманстраваць ЗША дапамогу ў вырашэньні гэтых крызісных сытуацыяў. Не згубіла актуальнасьці і „барацьба з тэрарызмам”.

Беларусы мусяць аналізаваць палітыку агрэсіўнай імпэрскай Масквы, ведаць палітыку Захаду, каб абараніць незалежнасьць сваёй краіны.

Сяргей Панкоў

19 лістапада 2005г.

ВІК КРУЦІЦА

У блатным расейскім шлягеры ёсьць выразны рэфрэн: „Не долго музыка играла, не долго фраер танцевал...” А мы думалі, чаму гэта раптам забыўны Ганс Вік раптам выступіў нядаўна з гняўлівым заклікам перастаць спадзявацца на дэмакратыю ў Расеі і больш не заклікаць РФ быць дэмакратызатарам Беларусі. „Гэта была памылковая палітыка!” — шумнуў аўстрыйскай газэце „Die Presse” беларусказнаўца Вік. Толькі „забыўся” германскі шпіён (а па сумяшчальніцтву дзеяч АБСЭ) згадаць, што гэта была таксама й ягоная, — Ганса Віка —, палітыка, за якую Беларускі Народны Рух на ўвесь сьвет абвесьціў Віка пэрсонай нон грата. Чаму раптам стаў „калоцца” мацеры ліс выведкі? Такое зь ім здаралася й раней. Успомнім, як ён прызнаўся, што ўзгадняў (і завяраў подпісам старшыні КГБ) усе пляны АБСЭ па „дэмакратызаваньні” Беларусі, што „галоўнай задачай ягонаю дзейнасьці як прадстаўніка АБСЭ было ўключэньне Беларусі ў дэмакратычную Расею”.

І тады і цяпер Вік (і тыя, хто стаіць за ім) пранюхаў пра набліжэньне крызісу і правалу гэтай палітыкі і рабіў папярэдзальны крок — прызнаваўся сам, каб на супрацоўніцтве з КГБ яго не злавілі іншыя. Так і цяпер ён адчуў правал шродэрскай халуйскай прамаскоўскай палітыкі, правал самаго архіхалуга Шродэра і паспяшаўся адхрысьціцца ад свайго шэфі і ягонаю палітыкі (так рабілі ў свой час і Гімлер, і Канарыс і шэраг іншых партайгэносэ). Дык вось, з 11 сьнежня ў нямецкім палітычным сьвеце загучалі цікавыя маналёгі. Генсек партыі Свабодных дэмакратаў Дэірк Нібэль заявіў наконт прызначэньня Шродэра на пост старшыні савета акцыянераў будаўніцтва расейска-нямецкага газаводу: „Гэта моцна тхне карупцыяй. Кожны павінен спытаць, ці ня церпяць нямецкія інтарэсы дзеля прыватнай выгады?” Яго падтрымаў лідар Партыі „Зялёных” Рыхард Бюцікофэр. Дэпутаты Бундэстага пачалі разьбірацца, з чаго гэта Шродэр зрабіў такую галавакружную расейскую кар’еру? А брытанская газэта „Daily Telegraph” надрукавала сэнасійныя матар’ялы. Аказваецца дырэктар Паўночна-эўрапейскага газаводу (таго самага, што пачалі будаваць у Валагодзкай вобласьці) немец Маціяс Варнінг зьяўляецца былым агентам Штازی і „працаваў у шчыльным супрацоўніцтве з будучым расейскім прэзыдэнтам Пуціным па лініі КГБ у Бэрліне”. Такія вось „друзья юности”, такая вось гэбўйска-гестапаўская кодла будзе пускаць газы ў Эўропу. Дэпутаты Бундэстага падлічылі, што Шродэр на цэплым дырэктарскім газаводным месцы будзе атрымліваць штогадовы заробак-дывідэнд у памеры 1,5 мільёнаў эўра. „І гэта за тое, — шумяць дэпутаты, — што ён цалкам атруціў нашы адносіны з Польшчай!” Цікавы вэрхал пачынаецца на берагах Рэйна і Шпрэе.

Янка Базыль

ПРАВЛІ МАСКОЎСКАГА ГАЗАВАГА ШАНТАЖУ

(Фота Ю. Марцэянава)

Дэманстрацыя ў Маскве.

У савецкіх школьнікаў была такая лічылка: „А і Б сядзелі на трубе. А ўпала, Б прапала. Што засталася на трубе?” Нават самыя кемлівыя адразу не маглі здагадацца: хітрык палягаў у тым, што паміж А і Б на трубе сядзела яшчэ „і”. Усе рагаталі і кіпілі з няўдалага схаляста.

Ёсьць у крымінальным расейскім фальклёры шэраг фармулёвак, якія часам груба і рэзка, але красамоўна дэманструюць зьяву маштабнага і нахабнага падману: „втюхивать туфту”, „братъ на понт”, „искать лохов” етс. Даўно ўжо хуліганска-турэмная лексіка зрабілася набыткам крамлёўскай эліты. Бедныя перакладчыкі губляюць прытомнасьць, шукаючы падчас міжнародных перамоваў адпаведнік у прыстойных эўрапейскіх мовах „понтам” і „туфте”. Але трэба прызнаць, што раніцай 4 студзеня найбольш аджватным лексічным выразнікам паводзінаў маскоўскіх камбінатараў была менавіта ўлюбёная „самым чітаюшчым народам планеты” крымінальная „феня”.

Дык вось, ранічкай чацьвертага дня газавай вайны расейскія тэлеканалы паказалі сюжэт пад дэвізам „міру мір!” За стол прэс-канфэрэнцыі ў Маскве ўселіся дырэктар „Газпрому” Мілер і дырэктар украінскага „Нафтагазу” Іўчанка. Мілер (той самы, што апошнім часам гразіўся замарозіць Украіну) для саліднасьці пашурхатаў паперкамі і бадзёра, не міргнуўшы вокам, заявіў: „Мы дамовіліся з Украінай і вельмі задаволеныя вынікамі перамоваў і пагадненьнямі. Цяпер будзем прадаваць газ па цане 230 даляраў за 1000 кубоў”. Пасля кароткага маскоўскага маналёгу Іўчанка ўзяў мікрафон і сказаў: „Так, мы задаволеныя вынікамі. Цяпер Украіна будзе купляць газ па цане 95 даляраў за 1000 кубоў”. У рэдакцыі РТР адбылося лёгкае замяшальніцтва. Вядучая гікнула на дзэжурнага рэпарцёра, што вёў эфір з прэс-канфэрэнцыі: „Дык якая ж цана — 230 ці 95?”

Больш гэтую прэс-канфэрэнцыю па расейскіх каналах не паказвалі. Маскоўцы мусілі зьбіраць праз пару гадзінаў яшчэ адну прэс-канфэрэнцыю, ўпрыгожваць сцэнар (прымусілі Іўчанку абдымацца з Мілерам) і не даваць слова кіеўскаму госьцю. Ужо ў абед мільёны тэлегледачоў па ўсёй РФ даведаліся без лішніх падрабязнасьцяў, што цана — 230 даляраў і, як той казаў, „ні шагу назад”.

Для слабых у схалястыцы тлумачым пра А і Б. РФ будзе прадаваць сібірскі газ па 230 даляраў не Украіне, а новай бізнэсвай структурай, якая будзе зьмешваць гэты газ з туркмэнскім газам і перасылаць яго на Украіну па цане 95 даляраў. Адным словам, Украіна будзе атрымліваць сабе газ па 95 даляраў, а Расея павінна за транзіт свайго газу праз Украіну плаціць на паўдаляра больш за 1000 кубоў. Вось вам і „ні шагу назад” і „мы ім покажам кузькіну маць”. Брыдка правакцыя крамлёўскага рэйху правалілася на раніцу чацьвертага дня. Украіна выстаяла, ня ўпала на калені, не саступіла рэжэцірам (нават выйграла). І нават Эўразьвяз зашыпеў на Расею і запатрабаваў спыніць газавую вайну. А ўсё таму, што краінай кіруе ўкраінскі нацыянальны ўрад, за якім стаіць згуртаваны ўкраінскі народ. Лямант Вітрэнкі і Януковіча, пагрозы ворагаў Украіны не зьбянтэжылі патрыётаў. Украінцы паказалі, як трэба бараніць свае нацыянальныя і дзяржаўныя інтарэсы.

Цяпер расейская і шклоўская прапаганда будучь, блытаць людзей і беспардонна хлусіць, выстаўляючы сакрушальную расейскую паразу як вялікую перамогу Масквы. Але ўсе ўжо ўбачылі ў поўны рост брахлівага монстра на гліняных нагах. Нават эўракамісар Ван Хульст (адказны ў Брусэлі за энэргетыку) адкрыта заявіў Маскве: „Такімі паводзінамі Расея канчаткова падрывае давер эўрапейцаў да яе як крыніцы энэрганысьбітаў”.

5 студзеня 2006 г. Латвійская газэта „Diena” піша пра хуткую разьвязку газавога канфлікту пад тытулам „Газавая вайна прымусіла Эўропу думаць пра іншыя крыніцы энэргіі”. Цытуем: „Прадстаўнікі Эўразьвязу адмаўляюцца рабіць палітычныя ацэнкі газавога канфлікту, які разглядаецца Украінай і заходнімі СМІ як выкарыстаньне Масквой энэргетычнага рэсурсу ў якасьці палітычнай зброі. На паседжаньні ў Брусэлі прадстаўнікі краінаў вырашылі распрацаваць сумесную энэргетычную палітыку, бо ня можна пакідаць гэтае пытаньне на паасобныя краіны. Эўракамісар па энэргетыцы Андрэс Піебалтс заявіў, што Эўракамісія да канца году выпрацуе плян, як зрабіць Эўразьвяз менш залежным ад расейскіх газу і нафты. Ён паабяцаў памятаць пра тое, што адбылося ў навагоднюю ноч. У Брусэлі актыўна аб-

мяркоўвалі неабходнасьць актывізацыі навуковых распрацовак альтэрнатыўных энэрганосьбітаў. Усім відавочная параза Расеі”.

Наш камэнтар: Вось як замітусілася брусельская публіка! Навуку падтургоўваць збіраецца. „Осеніло”, як у свой час Ньютонна, калі яму на галаву ўпаў быў сьпелы яблык. Аказваецца, трэба было, каб пад зван курантаў далі па ўраганале пыльным крамлёўскім мяшком. Адразу пасьвятлела ў мазгах і ўспомнілася пра адказнасьць перад народамі, якія пляцяць шалёныя падаткі на ўтрыманьне стотысячнай брусельскай бюракратыі (але калі што, то могуць пад гарачую руку яшчэ раз Бастылю ўзяць). Іранічная інтанацыя камэнтароў, якія робяць цяпер беларускія патрыёты па газавай вайне — ня проста жанравы публіцыстычны прыём, „каб сьмешней было”. Не, мы разумеем, што справа надта сур’ёзная. Але без іроніі ня даць рады ў гэтай сітуацыі. Мы добра памятаем гэтых „эўрапаланцоў” у Менск: гансаў вікаў, віерсмаў, папандопулаў, цапфаў да іншых. Памятаем іхныя пустыя і халодныя рыбіны вочы, памятаем іхныя асьвечанымскія эўраманалёгі: „Незалежнасьць Беларусі ня мае пэрспэктывы, адзіны шлях прагрэсу для Беларусі — праз аб’яднаньне з дэмакратычнай Расеяй”. Яны прапанавалі нам у якасьці шляху да дэмакратыі — расейскі канцлягер. Яны не саромеліся публічна прызнавацца ня толькі ў любові да Масквы („любаві”, шчодро аплочанай на палітычнай панэлі), але і ў шчыльным супрацоўніцтве з КГБ РБ ў справе расколу Беларускага Народнага Фронту, дыскрэдытацыі патрыётаў і бессаромнай падтрымкі на міжнароднай арэне прадажнай агентуры ды палітмігатараў. І вось крамлёўскі „дэмакратычны друг” пасадзіў іх на халодную трубу ды шалёна зароў: „Я — энэргетычны цэнтар сучаснага сьвету, Я-Я-Я! Усіх на месца пастаўлю, на калені!”

Эўрачыноўнікі адмаўляюцца „рабіць палітычныя ацэнкі”, але пад уплывам газавага стрэсу, што ня скажуць — усё пра палітыку. Не атрымалася беспакарана здаць у расейскі канцлягер украінскі, беларускі ды малдаўскі народы. Год таму ўкраінцы сілай народнай салідарнасьці перакулілі маскоўска-брусельскі згодніцкі праект. Перакуляць і беларусы.

Юрка Марозаў

З цыклу „Беларусы пад акупацыяй”:

Алесь ЧАХОЛЬСКИ

Я — БЕЛАРУС!

Дзяды і бацькі

Усе мае родныя па маці — гэта беларуская шляхта. Сям’я майго дзёда **Ваіслава Сакалоўскага** была вельмі працавітая. Жылі са сваёй гаспадаркі — сям’я так званых „кулакоў”. Быў і конь, і пару каровак, і іншае. Сям’я жыла заможна, была свая зямля. Тут, на хутары каля вёскі Вялікі Бозак (зараз Асіповіцкі раён Магілёўскай вобласці) 21 ліпеня 1925 года, нарадзілася мая мама.

У 1930-м годзе, яшчэ зусім маладым, раптоўна памёр дзед. (Яму вырвалі зуб, і ад запаленьня крыві ён сканаў.) Засталося двое малых дзяцей: мая маці, (5 гадоў было) і яе брат Косьцік (7 гадоў), мой дзядзька. Калі прышлі бальшавікі, пачалося раскулачваньне. Дык **бабуля Марыя** (дзявочае прозьвішча бабулі Марыі — **Сухоцкая**), каб выратаваць дзяцей, усё аддала ў калгас. Сітуацыя была такая: ці ў Сібір на пагібель выбірацца, ці аддаць... Усё забралі разам з зямлёй, гумны пабурылі. Бабуліну хату перавезлі ў вёску Казімірова (каля мястэчка Градзянка), а астатняе — усё там засталася. Цяжка жылося.

Калі прышлі немцы, то яны праводзілі „блякады”: раён блякавалі, „прачосвалі” ад партызанаў, вёскі выпальвалі, а моладзь збіралі на адпраўку ў Нямеччыну. (Так нямецкія карнікі спалілі вёску *Асавок* яшчэ ў 43-м годзе разам з жыхарамі, у тым ліку — з родзічамі майёй маці (брат бабулі з дачкой і ўнучкай). Мама таксама была сярод тых, каго адпраўлялі ў Нямеччыну пасья першай такой блякады, у 1943 годзе. Але першы раз яе адкупіла бабуля: аддала два дзясяткі як немцу, і той маму адпусьціў.

Дык вось бабуля падчас такіх „блякадаў” нашай вёскі Казімірова два разы ратавала сваю хату. У першую блякаду ў 43-м бабуля схавалася пад

печкай (дзе куры), немец зайшоў, прачасаў з аўтамата увесь дах і кінуў запалі. Бабуля хуценька вылезла і патушыла агонь. Тыя глядзяць: дом запалілі, а ён не гарыць. Прышоў паліцай (беларус), зноў запаліў. Яна зноў патушыла, а той пачакаў, потым зайшоў у хату, паглядзеў, плюнуў і пайшоў — не забіў (хоць па нямецкаму загаду павінен быў забіць). Немцы ж сабраліся і паехалі.

А ў другой блякадзе ўдзельнічалі паліцаі і немцы і вёскі палілі. Падонкі, зброд з усіх — людзі без нацыянальнасьці, бандыты. Яны што хацелі, тое і тварылі. Бабуля зноў выратавала хату, патушыла. А тут у хату зайшоў такі бандыт, не мясцовы чалавек (бо з іхнай вёскі ў паліцыі не было нікога). Ubачыў яе і вывеў з хаты, каб расстраляць. Яна стаяла каля хаты — да расстрэлу было імгненьне. Але бабулю выратаваў Бог, бо раптам у той момант узняўся лямант, ракеты пыхаюць. Немцы і паліцаі некуды пабеглі. Пачаўся прарыў гэтай блякады, бой з партызанамі, і немцы кінуліся туды. Паліцай крыкнуў бабулі: „Не паварочвайся.” І як ішоў, то з пляча зняў вінтоўку, разьвярнуўся і ня глядзячы на яе — бах. Бабуля расказвала, што ў той самы момант ёй у жываце моцна засьвярбела, і яна ў долю сэкунды зрабіла крок убок. І на ўзроўні жывата прасьвісьцела гэтая куля — жык! Той нават не глянуў, пабег. Вось такая Божая абарона.

У пачатку чэрвеня 44-га года, калі немцы рабілі другую блякаду, ўжо выкупіць дачку бабулі не ўдалося, і маю маму, разам з іншай моладдзю, немцы пагналі ў Нямеччыну. У той момант, калі іх пашыхтавалі ў калёну, каб гнаць у Асіповічы, то побач з імі прагналі кароў, якіх таксама пазабірлі немцы, і іхняя карова *Рабінка* зарыкала каля мамы, і маці, плачучы, разьвіталася з ёю.

Прайшло амаль шэсьцьдзсят гадоў з таго часу, але калі мама нядаўна мне пра гэта расказвала, то я бачыў у яе вачах несупынны боль. Яна да гэтага часу памятае сваю *Рабінку*...

Дык калі прышло савецкае войска, бабуля Марыя пайшла ўслед за войскам на Захад, ва Ёсходнюю Прусію, шукаць сваю дачку. Адначасова ў калгасе ёй далі даручэньне прыгнаць статак кароў (бо з Нямеччыны гналі статкі з тысячаў чорна-белых кароў), абяцалі выдзеліць асабіста ёй адну. (А карова ў тыя пасьяваенныя часы была даражэй за любы скарб.) Але, калі яна прыгнала тых кароў, саветы яе падманулі і каровы ня далі.

Пешшу йшла, перайшла ўсе межы, Польшчу, прышла ў Нямеччыну. Хадзіла, шукала, але, разумела, дачку яна не знайшла, бо маці была ў заходняй Нямеччыне, дзе была ангельская і амэрыканская зона акупацыі.

Мама (завуць яе Алена) ў Нямеччыне працавала ў горадзе Дзюноберг. Там у 20-30-х гадах ангельцы пабудавалі паравую фабрыку. На гэтай фабрыцы мама працавала. Пазьней ангельцы фабрыку разамбілі.

Фабрыка была пад зямлёй, наверху рос лес (так была замаскавана) і зробленая была па ўзору падводнай лодкі: усё разьдзелена па адсеках. Калі нешта здаралася, калі порах запальваўся, то, каб не ўзарвалася ўся фабрыка, немцы імгненна закручвалі люк адсеку і адсек блякаваўся, а людзі, колькі іх там працавала (5, 10, 12 чалавек), гарэлі ўжывую, разам з порахам. Таму на выпадак, калі нешта пырхне, каб пасьпець выскачыць, пакуль не закруцяць дзьверы, маці заўсёды старалася стаць бліжэй да выхаду.

Мама працавала там да траўня 45-га, пакуль ня вызвалілі ангельцы. Праз месяц іх усіх ангельцы загрузілі ў эшалён (не пытаючыся ў іх, зразумела) і адправілі ў савецкую зону. Мама праехала ўсе межы, і нідзе ў дакументах не было адзнакі, што яна вярталася дахаты з Нямеччыны, з канцлягера. Цікавы факт: такая сістэма КГБ была, а калі прышлося шукаць даведку, што яна была ў нямецкім лягеры, знайсці не маглі. Даведку знайшлі выпадкова пазьней і побач, у Бабруйскім раёне: знайшлі сьпісы, што яна вывезеная. А калі яна вярнулася — папераў няма.

Мой дзед па бацьку — **Лаўрэнці Чухольскі**, з Вызны (дзе ў 1920-м быў адзін з цэнтраў Слуцкага збройнага змаганьня супраць бальшавіцкай акупацыі), з Чырвонай Слабады, што на Слуцчыне. Але потым прыехаў у Менск і працаваў на чыгунцы. У 1905 годзе за ўдзел у забастоўцы чыгуннікаў у Менску ён атрымаў „воўчы білет” і ў межах ста вёрст ня мог нідзе ўладкавацца на працу. (Родны брат майго дзёда (Павел Чухольскі) быў камісарам 14-й чырвонай арміі і загінуў пад Бабруйскам.)

А бабка мая па бацьку, **Алена Урбановіч**, з Лагойшчыны. Яна праца-

вала ў Менску ў пані гувернанткай. Тут пазнаёмілася з маім дзедам, вышла замуж. Дзеду прапанавалі ехаць у мястэчка Асіповічы. Тут ён працаваў грузчыкам на станцыі. Быў высокі, моцны, працавіты.

У нас ёсць мястэчка Дараганава. Даўней там жыла памешчыца Дараганіха, і мой дзед купіў у яе зямлю, на якой стаіць нашая хата і па сённяшні дзень.

Дзед Лаўрэнці памёр у 20-м годзе. Якраз прышлі палякі, а ён захварэў на тыф і памёр. Засталося сямёра дзяцей. Дзеці малыя, адзін пад адзін. Бацька мой таксама перахварэў тыфам і запаленьнем лёгкіх. Прыходзіў фельшар, казаў:

„Так: тры дні — ці сюды, ці туды.” Ніякіх жа лекаў не было. Некаторыя дзеці памерлі, пражыўшы год ці трохі болей. Адбываўся жорсткі адбор. Засталіся ўжывых трое: мой дзядзька Данька, старэйшы, потым ішоў мой бацька Аляксей і малодшы — дзядзька Сёня. Жыве, у гэтым годзе 1 траўня яму споўнілася 90 гадоў. Мой бацька дажыў да 86-ці, дзядзька Даня — да 85-ці.

За польскім часам (каб выратаваць сям’ю ад галоднай сьмерці) бабка *Алена* пайшла ў касьцёл і перахрысьціла дзяцей з праваслаўных у каталікоў, таму што палякі каталікам давалі кожны дзень на кожнага чалавека пайку: каву, булку і штосьці яшчэ. Гэтак заахвочвалі пераходзіць у каталіцтва. Бабуля сказала: „Бог адзін, а жыць трэба, і дзяцей трэба ратаваць.”

Але пры гэтым ксёндз зьмяніў прозьвішча, напісаў „Чэхольскі” (хоць ў беларускай мове „ч” цвёрдае, і павінна было быць „Чахольскі”).

Як і ўсе беларускія жанчыны, бабуля Алена была добрым і гасьцінным чалавекам. Аднаго разу (калі ўжо дзеда не было) вечарам у хату зайшоў чалавек і папрасіўся пераначаваць. Не прадстаўляючыся, не кажучы пра сябе нічога. Бабуля зварыла бульбу, пачаставала яго, наліла малака і паслала яму. Яна не спытала ў яго нічога. Гасьціннасьць — гэта была звычайная зьява, так было прынята. Беларусы ж такія: што ў самых на сталае, тым і госьця частуюць, не шкадуючы: калі ласка, сядай, еш.

Калі пачалася вайна, дзядзька Косьцік (малады хлапец) быў у партызанскім атрадзе (брыгада Караля) кулямётчыкам. Да бабулі *Марыі* прыходзілі партызаны з брыгады, што ваявала супраць немцаў, давалі ёй муку, а яна пякла ім хлеб. З расказаў маёй бабулі і мамы чуў, што партызаны былі розныя. Адно ваявалі супраць немцаў, а іншыя прыходзілі і проста рабавалі ўсё: і яду, і вопратку.

У 44-м годзе, калі ўжо савецкія войскі прышлі, усё маладое пакаленьне беларусаў зграбілі бальшавікі і без усялякай падрыхтоўкі кінулі на Нарву, у тым ліку і майго *дзядзьку Косьціка*. Гаспадзін-таварыш Жукаў, якому рэжым Лукашэнка зьбіраецца ставіць помнік у Менску, паклаў гэтых 300 тысячаў неабучаных беларусаў на гэтай Нарве. Гэта сапраўды быў падлюга з падлюгаў, выковшаў адмыслова тую моцную беларускую сілу, якая ваявала зь немцамі і была ўжо надзеяй Беларусі. Рускія баяліся гэтай сілы, якая магла пачаць змагацца за вызваленьне ад савецкай акупацыі (бо ў заходняй Беларусі супраціў насельніцтва саветам быў вялікі). Таму ўсе гэтыя людзі, гэтае пакаленьне беларусаў, было расейцамі выкашана. Вярнуўся сусед з суседняй вёскі (ён адзін, напэўна, ацалеў з усіх тых, каго забралі саветы). Дык казаў, што як войска перапраўляліся праз Нарву, ў плыт, на якім быў мой дзядзька, папаў снарад. Ён бачыў гэта на свае вочы. Там ён і ляжыць, мой дзядзька Косьця.

Зараз мая мама жыве у горадзе Асіповічы на вуліцы *Ганны Коваль*. Паўліна Коваль — гэта родная сястра маёй бабулі была замужам за Ковалем, звалі яе Каваліха, у яе была дачка Ганна, яна была партызанкай. Везла зброю партызанам. Яе схапілі немцы. Мучылі, за валасы падвешвалі, потым расстралялі. Яе імя і назвалі вуліцу.

Алесь Чахольскі. 2003 г.

Бацька мой, *Аляксей Чахольскі*, таксама па сьвету і па маскве пазьездзіў. Паглядзеў сьвет. Тады ж і рэпрэсіі йшлі, людзі слова баяліся сказаць. Людзей хапалі. Роднага дзядзьку майго бацькі *Антон* загналі ў Казахстан, бо „кулак”. Там ён і загінуў. (Шмат было працавітых і замужных сялян — і такі іхны лёс. Сем’ямі высялялі, гналі ў Сібір і Казахстан. Яны адтуль ужо не вярталіся. Гэта бацька мне раскаваў.)

Жыў ён і працаваў нейкі час ў Менску, потым вярнуўся ў Асіповічы. Як „запаснік” (ён жа з 1911 года) бацька быў прызваны перад самай вайной у Быхаў Магілёўскай вобласці (потым там быў вялікі

ваенны аэрадром) і праходзіў перападрыхтоўку на штурмана хуткаснага бамбардыроўшчыка (хуткасны, „эсбэ” называўся). Прысвоілі званьне малодшага лейтэнанта. А 22 чэрвеня яны там, у Быхаве, прачнуліся пад выццё нямецкіх юнкэрасаў. „Так улупілі нам, — казаў, — што вось паверыш, зямлю рыў рукамі, каб туды закапацца.”

Нямецкая авіяцыя так бамбіла, так там далі, што размалацілі ўсё. Бацька ня лётаў, бо не было самалётаў — палілі ўсё, некалькі толькі засталася. Потым ужо пачалі лётаць патроху. А пабудаваныя самалёты былі так: кабіна не была браніраваная, лётчык сядзеў наперадзе, штурман ззаду, а ў хвасьце стралок. „Паляцела „дзвятка” „эсбэшнікаў”, — кажа, — бамбаваць пераправы пад Бабруйскам (нямецкія танкі йшлі ж і немцы выйшлі ўжо пад Бабруйск, Барысаў, Беразіну). І тыя хлопцы нашыя лёталі. Ну і што? Паляцелі без прыкрыцьця дзевяць бамбоўцаў — месершміты шэсьць зьбілі. Тры вярнуліся, а адзін самалёт прывёў штурман, бо лётчыку папаў снарад у жывот (у кабіну трапіў). Без прыкрыцьця, гэта былі „сьмертнікі”.

А потым ужо казалі адступач, і яны пайшлі на Маскву. Ідуць, а насустрэч нашыя людзі спатыкаюцца. Кажуць: „Куды вы йдзце?” „Ідзем туды і туды”, — адказваюць. А тыя: „Там жа ўжо нямецкія танкі, куды вы? Вы ўжо ў акружэньні!”

Так яны апынуліся ў палоне. Прыгналі іх у Крычаў, у лягер. Але пашанцавала: праз пару дзён групе ў 10-15 чалавек (сярод якіх быў і мой бацька), нягледзячы на моцны кулямётны абстрэл немцаў, удалося зьбегчы. Бацька пераапрунуўся ў цывільнае (дала адна жанчына ў вёсцы) і пайшоў дахаты.

А іх як афіцэраў-запаснікаў ня стрыглі налыса (што яго й выратавала). Ён ішоў пераапрунуты па дарозе (дакумантаў ніякіх няма). Дайшоў да Чэрыкава. Там мост праз Сож, на ім нямецкая жандармерыя. І немец усім і здымае шапкі. Пастрыжаны — „ком” у адзін бок, да палонных. У бацькі зьняў шапку — ёсць валасы. „Ідзі.”

Бацька толькі прайшоў мост, і тут ляцяць ззаду эсэсаўцы. За рукі, за ногі — закінулі ў машыну. Куды? Што? Прывезьлі ў Чэрыкава, пасадзілі ў турму (СД).

Аказываецца, акружэньцы вырваліся з акружэньня і забілі некалькіх немцаў. Тады немцы набылі 200 чалавек закладнікаў, у тым ліку — і мой бацька. Усё. Сядзяць яны там, вакол усё абнесена дротам, кулямётчыкі стаяць. Раптам падыходзіць немец. Яму трэба было два чалавекі папілаваць дровы. Бацька і яшчэ адзін пайшлі. Пілююць. Падышоў адзін немец, кажа: „Вас сёньня ўсіх „шысан”, — і пайшоў на гадзіну. Бацька ўсё зразумеў: расстраляюць. „Мы пад дрот гэты — і далі дзёру,” — раскаваў.

Так гэты немец іх выратаваў. А тых людзей усіх расстралялі.

Прышоў бацька дахаты ў Асіповічы ў кастрычніку 1941 года. Тут ужо стаялі немцы. У раёне пачало дзейнічаць некалькі партызанскіх атрадаў, не зьвязаных паміж сабой, але зьвесткі адны пра другіх мелі. Былі і падпольныя групы, якія працавалі на розныя атрады. Побач з нашым домам жыў адзін з кіраўнікоў падпольнай групы нейкі Кіржыманав. (У 44-м немцы яго схапілі і расстралялі).

Мой бацька ў 42-м пайшоў у партызаны, быў у атрадзе Кудашова, што стаяў пад вёскай Карытнае, прабыў там некалькі месяцаў. Потым ён атрымаў заданьне вярнуцца ў Асіповічы і зьбіраць інфармацыю пра немцаў для атрада. Сувязь з атрадам ён трымаў праз Максімаўскія хутары, што пад вёскай Прудок у Асіповіцкім раёне. (Ён зараз пахаваны там, на могілках.)

30 ліпеня 43-га года Крыловіч замінаваў цыстэрны з гаручым на чыгунцы ў Асіповічах і ўзарваў некалькі эшалёнаў з „тыграмі”, з бэнзінам, баепрыпасамі. Гэта была вялікая падзея: рвалася ўся станцыя. (Калі кругом пачало ўсё ўзрывацца, з лягера ваеннапалонных разьбегліся ўсе вязьні.) У складзе падпольнай групы Крыловіча дзейнічаў і мой дзядзька Сямён.

Бацька працаваў, зьбіраў інфармацыю і г.д. У хаце стаялі немцы, франтавікі. Яны давалі бабулі прадукты (муку кансэрвы і г.д.), і яна варыла ім есці. Ім рабіла, і дзецям даставалася паесці. Немцы ўсё разумелі. Калі адыходзілі, дык пакінулі ёй 20-літровую каністру аліўкавага алею.

Аднаго разу мой бацька некалькі месяцаў правёў у СД. Выжыў цудам. Было гэта так.

У 1943 годзе стрыечная сястра бацькі *Лёня* пайшла ў месца, якое ў нас называецца „штаны” (там адзін мост на Магілёў, другі на Гомель). Гэтыя масты ахоўвалі ўласаўцы. І яна, ня ведаючы, дзе тыя партызаны, пайшла (дадумалася!) агітаваць іх у партызаны. За пераход у партызаны яна запатрабавала два аўтаматы. Тут яе і павязалі, добра далі ў карак, і яна расказала, што яе стрыечныя браты партызаны, што ў іх ёсць радыёпрыёмнік. Уласаўцы прыйшлі да хаты майго бацькі і арыштавалі яго разам зь дзядзькам Сямем. Толькі абшуканьня не зрабілі. А ў хаце на той час хаваўся яшчэ адзін партызан. Ён хуценька забраў ўлёткі, валізку з медыкаментамі (якія былі ў хаце) і ўцёк.

У СД цётка Лёня прызналася, што ў яе братоў былі ўлёткі, чамадан з лекамі і прыёмнік. Немцы кінуліся абшукваць хату. Але прыёмнік на той час быў разабраны і закапаны. Выкапалі. Але больш нічога (зразумела) не знайшлі. Бацьку ж з дзядзькам падпольшчыкі пасьпелі папярэдзіць, што нічога не знайшлі (акрамя закопанага прыёмніка). Таму яны сьледчаму СД казалі, што нічога, маўляў, ня ведаюць пра партызанаў, ніякага дачынення... Паколькі ніякіх доказаў „віны” немцы не знайшлі, іх вырашылі выпусціць. Так удалося выратавацца ад сьмерці. (Дзядзька адседзеў 3 месяцы, бацька — 5 месяцаў.) Зноў — Боская ласка. А з-за дурасці сваёй сястры іх маглі б элемэтарна пакласьці там, дзе ў нас каля Асіповічаў ляжаць больш за дзьве з паловай тысячаў расстраляных немцамі беларусаў. (Калі ехаць з менскай трасы, то не даядзючы Асіповічаў, ад трасы паўтары кілёмэтры зьлева, ёсць брацкая магіла і там стаіць помнік.)

Праўда, бацьку прымусілі ў СД зрабіць электраправодку. Ён ім і кажа: „Вы ж мяне выпусціце, я буду прыходзіць і рабіць. Шэф асіповіцкага гестапа кажа: „Алекс, ты хочаш, каб мы табе „шысан” зрабілі?”

— Як „шысан”? Я ж ні ў чым не вінаваты? — пытаецца.

— Прыдуць да цябе ў хату „партызанэн”, дадуць „мінэн” і скажуць замінаваць. А мы ж табе зробім „шысан”. Лепш ты пасядзі тут, зробіш справу і потым пойдзеш.

(Цётку потым адправілі ў канцлягер, у Польшчу. Выжыла, потым вышла замуж.)

Затым прыйшлі саветы. У бацькі была даведка, што ён працаваў у падпольлі. А паколькі ў бацькі была „дэфіцытная” спэцыяльнасьць, яго адразу „забрانیравалі”, і ён на фронт ня трапіў. Напачатку працаваў нават начальнікам асіповіцкай электрастанцыі.

А мой дзядзька Сямён да гэтага часу лічыцца прапаўшым бязь вестак. Калі яго прызвалі, ён быў камандзірам нагляду зенітнага дэвізіёну. І калі іхны зенітны полк нямецкія юнкеры размалацілі, ён таксама прышоў да хаты. А дадому прыйшла потым даведка з Масквы, дзе напісана: „Лейтнант Сямён Лаўрэнцьявіч Чахольскі прапаў бязь вестак.” А ён жывы і тут, у Беларусі, — „ўдзельнік вайны”.

Бацькі мае ажаніліся ў 1946-м, пасля вайны, у 1947-м нарадзіўся мой старэйшы брат. Ён быў інвалідам ад нараджэньня, яшчэ й глуханямы (вядома ж, мама была пасля нямецкага канцлягера). Маці не працавала амаль да 15-ці ягоных гадоў, глядзела хворага сына. Таму ўсе заробкі ляжалі на бацьку. Брат памёр у 18 гадоў.

Бабуля Алена памерла да майго нараджэньня. Яна вельмі хацела мяне ўбачыць, але не дажыла.

Вось такі лёс у маіх дзядоў, бацькоў, дзядзькоў.

Дзяцінства

Успамінаю маё дзяцінства ў горадзе Асіповічы Магілёўскай вобласці. Памятаю, як мы цяжка жылі. Мой бацька быў простым электрыкам, маці нейкі час працавала швачкай, потым прыбіральшчыцай у электрычках. Тэлевізар і лядоўня, напрыклад, зьявіліся ў нас самых апошніх. І кожны раз гэта для нас была вялікая падзея. Тады гэтакія рэчы вельмі ўражвалі. Мы вельмі доўга чакалі ўсяго гэтага, бо не было грошай, мы жылі з капейкі. Іншых даходаў не было. У дзяцінстве мы не шыкавалі. Памятаю, як пілі мы не малако, а перагон. Маці мяне малага брала за руку, і мы йшлі некуды праз мост і бралі вядро перагону. Вось так: што сьвіньням, тое і мы елі. А яшчэ ўспамінаю, як смачна было намазаць лусту хлеба глушчам, прысыпаць сольлю. Ці калі-нікалі намочвалі хлеб, пасыпалі цукрам (калі быў) — таксама далікатэс.

Дзяцінства. Алякс Чахольскі – другі зьлева.

Памятаю, як хавалі жывёлу (сьвіней і інш.), калі прыходзілі падатковыя інспэктары. Тады ж усю жывёнасьць апісвалі. Калі было два парсюкі, напрыклад, людзі неж стараліся, каб запісалі аднаго, бо двух трымаць тады саветы не дазвалялі.

Хлеб куплялі. Я ўжо гэтага ня памятаю, бо быў малы (нарадзіўся ў 1958 г.), але мая старэйшая сястра Ала расказвала, што ў краму маці нас заўсёды вадзіла дваіх, бо пры Хрушчове буханку давалі адну на аднаго чалавека. Каб узяць 3-4 буханкі, маці вадзіла нас усіх у краму. У чэргах нас і ціснулі, і душылі, і ўсялякія іншыя выпадкі адбываліся.

У школу я пайшоў ў 1965 годзе. Перада мной яшчэ некаторыя дзеці хадзілі ў беларускую 8-годку, а калі ўжо я пайшоў у першы клас, то у нас у Асіповічах з 4-х школ не было ўжо аніводнай беларускай. Як прадмет беларуская мова прысутнічала, але астатнія прадметы па-беларуску не выкладаліся.

З раньняга дзяцінства я навучыўся гандляваць. У нас шмат было вішань, і гэта быў адзін „дадатак” да бюджэту нашай сям’і (калі вішні радзілі). Мы іх зьбіралі і з бабуляй вазілі ў Менск. З гэтага нам бацькі адкладалі на адзеньне, на абутак.

У Асіповічах я скончыў 8 класаў і паступіў у Менскую медыцынскую вучэльню №1, якую скончыў у 1977 г. па спэцыяльнасьці „фэльчар”.

Што тычыцца камсамолу, я ўпіраўся да апошняга, але ў арміі ўжо ня выкруціўся — „прынялі”.

Армейская служба

У 77-м мяне прызвалі ў савецкае войска, і я стаў курсантам вучэбнага падразьдзяленьня Кіеўскай ваеннай акругі. Тут вайскоўцаў рыхтавалі для адпраўкі ў Вэнгрыю і ў вайсковыя часткі Кіеўскай ваеннай акругі. Пазьней

асноўная частка курсантаў была накіраваная ў Вэнгрыю, а я застаўся на Ўкраіне. Быў начальнікам аптэкі артылерыйскага палка танкавай дывізіі Шостаі танкавай арміі ў званьні малодшага сяржанта, але на пасадзе прапаршчыка. Атрымліваў 20 рублёў у месяц (салдат атрымліваў 3 рублі 80 капеек, сяржант 10 рублёў). Служыў у самым Днепрапятроўску. Праз тры месяцы я пачаў размаўляць на ўкраінскай мове свабодна. І калі да мяне зьявраліся па-ўкраінску, то і я адказваў па-ўкраінску.

Жыў ў медпункце, прымаў і выдаваў медыкаменты, лячыў хворых, правяраў сталовыя. За гадзіну да „прыняцця ежы” я абавязаны быў прысьці, паспытаць, ацаніць якасьць, правярыць санітарны стан і расьпісацца

1983 год. Армейская вучэбка.

ў кнізе. Мяне ўсе ведалі. Калі было брудна, казаў перамыць. Мае паўнамоцтвы дазвалялі дакладзіць адразу камандзіру палка ці начальніку штаба. Я гэтым не карыстаўся, але мяне слухалі. І адносіны з усімі ў мяне былі заўсёды добрыя.

Потым з артылерыйскага палка мяне перавялі ў зенітны полк. Пабыў я і камандзірам 122-мілімэтровай гаўбіцы. Мне прапанавалі застацца на звыштэрміновую службу, мог ісьці на Нямецчыну. Але я вырашыў ехаць дахаты. Калі я звальняўся, мяне вельмі добра праважалі. Сябры нават пашылі мне шыкоўны дэбельскі касцюм.

У тыя савецкія часы пра савецкую армію ўсе казалі, якая яна магутная. Але ўбачыўшы гэтую сістэму знутры, трэба сказаць наступнае. Так, танкаў было шмат, гарматаў, самалётаў — шмат. А багатунасьць арміі, фактычна, была ніякая. Чаму?

Як і любая арганізацыя, армія мела свае пляны па баявой падрыхтоўцы, якія павінны былі выконвацца. Але даволі часта, калі прязджала нейкая праверка, начальства, салдатаў здымалі з палявых заняткаў і ставілі на прыборку тэрыторыі. Прыбіралі ваенны гарадок, казармы, тэрыторыю палка, дывізіі. Такая прыборка, як правіла, даводзілася да абсурду. Фарба-

валі зялёнай фарбай траву, выразалі зялёныя лісточкі і вешалі на дрэвы (па паняццях ваеннага начальства, для „прыгажосьці”), фарбавалі бардзюры і г.д. І гэта — на кожны прыезд начальства і любой праверкі.

Паказуха была ўсюды. Усе гэта разумелі, але ж — „загад не абмяркоўваецца”.

У той жа час салдат мотастралковай дывізіі нярэдка ня ведаў, як выкапаць акуп, таму што ён гэтым не займаўся, а ўсё — страявымі „смотрамі” ці на пляцы. Фактычна, баявая падрыхтоўка (танкавых, мотастралковых частак) зводзілася да нейкай адной гаспадарчай дзейнасьці.

Трохі вучылі ў „вучэбках” ваенных акругаў, а потым, у „лінейных” частках, уся гэтая „вучэбка” была ўмоўная. Нейкія зборы правіліся, але ўзровень падрыхтоўкі ў савецкай арміі быў вельмі слабы (асабліва, калі зараз параўнаць з узроўнем амерыканскай арміі).

„Дзедаўшчына”. Характэрнай прыкметай савецкай арміі была так званая „дзедаўшчына”. І пакуль існуе расейская армія, дзедаўшчына будзе існаваць (людзі не забудуцца на гэтае слова). Бо яна там як была, так і зараз засталася.

Што азначае гэта паняцце? Салдат ад навабранца да стараслужачага абавязкова праходзіў праз тэўныя „іспыты”: і каўнерыкі падшываў стараслужачым, і боты ім чысьціў, і бялізну мыў і г.д. Акрамя таго, стараслужачыя проста фізічна здэкаваліся з маладых салдатаў. Іх збівалі. Знаходзілі любую прычыну: ня так прышыў каўнерык, ня так нацёр бляху рэменя і г.д. Альбо проста, білі без усялякай „прычыны”, каб баяліся старэйшых. Білі — і ўсё. У савецкай арміі гэта была нязьменная традыцыя.

Харчаваньне салдатаў. Калі я быў у вучэбцы ў Астры, умовы там былі вельмі жорсткія. Калі ў салдацкай сталоўцы („пункт прыёму піцці”) ставілі на стол нейкую поліўку і так званы „клейсьцер” („бульбай” гэтую ежу назваць было цяжка, бо там той бульбы было трохкі, астатняе — мука), ставілі посуд на 10-15 чалавек, тады гучэла каманда, і „правы” ці „левы” разьліваў і раздаваў усім яду. Сяржант даваў каманду: „Для прыняцця ежы — адна хвіліна” („для прыняцця пішчці”). Мяса і масла забіралі стараслужачыя. Мы, маладыя салдаты, гэтага ня бачылі.

Праз хвіліну новая каманда: „Закончыць прыём ежы! Устаць!” І ўсё гэта не залежна, паспеў салдат паесці ці не, Калі не паспеў, заставаўся галодны. Гарачае ці не — трэба было проста глытаць.

Жыцьцё не вымагала, каб прымушаць салдата абедаць за адну хвіліну, але гэта была адна з умоваў бяздумнага падпарадкаваньня камандзе. Нас прымушалі ня думаць, а выконваць любую аўтамат-каманду. Да камандзіра роты, узвода было далёка, „Бог” і „цар” — быў сяржант. Такая была сістэма вучэбак савецкай арміі.

З тых часоў у мяне так і засталася звычка хутка есьці. Гэта вельмі дрэнная звычка, бо псуецца страўнік, ежа не засвойваецца.

Фармаваньне вайсковых частак. У нашай 120-й дывізіі 70 адсоткаў прызыўнікоў на Беларусі былі выхадцы з Сярэдняй Азіі. Беларусі ўпасылалі ў элітныя часткі (ракетныя, авіяцыйныя і іншыя) па ўсім Савецкім саюзе, якія патрабавалі інтэлектуальнага думаньня. Бо беларус заўсёды думаў, як і што выканаць. Іншай частцы арміі давалі аўтамат-кулямёт у рукі, і гэта была пяхота — „гарматнае мяса”. Салдаты беларусы цаніліся сваёй дысцыплінаванасьцю і разумнасьцю. Іх кідалі па ўсім Савецкім саюзе, і служылі беларусы, у асноўным, у стратэгічных частках. Беларусі ў цанілі.

Калі, скажам, у камандзіра было 10 беларусаў у роце, то ён гора ня ведаў, бо гэта былі дысцыплінаваныя людзі.

Што тычыцца нацыянальных фармаваньняў, то такога ў савецкай арміі не было адмыслова. Стваралі так званы „інтэрнацыянал”, каб не было канцэнтрацыі якой-небудзь нацыянальнасьці, па прынцыпу: „ладзялі і ўладар”.

Саветы разумелі: калі б мы масава служылі на сваёй тэрыторыі, была б гатовая Беларуская армія. У пэўны момант магло здарыцца так, што яна паўстала б на абарону сваёй незалежнасці. І не было б такой праблемы, што у нас асноўная частка афіцэрскага — рускія, якія заселі тут у нас. Бо на ўсе асноўныя пасады ў войску на тэрыторыі Беларусі прысылалі рускіх (як і на Украіну і ў Прыбалтыку) кіраваць. Беларусы, наадварот, ссылалі ў Сібір, на Далёкі Ўсход. А прыбышы, што аселі ў Беларусі, паатрымлівалі кватэры, маюць пэнсію з бюджэту нашай краіны, і яшчэ кладуць на наш стол свае брудныя боты, ды плявузгаюць, што „беларусав нет”.

На Беларусі народ працавіты і тут былі параўнальна добрыя ўмовы жыцця (былі прадукты, жыллё). На наша беларускае мяса-сала прысылалі расейскія асаднікаў. Потым у іх заканчвалася служба, і яны мелі права выбіраць для пасялення любы горад Савецкага саюзу. Выбіралі: Менск, Рыгу, Талін, Кіеў. Ня ехалі ў свае галодныя пензенскія і тамбоўскія губерні, а заставаліся менавіта тут. Ім давалі кватэры (з разлікам на ўсіх членаў сям’і). Потым яны ўладкоўваліся ў выканкамы, на прадпрыемствы, і не на рабочыя пасады, а на кіраўнічыя (начальнікамі аддзелаў кадрў(!) і іншыя). Яны заўсёды заставаліся пры пасадах. Яны кіравалі. А беларусы — токары-сьлесары, калгаснікі. Працуйце, рабочая маса.

Ваенныя асаднікі (па закону!) атрымлівалі ў Савецкім саюзе кватэру на працягу 2 гадоў (што на практыцы адбывалася значна хутчэй). Гэта беларусу трэба было 15 гадоў стаяць на чарзе на кватэру. Прытым ставілі беларуса на чаргу, калі ў сям’і было менш за 6м² на чалавека (лічылася жылая плошча кватэры). Таму і будавалі адмыслова. Калі, скажам, ў кватэры 18,2, 18,5 м² жылі тры чалавекі, то на аднаго чалавека не было „менш за 6м².” Гэтаксама і ў 2-х, 3-х пакаёвых кватэрах.

Прыбыш сыцягваў сюды ўсю сваю сям’ю. З 91-га года сюды валам валілі рускія асаднікі — хто зь Летувы, хто адкуль. Зрабілі зь Беларусі адстойнік.

Калі гэтае расейскае афіцэрскае пагналі з Прыбалтыкі — яно перабралася на Беларусь. Не паехалі ў сваю Расею.

Калі пачаўся вывад танкавых і мотастралковых дывізіяў зь Нямеччыны ў 1989-м, 90-х гадах, іх адмыслова выводзілі не ў Расею, а ў Беларусь. Гэтыя дывізіі потым расфармоўвалі, але расейскім афіцэрам (якія ня мелі ніякага дачынення да Беларусі) давалі тут кватэры. Гэта злачыства супраць нашага народа.

І зараз яны грамадзяне Беларусі, маюць права голаса і вырашаюць наш лёс. Больш за 100 тысячаў асаднікаў, якія нічога беларускага не ўспрымаюць.

Па закону грамадзянства можна атрымаць толькі праз 7 гадоў. Але Лукашэнка (такога нідзе ў сьвеце няма) зламаў Закон, і яны атрымлівалі грамадзянства вельмі хутка. А калі ваенны прыбыш быў жанаты на беларуску, (часам фіктыўна), то праз гэта яны атрымлівалі і грамадзянства, і кватэру адразу. (Жонка прапісвалася да сваіх бацькоў, адпаведныя дакуманты падаваліся у выканкам. А там жа сядзела тое самае, іхняе. І кватэры ім давалі ў першую чаргу.) З гэтым трэба будзе яшчэ разбірацца. Беларусам не давалі жылля, яны па 15, 20-30 гадоў стаялі ў чэргах, а гэтай навалачы кватэры падавалі, і бясплатна. Гэта пры Лукашэнку.

У дэмакратычных нацыянальных краінах гэта робіцца па-іншаму. Калі чалавек абараняе сваю дзяржаву, пакуль служыць, ён жыве ў службовай кватэры. Калі выходзіць на пэнсію, ён атрымлівае сацыяльную абарону ад дзяржавы — ці сэртыфікат, ці чэкі. Да гэтага часу ў яго ўжо і ўласныя сродкі накопленыя. Ён выбірае месца і там купляе сабе жыллё. І гэта нармальнае практыка.

Але гэтыя людзі не абаранялі Беларусь, Беларускую дзяржаву. Гэта асаднікі, якія селі на шыю беларускага народа. Тыя ж, хто зь Беларусі служыў па-за яе межамі, тыя павінны былі вяртацца без усялякіх перашкодаў. Але ж менавіта такім беларусам і не давалі магчымасці вярнуцца.

Ад савецкай арміі на тэрыторыі Беларусі засталася шмат забруджанага месца: і паліва, і палігоны. Але самае асноўнае забруджаньне Беларусі — гэта варожае нам беларусам расейскае афіцэрскае. Гэта 5-я калёна, якая ніколі ня будзе дбаць пра незалежнасць Беларусі, бо ня лічыць беларусаў за людзей (як і ўсіх астатніх акрамя расейцаў). Гэтая група ненавідзіць Беларускую дзяржаву, яе мову і культуру.

1978 год. У савецкім войску.

„Інтэрнацыянальны доўг”

Аднаго разу мяне выклікаюць у штаб дывізіі, пытаюць: „Вы гатовы выканаць інтэрнацыянальны доўг?” „Гатоў”, — кажу. А што я яшчэ мог адказаць? Варыянтаў не было.

Мяне накіравалі ў штаб Шостаі арміі на падрыхтоўку (гэта быў сьнежань 77-га году). Сабралі нас, чалавек 50 медыкаў з усёй акругі: хірургаў, тэрэпаўтаў, непрафэсіяналаў таксама (для падрыхтоўкі сан’інструктароў). Мяне прызначылі начальнікам прыёмнага пункту (займацца сартыроўкай). Куды? Што? Які „інтэрнацыянальны доўг”? Нічога невядома.

А справа ў тым, што пачалася вайна паміж Эфіопіяй і Самалі. І Самалі пачала душыць эфіопаў. Савецкі саюз падтрымліваў Эфіопію. Таму нас усіх выклікалі — і назад у вучэльню. Пачалі выдаваць грамадзянскае трапічнае адзенне: шорты, бэрэты (тады нас празвалі „берэтчыкамі”) і г.д. Ужо і рыхтавалі на накірунках. Фармавалі перасоўны медыцынскі шпіталь. Вучылі рабіць перавязкі і г. д. Мяне ж забралі ў медсанбат (бо мяне вучыць ня трэба было), і я часова працаваў лекарам.

На вучэбных стрэльбах здараліся няшчасці. Так на стрэльбах аднаму танкісту папалі з кулямёта ў живот. Яму зрабілі апэрацыю, і я за ім паўтары месяцы глядзеў, і спаў каля яго. Але, на жаль, ён на маіх вачах і сканаў. Потым яшчэ былі цяжкія выпадкі.

Шмат меў сяброў. З многімі афіцэрамі пасябраваў. І калі ўжо фармавалі гэты атрад у Эфіопію, адзін афіцэр (украінец) мне і кажа: „Ты што, хочаш паехаць туды загібацца?” Трэба сказаць, я тады малады быў, ня надта задумваўся, думаў: паеду, паваю.

— А што мне рабіць? — пытаюся.

— Добра, — адказаў ён. І калі я праходзіў паўторна медкамісію, то той афіцэр напісаў мне „не годен”. Так мяне гэты чалавек выраптаваў. Я тыдзень прабыў тады яшчэ ў Астры („у вучэбцы”), здаў сваё „грамадзянскае” адзенне і вярнуўся ў Днепрапятроўск, дзе адслужыў тэрміновую службу.

Праз некаторы час я сустрэў начальніка радыёстанцыі, які вярнуўся з Эфіопіі. Ён мне раскажаў, што тэхніку туды перапраўлялі на караблях праз Чырвонае мора, а людзей закідвалі на самалётах. Горад Асмара — 5 кілёметраў лініі фронту. Там была самалійская блякада. Эфіопы разгарнулі тры паясы абароны: першымі стаялі эфіопы. „А мы, — кажа, — днём апэрацыі робім, а на ноч — з кулямётамі стаім у акопах за эфіопамі. Эфіопаў гэтых самалійцы паклалі б усіх. Але прыйшла кубінская мотастралковая дывізія, кубінскія лётчыкі, еменскія лётчыкі з паўночнага Емену. І як пайшла ў прарыў, ў наступ кубінская дывізія, як далі... Кубінцы ішлі па сваіх салдатах, не зважалі на сваіх параненых. А мы толькі падбіралі іхных параненых. Нашых, — кажа, — хто на перадавую на „санітарках” гэтых езьдзіў і трапляў пад артылерыйскі ці авіяцыйны ўдар, таксама паклалі.”

Кубінцы прарвалі гэтую блякаду. Прыцель казаў, у дзень прымалі па тысячу параненых. І бяз рук, бяз ног — усяляк. Самалійцы як даведаліся,

што кубінцы пайшлі ў прарыў, самы ўцякалі, кідалі і тэхніку, бо ведалі, што тыя дадуць моцна. Кубінцы, канешне, vyrатавалі Эфіопію. (Там нават некаторы час стаяў кубінскі вайсковы кантынгент.)

Усяго хапіла нашым беларускім хлопцам у Эфіопіі: і пад абстрэламі гінулі, і жаўтухай перахварэлі, і дэзінтэрыяй. Вады няма — сьпірт пілі. Гарачыня! Вельмі цяжка было. Кожны, хто ацалеў, нейкую іхную хваробу прывёз. Але мяне гэты лёс мінуў.

Сталенне.

9 траўня 1979 года я быў ужо дома, у бацькоў у Асіповічах. Куды далей? На „хуткую” ісьці? Зайшоў у ваенкамат у Асіповічах (там стаяла артылерыйская дывізія). Але мне пасады не знайшлося, усё было занятае. Тады я паехаў у Менск у штаб 120-й Рагачоўскай гвардзейскай дывізіі. Мяне накіравалі ў трэці мотастралковы батальён 56-га палка. Прапанавалі пасаду фэльчара ў званьні прапаршчыка. Я падумаў: папрацюю, потым паступлю ў Акадэмію. Але, як паказала жыцьцё, усё робіцца па волі Боскай ...

Я прышоў на пасаду начальніка аптэкі батальёна. Камбат у мяне быў паляк, Сямашка Марк Міхайлавіч. Калі пачаліся польскія падзеі (часы Салідарнасьці), калі ў Польшчы ішлі мітынгі, нашая дывізія стаяла ў поўнай баявой гатоўнасьці. Дык майго камбата выклікалі ў штаб Беларускай ваеннай акругі і пытаюць: „Товарищ маёр, куда поведете вы свой батальон?” Доўгая была размова (падазравалі, што ён ня надта надзейны для саветаў).

Я пачаў служыць, жыў у інтэрнаце. Асабістага жыцьця не было, таму што ўвесь час на службе, на стрэльбах — тады ішла насычаная вайсковая падрыхтоўка. У мае абавязкі ўваходзіла і дзяжурства па медсанчасці, і праверка сталоўкі. (Дарэчы, для камандзіра палка, для кіраўніцтва была там спецыяльна так званая „грэчаская зая”, і ежа там была асобная).

У 1981 г. я ўдзельнічаў у вайсковых вучэньнях „Запад” (моцныя, вялікія вучэньні былі). Наш полк павінен быў перапраўляцца праз Заходнюю Дзьвіну (гэта было ў Шумілінскім раёне). Мы будавалі гаці, праходы для танкаў праз раку. Я малады, не жанаты, таму заўсёды пасылалі наперад. Я езьдзіў, глядзеў, навучыўся самавыжываньню. Бывалі выпадкі, што трэба і паесці нешта знайсці, і згатаваць, і нешта памыць і г.д. Вучыўся жыць самастойна. У бацькоў я ўжо бываў рэдка: па службе не выпадала. (Калі куды ехаць, трэба было абавязкова ставіць у вядомасьць камбата.)

Потым, калі амэрыканцы стварылі сілы хуткага рэагаваньня, нашу дывізію разьвярнулі ў 5-ы армейскі корпус і пачалі рабіць у адказ таксама сілы хуткага рэагаваньня. 3 палка зрабілі брыгады (гэта 1983 год).

* * *

Раней мой бацька ўвесь час дома слухаў па радыё „Голас Амэрыкі”, ці „Нямецкую хвалю”, „Бі-бі-сі” і г.д. Я прыязджаю дадому і кажу бацьку: „Што гэта ты варожыя галасы слухаш?” Ён адказвае: „Сыноч, трэба ведаць усё, а потым рабіць высновы”.

З цягам часу я зразумеў, што бацька мой меў рацыю. Але і ў тыя часы пачварства гэтай сістэмы я ўжо бачыў, гэтыя „блаты” кругом (ў арміі ўсё было гэтаксама, як і на „грамадзянцы”).

У кожнай вайскавай акрузе была так званая „прыдворная” дывізія. Вось 120-я дывізія якраз была такой „прыдворнай”, праз якую праходзілі ўсе „сынкі” розных маршалаў, генэралаў, камандуючых і г.д. Калі ў цябе быў сват-брат у Маскве, у Генштабе якім-небудзь працаваў, нават маленькім клеркам, значыць усё „дзеткі” праходзілі праз нас. Вось наш просты селянін-беларус, у якога не было, як казалі, „валасатай лапы”, той сядзеў на ўзводах па 5-7 гадоў — ніякага службовага „руху” не было. А гэтыя „сынкі” прыходзілі камандзірамі ўзводаў, праз год ім прысвойвалі „старэйшага лейтэнанта”, ставілі камандзірам роты. Ён яшчэ нічога не разабраўся, не навучыўся. Праходзіў год — яго ставілі начальнікам штаба батальёна, давалі „капітана”, Яшчэ год — ён зыходзіў у Акадэмію. Тры гады — і чалавек ужо выходзіў з палка, нічога не навучыўшыся (ні салдатамі кіраваць, ні зь людзьмі працаваць, не засвоіўшы некаторыя неабходныя рэчы), заканчваў Акадэмію і прыходзіў ужо начальнікам штаба палка ці камандзірам палка. Менавіта такія „камандзіры” клалі салдат у Аўганістане, дзе былі вялікія страты.

Тое самае працягваецца і зараз у расейскай арміі. Маскоўцы прывыклі заўсёды ваяваць „гарматным мясам”, а ня тэхнікай і розумам. Трэба дывізію пакласьці ў лоб на „вышыню” — ну, хай ідуць, „вперод”, бабы, маўляў, нараджаюць. У іх такая псіхалёгія. Ім трэба „зоркі” на пагоны. Наглядзеўся я шмат на гэтую свалату, на самадурства, на халуіства, на разьмеркаваньне кватэраў і г.д.

* * *

Зампаліт мне казаў: „Вы, товарищ, падыходзіце, вы павінны быць камуністам.” Я казаў: „Не, не, не, я яшчэ маральна не дасьпеў, не гатовы, таварыш маёр.” Тым больш, што зампаліт наш быў алькаголік. Полк стаіць на пляцы, камандзір шукае зампаліта, а той выходзіць без фуражкі, у расхрыстаным шынялі, а потым, пасыля трох дзён запою, ён пачынае выходзіць падначаленых за тое самае.

* * *

У дывізіі быў такі „бзік” — дывізіённы хор. Мне камбат казаў: „Так, сказалі даць некалькі чалавек у хор. Пець можаш?” „Не, таварыш маёр”, — кажу. „Будзеш пець! — загадвае. — Аўторак-чацьвер усе будзеце хадзіць на рэпетыцыю.”

Файна. Гэта ж не на службу хадзіць. Сабралі нас у сакавіку рыхтавацца да 9 мая. Любімая песьня начальства была: „Мы, коммунисты, правдой сильны своей, цель нашей жизни — счастье простых людей...” і г.д. (усю гэтую ахінею). Сьвяточныя канцэрты заўсёды пачыналіся з такіх „партыйных” песьняў, а заканчваліся — і ўсе гэтыя „таварышчы” прапаршчыкі, афіцэры дружным натоўпам ішлі у лясок, „водачкі”, вінца папіць. Адбываўся так званы „адпачынак”. Глядзеў я на гэты сьвет ...

* * *

Калі ў батальёне якога-небудзь салдата камісавалі па хваробе, яго трэба было дастаўляць да месца. Таму я шмат паездзіў па Савецкім саюзе як суправаджаючы. Быў ва Ўзбэкістане, Арменіі, на Ўкраіне, у Прыбалтыку вазіў байцоў. Запомнілася паездка ва Ўзбэкістан. 1980 год, пачатак сакавіка. Даюць мне салдата Раджабава — вазі.

Тады ў камандзіроўкі езьдзілі за свой кошт, а грошы „на дарогу” атрымоўвалі толькі пасыля вяртаньня (з прыкладаньнем білетаў і г.д.) Як хочаш, а вазі за свае грошы. Салдату даваўся пляцарт. Да Масквы мы даехалі пляцартам, а з Масквы да Тэрмеза я купіў купійныя білеты (ехаць было яшчэ у Сухар-Дар’інскую вобласьць). А праз Тэрmez ішла моц салдатаў і зброі ў Аўганістан.

У Тэрмезе нас сустрэў брат гэтага салдата (на „Волзе”). Ён быў намесьнікам дырэктара саўгаса, дзе вырошчвалі бавоўну. (Пра так званыя „баваўняныя справы” я тады яшчэ нічога ня ведаў.) Гэты брат мне і кажа: „Я цябе так не адпушчу. Ты ў нас павінен пагасыцьці!” — сказаў, як адрэзаў. Трэба сказаць, я і пагуляў!

Вечарам сабралася ўся радня таго салдата. Мне далі чапан (такі халат), я ў ім ўжо і хадзіў. Адразу мяне навучылі гаварыць некаторыя словы паузбэцку. Бо ў іх кожны, як уваходзіць у дом, пытаецца пра здароўе, сям’ю, дзяцей і г.д. Гэтага рытуалу прытрымліваюцца абавязкова.

Па традыцыі госьць найперш абавязкова падыходзіць да старэйшага. Паколькі я ў іх быў ганаровым госьцем, то па іхнай традыцыі падыходзілі спачатку ўсе да мяне (як да ганаровага госьця), у тым ліку і старэйшыны. Самы апошні прышоў дзед з кічкам. Усе адразу — да яго (галава клана), а ён падышоў да мяне. „Як там, сыноч?” — пытае. „Якшы, якшы”, — адказваю (усё парадку, значыць).

Мужчыны селі, жаночая справа толькі — падаць. І пачаўся „фэстываль”. „Ну, — думаю, — як жа яно тут будзе?” Паставілі плоў, гарэлку, піялы. Селі мы на куркішках (зэдлікаў жа ў іх няма ніякіх). Жанчыны прынеслі вадку і посуд. Яны палівалі, і ўсе памылі рукі, выцерлі. Елі рукамі, я тасама. Паспрабаваў плоў, зноў прынеслі вадку мыць рукі. Сапраўдны рытуал. Гарэлку паралі запіваць зялёнай гарбатай. Наліваюць і наліваюць. А сьпякота... Я не магу столькі выпіць, колькі наліваюць. Тады мне кажуць: „Пераварні піялу і гэта будзе азначаць „досыць”. Ніхто наліваць больш ня будзе.” Я так і зрабіў. Больш не налівалі.

Быў я і „на экскурсіі” на рынку. Ніводнай жанчыны, гандлююць толькі мужчыны (і ў крамах, дарэчы, таксама). Калі прышлі абедаць у шашлычную, шашлычная імгненна „зачынілася” для наведвальнікаў, стол накрылі толькі для нас. Шашлык, плоў, гарэлка.

Вечарам — мы запрошаныя ў Енгеабад. У сакратара райкама сыну спаўняецца 7 гадоў, і яму па мусульманскаму звычайу рабілі абразаньне. „Паглядзіш, — кажуць, — якое гэта сьвята”. Гэта вялікі „той” — і пелі, і танцавалі. Былі запрошаныя ўзбэцкія і туркменскія артысты. І чаго там толькі ні было. Пабачыў я і традыцыйную іхную барацьбу. Гуляла ўся вёска. А „выбраныя”, іхная эліта, чалавек 50 (баі, сакратары абкама і г.д.) — гулялі асобна.

Нарэшце паехалі афармяць камандзіроўку. Але дзе б мы ні зьявіліся, проста так нас не адпускалі. Адразу званок у рэстаран, выклікаюць музыкаў — і мы ў гэтым рэстаране адны. Зноў усё накрыта — і „фэстываль”. Аднаго разу ляцці проста на мяне адзін узбэк і абдымаецца: „Саша, Саша”. Гляжу — саслужывец, у Днепрапятроўску служылі. Той кідаецца да маіх знаёмых і просіць: „Заўтра мы яго забярэм.” Я ледзь здолёў адмовіцца (мне ж трэба было вяртацца). Але надзвычай хлебасольныя. (Дарэчы, неаднойчы мне прапаноўвалі жанчын. Я адмаўляўся, але што цікава, усюды для гэтага ў іх — славянскія дзяўчаты, пра выкарыстаньне ўзбэчак гаворкі ня йдзе. За гэта галаву адрэзалі б адразу, і жанчыне, і мужчыне. Вось так.)

Нарэшце дакуманты аформленья. Цяпер запрашаюць да дзеда таго салдата, што я прывёз, але я ўжо ўзманіўся: „Не, не, трэба ехаць”. Бо калі б я ўсе запрашэньні прымаў, то проста патануў бы ў тых гарах і стэпах.

Вяртаюся. Брат салдата ведаў, што я плаціў за білеты і за ўсё астатняе па дарозе, таму вымае мне пачак „пяцёрка” і пытае: „Табе на дарогу хопіць?” Упершыню за жыццё я ўбачыў пачак у 500 савецкіх рублёў.

Вось так я зьездзіў ва Ўзбэкістан. Іхнае шанаваньне традыцыяў, сваёй мовы, усяго свайго нацыянальнага мяне тады моцна ўразіла.

Потым ездзіў я ў Ерэван, вазіў армяніна. Зноў жа — гасьціннасьць, сардэчнасьць, і што найбольш уразіла — ва ўсім адчувалася нацыянальная традыцыя (мова, сустрэча гасьцей згодна нацыянальных звычайў, нацыянальныя стравы і г. д.). Звазілі мяне на адзін з іхных гістарычных мэмарыялаў у памяць загінулых ад генацыду ў 1915 годзе (калі туркі выразалі два мільёны армянаў). Кожны армянін ведае гэтае месца і шануе памяць.

Адным словам, я паездзіў шмат, і пабачыў на свае вочы, што у кожнай нацыі ёсьць свае звычаі, ўсе і ўсюды — гавораць на сваёй мове, прытрымліваюцца сваёй традыцыі і культуры, адносяцца да ўсяго свайго — зь вялікай пашанай.

У той час гэта яшчэ не перавярнула маю душу і сьвядомасьць. Тады я яшчэ заставаўся рускамоўным беларусам, але праз чужое я патроху пачынаў задумвацца (спачатку на ўзроўні пачуцьцяў): чаму ж у нас — ня так, чаму?

Цаліна

Падчас службы мне прышлося пабываць на так званай „Цаліне”. За саветамі дзеля выкананьня „харчовай праграмы” штогод з розных ваенных акругаў (у тым ліку і з Беларускай ваеннай акругі) пасылалі на ўборку ўраджая „цалінныя” батальёны. Зь Беларусі, з Прыбалтыкі ішлі батальёны ў Растоўскую вобласць, Стаўропальскі край. Некаторыя батальёны ішлі ў Арлоўскую вобласць на ўборку цукровых буракоў. Усё было размеркавана па акругах.

На ўборку ўраджая ў Беларусі прызываліся і так званыя „партызаны” — 30-ці-40-гадовыя былыя вайскоўцы з „запасу”. Фармавалася рота, батальён, апэратыўная група, і беларусы выязджалі на ўборку.

1982 год. З нашага палка сфармавалі „цалінную” роту. Мяне прызначылі начальнікам ПХД — адказным прадуктова-гаспадарчай часткі узвода — і адначасна — фэльчарам узвода. (Гэтая пасада была ўпершыню ўведзеная ў цалінныя батальёны ў 82-м годзе.) Ва ўзводзе быў 1 афіцэр (камандзір) і тры прапаршчыкі (два другія, акрамя мяне, адказвалі за тэхнічны стан і парк машын).

Нас напачатку наравілі на Кубань — ў Краснадарскі край, станіца Халёрская (40 кілямэтраў ад Ціхарэцка), а потым — у паўночны Казахстан у Канчатаўскую вобласць.

Кубань нас ўразіла — багатая зямля, чарназём. Але ў станіцах было мала мужчынаў. Таму да нас прыезджаў брыгадзір і прасіў дапамагчы. Вось нашыя беларускія батальёны і працавалі ня толькі на ўборцы пшаніцы, але вельмі шмат дапамагалі і па гаспадарчай частцы (і калгасныя фермы рамантавалі, і дахі перакрывалі, і сена прыбіралі і інш.). Дачыненні зь мясцовымі людзьмі ў нас былі прыхільныя. Мы ім дапамагалі, і яны нам таксама. Садавіна-гародніна, мёд і іншыя прадукты заўсёды былі на салдацкім стале. І калі нас запрашалі ў госьці, заўсёды на стале была качка (запомніліся проста армады качак і гусей на іхных вазёрах, рэчках).

Напрыканцы жніўня нас перавялі ў Казахстан (адкуль мы толькі ў лістападзе вярнуліся дахаты). Тут было горай.

Савецкі саюз — гэта была краіна дэфіцытаў. Адзін з такіх „дэфіцытаў” на Беларусі быў вэнгерскі кансэрваваны гарох (надта папулярны быў салат з гэтым гарохам), а ў Казахстане гэтага гароху было поўна. Потым мы везлі яго дадому скрынямі.

* * *

У 1983 годзе я ажаніўся. Нарадзіўся сын, але ў 1984 г. мяне зноў паслалі ў Кустанайскую вобласць, зноў у паўночны Казахстан, які багацейшы за паўднёвы (зь ягонымі стэпамі, дзе ўсё выгарае.) Тут ёсьць лясы. І ўраджайнасьць большая.

Але тое, што зааралі гэты іхны стэп — гэта было злчынства супраць казахскага народу. Загубілі ўсё. Іхны ўклад жыцця — зусім іншы. Яны заўсёды займаліся каняводзтвам, вырошчвалі авечак, бараноў. Земляробствам у стэпах яны не займаліся. А саветы зрабілі „паднятую цаліну”...

У першыя гады „засваеньня цалінных земляў” збожжа там сеялі гэтак, як і ў Беларусі, Расеі — пераварочвалі зямлю. А гэта ж стэп. Як вецер — падымалася чорная бура. Так выдзьмула увесь чарназём. І потым колькі ўгнаеньняў туды ні клалі — пясак ёсьць пясак. Стэп не прызначаны для таго, што зь ім зрабілі саветы. Гэтае злчынства, падобнае на злчыннае асушэньне балотаў на Беларусі. Тое самае, тая ж мэтода, прадуманая гэбістамі, і не прадуманая навукай. Хаця навука тады таксама дзейнічала пад „кіраўніцтвам” ЦК кампартыі. Калі б не разваліўся Савецкі саюз дык павярнулі б устыч сібірскія рэкі (як плянавалі), тады б прыродзе быў поўны канец.

Жылі мы ў мазанцы (дом са зьмешанай саломы і гліны). Ва ўмовах стэпу гэтыя дамы надзвычай непрыстасаваныя для жыльля. Памятаю, кожную ноч пад намі тупалі зграі пацукоў. Спаць было немагчыма.

Бачыў, як казахі адзначаюць „байрам”. Спэцыяльна пад гэтае сьвята ў іх забіваюць жарабцоў. У казахаў каніна, жарабяціна — як у нас цяляціна. Але жарабя ці конь, які рыхтаваўся на сьвята — ніколі не хадзіў за плугам (каб мяса не сьмярдзела потам). Такая ў іх традыцыя.

Я ізноў пераканаўся, як казахі шануюць свае звычаі. І зразумела — казах з казахам абавязкова размаўлялі на казахскай мове.

Выбар

Калі ў 1984 годзе я прыхаў з цаліны, перада мной зноў паўстаў выбар. У мяне заканчвалася 5-гадовая вайсковая падпіска. І калі б я працягнуў яе, мне трэба б было ў 1985 г. ехаць ў Аўганістан. Тады ўжо было зразумела, што вайна гэтая надоўга, і вайскоўцаў увесь час рыхтавалі туды на замену.

У 83-м годзе я ў Аўганістан ня трапіў. Але ўжо тады нам казалі так: „Вы ня радуйцеся, ўсяроўна паедзеце, на замену.”

Пачалі прывозіць першыя цынкавыя труны з салдатамі. Наш начальнік медпункта з 39-га палка, старэйшы лейтэнант пабыў там усяго 23 дні. Яго прывезьлі бяз рук і бяз ног. „Пальшэрская апэрацыя” — падарваўся на міне-лавушцы. Потым жонка хадзіла, „выбівала” пратэзы, кватэру — намучылася.

У мяне на той час быў маленькі сын. Жонка павінна была нарадзіць другое дзіця. Але „асабістыя абставіны” ў савецкім войску нікога не цікавілі. Адправілі б абавязкова. А калі б я адмовіўся споўніць „інтэрнацыянальны доўг”, мяне б зволілі па артыкулу „Ж”: дыскрэдытацыя воінскага званьня і савецкага чалавека („воўчы” білет). Будучыня была б змрочная. На працу ўладкавацца з такім „білетам” было б цяжка.

Паглядзеўшы, як прывозяць з чужога Аўганістану труны з нашымі салдатамі і на ўсё гэтае вар'яцтва, я падумаў: „За што мне там паміраць? Што я там забыўся?” У пачатку 1985 года я напісаў рапарт аб звальненні з войска.

Пайшоў працаваць. І не шкадую. Бо калі б я ня звольніўся тады і калі б увогуле застаўся жывым, то звольніўся б толькі зараз і ня меў бы ні кала, ні двара.

Чарнобыль

У мяне ўжо было двое дзяцей (сын 83-га года нараджэння і маленькая дачка, 85-га г.н.). А жылі мы ў так званай „камуналцы”: 2-пакаёвая кватэра на дзеве сям'і. Наша сям'я з двума малымі дзецьмі займала пакой 11м². Балкону не было. У суседзяў таксама невялікі пакой (без балкону) і 2-е малых дзяцей. На дзеве сям'і адна ванна. Так мы пражылі 6 гадоў. (Праз 6 гадоў жонка атрымала невялікую службовую кватэру.)

У 1986 годзе выбухнуў Чарнобыль. У той час мала хто разумеў, што адбылося. У траўні 1987 года мяне, 29-гадовага цывільнага чалавека, прызваюць (з запасу) на зборы. Я прышоў у ваенкамат і кажу, што ў мяне дзеці малыя, пра бытавую сітуацыю. Як, маўляў, жонка адна застанеца. Гэта нікога не ўсхвалявала. Кажуць: у цябе „дэфіцытная” спэцыяльнасьць, нікога іншага мы знайсці ня можам. (Увогуле, сямейныя абставіны для савецкай арміі ня зьяўляліся прычынай, каб не прызваць). І жонка (як шмат якія беларускія жанчыны) застаецца адна з двума малымі дзецьмі ў маленькім пакойчыку. Так і гадала... Нейкія капейкі на дзяцей жонцы на працы плацілі, але гэта істотна не ўплывала на дабрабыт. І каб не дапамаглі бацькі, ня ведаю, як бы выжыла мая сям'я падчас маёй адсутнасці.

На наш батальён было 2 медыкі: начальнік медслужбы, Слава Хмель, генэтык (спэцыяліст па паталогіі цяжарнасьці) і я. Слава Хмель шмат разоў ездзіў на Магілёўшчыну, абследаваў цяжарных жанчынаў, рабіў аналізы, лекаваў. Вельмі кваліфікаваны спэцыяліст. Але зараз і гэтую галіну медыцыны падкасілі. Аднаведны аналіз каштуе вельмі дорага. Раней нам шмат дапамагаў Захад (гуманітарна, для гэтых аналізаў). І шмат няшчасцяў папярэджвалі. Зараз дапамогі няма (кіраўнік дзяржавы не зацікаўлены ў здароўі нацыі), і цяперака цяжарныя жанчыны ў Беларусі пакінутыя на волю лёсу.

* * *

Мяне прызначылі начальнікам аптэкі асобнага хімічнага батальёна, які фармаваўся ў Барысаве (у так званым Зялёным гарадку). Там стаў кадрыраваны батальён (камбаты, афіцэры — камандзіры ротаў). У 1986 годзе гэты батальён ужо разварочвалі ў Чарнобыльскай зоне, і ён працаваў там каля паўгода.

Магілёўская вобласць, дзе мы працавалі (як і Гомельская), пацярпела вельмі моцна. Расейскія лётчыкі асадзілі радыяцыйныя воблакі менавіта на Магілёўскую вобласць. Зразумела, тады гэта замойчалася, але і зараз падаецца неадпаведна. У некаторых мясцінах Чарнобыльскай АЭС было чысьцей, чым у тым жа Вепрыне, Чудзянах, куды ў 90-м годзе прыязджаў М. Гарбачоў.

У Вепрыне (Чэрыкаўскі раён) стаў штаб нашага батальёна, у мясцовым участковым шпіталі быў разгорнуты наш медпункт. Тут мы праводзілі дэзактывацыю. Яна ўключала разведку радыяцыйнай забруджанасці (выяўлялі больш забруджаныя месцы), потым выбіралі грунт (ішлі нашыя роты і выбіралі, засыпалі пяском, мылі дахі). Працы было шмат...

Экіпроўка. На тыя часы ў сьвядомасці, у псіхалёгіі людзей адчування небясьпекі не было абсалютна. Магчыма, вышэйшыя кадравыя афіцэры, якія ведалі больш, трохі і разумелі сітуацыю. Але ў нас, у так званых „ліквідатараў” (ці „партызанаў”), тых хто практычна займаўся дэзактывацыяй, адчування небясьпекі не было. Мы мелі дазімэтры (якія ўвесь час „трашчалі”), у кожнага ліквідатара быў так званы індывідуальны „асобны камплект хімічнай абароны”, але ўсе вайскоўцы (ад салдата да афіцэра) пагрозу для здароўя не разумелі. Можна, тыдні два папрацавалі ў камплекце, а потым... Стаяла гарачыня, сьпёка... І ўсе паздымалі гэтыя комплекты.

Спачатку яшчэ працавалі ў рэспіратарах, а потым паздымалі і рэспіратары. І працавалі так: як было, так і было. Ніхто дадаткова нам нічога не тлумачыў.

Акрамя таго, мы тры месяцы елі бульбу з бурта, дзе быў вельмі высокі ўзровень радыяцыі. Калі на шрубалёце прыляцелі маскоўскія генэралы і ім паказалі гэтае месца (па-моёму, больш за 16 мілірэнтген у гадзіну), то яны хуценька разьвярнуліся і збеглі. А мы тры месяцы елі адтуль бульбу, пакуль туды дайшла наша батальённая выведка.

Што яшчэ? Там столькі ўсяго было. Мясцовыя людзі таксама елі ўсё з падворку. Што там казалі пра „дастаўку чыстых прадуктаў” у забруджаныя зоны, — усё гэта быў падлы падман. Для адчапнаго вазілі малака. Але ўсе трымалі кароў, елі з агароду цыбулю, буракі, бульбу і г.д. Разам зь імі ўсё гэта елі і мы, ліквідатары. Людзі ездзілі ў лес на нарыхтоўку радыяактыўных дроваў. Злачынства страшэннае. Але ніхто не сачыў за гэтым, ніхто не тлумачыў. Прыходзілі і да нас людзі сталага веку, прасілі дапамагчы, і мы дапамагалі гэтым старым і прывозілі ім дровы. Гэта зараз я разумею, што гэта значыла. Ніхто ж толкам не тлумачыў. Налівалі, канешне. Гарэлікі гэтай там было...

Тую дапамогу, якую павінны былі выдаваць жыхарам (тушонку, іншыя прадукты) — усё раскрасалася. На чарнобыльскія раёны ішла тады аршанская сьвініна (памятаю, па 1 рублю 60 капеек), тушонка. Жыхарам зонаў павінны былі прадаваць па норме і па дзяржаўных коштах гэтыя сапраўдныя дыфіцыты. Але ж гэтага яны не атрымлівалі, усё разыходзілася па раённым начальстве. У лес хадзіць было нельга — дазімэтры зашкальвала. Таму людзі елі, практычна, усё сваё. Аб гэтым магу сказаць дакладна, бо ёў сам. Так вась адбывалася.

Увогуле, наш батальён (апэратыўная група) „закапаў” дзесьці 50 мільёнаў савецкіх рублёў. (Мне аб гэтым гаварыў камбат.) Гэта кошт нашай працы (разьведка, дэзактывацыя і г.д.), камандзіровачныя, жыхарам плацілі так званыя „грабавыя” (што жылі ў зоне), паліва, тэхніка, усё, што там пабудавалі (пасёлкі і г.д.). Мы працавалі паўгода, і за гэты час гэтая сума была патрачана толькі нашай апэратыўнай групай. А працавала такіх апэратыўных групаў — пяць. І кожных паўгода (па-мойму, на працягу пяці гадоў) прызывалі людзей.

За гэтыя грошы, якія там сапраўды закапалі, можна было поўнасьцю закрыць гэтую зону адразу, сапраўды закапаць, каб гэтых сёньняшніх сталкераў там не было. Бо паступова людзі адтуль пачалі выязджаць, а пазней гэтыя ж зоны пачалі засяляць чужынцамі, з іншых краінаў — наркаманами, алкаголікамі, бамжамі, злачынцамі і г.д.).

Зараз Вепрына і Чудзянаў ўжо няма. Яны ўжо не існуюць.

Мы стаялі там і працавалі паўгода, а жыхары там жылі яшчэ доўга. Частка зьехала адразу, хто зразумеў. Паступова пачалі зьязджаць іншыя, але ня ўсе.

Яшчэ памятаю: заўсёды на губах быў саланаваты смак. Гэта не зусім соль, але нешта ня тое ў роце — заўсёды, пастаянна. Чым яно было выклікана, ці псіхічным станам, ці чым іншым? Працавалі ж без рэспіратараў. Паўгода бяз выезду.

Раніцай уставалі, ішлі на „развод” (ставілася задача — і кожны займаўся сваёй справай). Вечарам быў душ. Абмываліся і — адбой. І так дзень у дзень. Толькі раз ў два-тры месяцы „запасьнікам” можна было зьезьдзіць у Барысаў на суткі.

Навакольле. Ваколіцы *вёскі Вепрын*. Якія там прыгожыя мясціны! А рыбы ў вазёрах! Адразу пасья аварыі ў ваколіцы каля вёскі Вепрын спусьцілі ўсе вазёры, бо там, у вазёрах, была самая высокая радыяцыя, як і ў лесе. І жыўнасьць зьнішчалі. Гэтую рыбу грузілі ў КамАЗы і адвозілі ў магільнік. Але людзі, як убачылі, што столькі рыбы проста зьнішчаюць, хапалі гэтых карпаў, шчупакоў, ляшчоў — і елі... Іх нельга было есьці — там утрыманьне радыёнуклідаў было жудаснае. А людзі не зьярталі ні на што ўвагі. Цягнулі гэтую рыбу. Бо ў галовах ня ўкладвалася: як гэта, добрая, сьвежая, жывая рыба — і у магільнік?

Каля нас недалёка была радыяцыйная *вёска Малінаўка*, дзе жыць было нельга. А ў паўтары кілёметры ад яе пабудавалі катэджы — знакаміты *пасёлка „Майскі”*. Праз тры гады казалі: васьмь жа і тут, у Майскім, жыць нельга.

Здароўе ліквідатараў

Хлопцы, якія былі мабілізаваныя адразу пасля выбуху станцыі, разказвалі мне наступнае. У той перашай партыі былі і тыя, хто быў і ў нашай, другой чарзе ліквідатараў паўторна (начпрад, камбат, яшчэ некаторыя). Салдатаў і афіцэраў (камандзіраў узводаў) праз паўгода замянялі на „партызанаў”. А камандаваньне з гэтага батальёна — замаліты і інш. — адбыўшы паўгода, адразу пайшлі ў другі раз. Такая была сітуацыя. Ніхто пра іхнае здароўе ня думаў.

Толькі потым, як трохі нешта адкрылася, пайшла першая праўда пра Чарнобыль, найперш дзякуючы Народнаму Фронту. У 90-м годзе ад КПСС забралі будынак на вуліцы Чырвонаармейскай у Менску і перадалі інстытуту Радыяцыйнай медыцыны. Тады ўжо ліквідатары маглі там прайсці абследаваньне.

Ужо тры гады, як Лукашэнка зноў забраў і гэты будынак, і Аксакаўшчыну. Там зноў IV-е ўпраўленьне Лукі. Інстытут перанеслі туды, дзе была водагразлячэбніца. А зараз Лука, фактычна, зьнішчыў НП радыцыйнай мэдыцыны. Таму што тут было адпаведнае абсталяваньне, і Аксакаўшчына таксама прымала на абследаваньне і лячэньне. Я там праходзіў абследаваньне як ліквідатар, хадзіў па пудэўцы на лячэньне. Мне як ліквідатару рабілі бясплатна тамаграфію. Вельмі зручна было. А цяпер мне на абследаваньне трэба ехаць у Гомель — яны ж перавялі ўсё туды.)

Маё асабістае здароўе пагоршылася, а мае сябры з батальёна, шмат хто, — паміраюць. У мінулым годзе аднаго пахавалі, 36 гадоў было, працаваў у Чарнобыльскай зоне кіроўцам аўтамабіля. Ён на маім вясельлі яшчэ быў.

Злачынствам было яшчэ і тое, што калі вайскоўцы праходзілі медкамісію, людзей з язвай страўніка і іншымі з хранічнымі хваробамі накіроўвалі ў зону — фактычна, на забойства.

Мне як медыку прыйшлося напрацягу двух першых тыдняў камісавачь некалькі чалавек, бо, папрацаваўшы толькі два тыдні, у іх адчыняліся іхныя язвы, і яны зьліваліся крывёю. Прыйшлося тэрмінова весці іх ў шпіталь, тэрмінова ратаваць.

17 гадоў прайшло, нешта ўжо пачынае забывацца, але некаторыя рэчы я памятаю дакладна. Асэнсаваньне таго, якое злачынства было здзейснена над беларусамі, прыйшло пазней. Але фактаў вельмі шмат. Вось мы стаялі ў тым месцы, дзе жыць было нельга, немагчыма. Праз 4 ці 5 гадоў прыйшоў новы батальён і ўсе дамы закапаў. Там, дзе мы стаялі паўгода (з траўня па лістапад), няма ні дамоў, ні вёсак — пуста.

Батальён — чалавек 300. А ў апэратыўнай групе было пяць батальёнаў. **Краснаполье, Слаўгарод, Чэрыкаў, Крычаў.** Мы апрацоўвалі пяць раёнаў ў Магілёўскай вобласці. Але самы моцны ўдар вытрымалі **Краснапольскі** і **Чэрыкаўскі** раёны.

Каб радыяцыйнае воблака не пайшло на Расею, рускія пасадзілі нам яго на галовы — расстралялі над Магілёўшчынай. Яны не прыехалі таксама дапамагаць беларусам ратавацца. Ратавалі беларусы сябе самы, менавіта беларускія батальёны ратавалі сваю зямлю і свой народ. Хіба на гэта можна забывацца?

Узрост ліквідатараў быў ад 20-ці (некаторыя толькі што прыйшлі з савецкай арміі) і да 45-50 гадоў. У каго былі ўжо ўнукі, а хто яшчэ толькі зьбіраўся завесці сям’ю. Старэйшыя „жартавалі”, маўляў, нам ужо нічога ня трэба, а вы ж яшчэ маладыя...

* * *

Праз тры месяцы працы нам зрабілі аналізы крыві, і мне казалі, што ў мяне дрэнныя аналізы. (Лейкацытаў у мяне было 2400. Гэта вельмі мала, гэта лейкапінія (рак крыві, па-іншаму). Трэба было тэрмінова прымаць меры, лячыцца. Тады да мяне дайшоў сэнс нашай сітуацыі і што гэта можа скончыцца дрэнна. Але мне прыйшлося працаваць далей, бо замяну мне не знайшлі (хаця павінны былі знайсці). І я свой тэрмін дабыў да канца.

Чаму? Быў малады, у небясьпеку некаж ня верылася... А па-другое, — скрыўлены, неадэкватны „савецкі патрыятызм”. Я павінен зрабіць для свайго народа — і я рабіў. Аптэка, лекі, сьпірт, розныя медыкаменты — адказнасьць за іх была на мне. Гэта немалыя матэрыяльныя сродкі. Я

папытаўся, каму перадаць. Мне казалі, што шукаюць замену. Ну і шукалі паўтары месяцы.

Калі скончыўся тэрмін і батальён расфармавалі, я ўсё паздаваў, здаў справаздачу, і толькі пасля гэтага пайшоў у вайсковы акруговы шпіталь лячыцца.

Лячылі прыстойна, адносіны медыкаў да ліквідатараў былі адпаведныя. І кроў падлячылі. Я вярнуўся дадому. Але адчуваньне было такое, што я павінен быў памерці.

1989 год. Мне 31 год. Ноччу, сплю, раптам падымаюся і сяджу. Стан такі: сплю і ўсё маё жыццё як бы імгненна праплывае перада мной. І цяперака не магу сказаць, сон гэта быў, ці што. Наступае паўза — і спыняецца сэрца. Доля секунды, а здаецца — вечнасьць. Таму што ўсё — сэрца стала. Я гэта ўсведамляў. І гэта напрацягу паўгода ці года. Напачатку раз на тыдзень, потым часцей, а потым сталася такое кожную ноч. Сплю і раптам чую: сэрца стала. Я кажу жонцы: зараз памру.

Мне паставілі дыягназ: нэйрацыркуляторна дыстанія (НЦД) па каардыяльнаму тыпу. Я гэта звязваю толькі з Чарнобылем.

* * *

Аднаго разу настаў такі момант, калі я быў ужо ў „трубе”. Я стаяў на каленях і плакаў. Яна такая цёплая, прыемная, святлая, адчуваньне было незямное. А ў канцы стаяў — Ён. Было прыемна. Я плакаў і цягнуў да яго рукі. Ён стаяў, быў такі, як на іконе. Ветру не было, а адзеньне калыхалася. Потым Ён кажа: „Ідзі яшчэ.” І ўсё.

Я цяпер разумю, чаму Ён так мне сказаў. Тое, што я раблю сёння ў Курапатах, — накіравана на Богам. Выпадковасці няма.

Зараз такое адчуваньне з сэрцам бывае рэдка. Вось і нядаўна было. Але гэта, магчыма, з-за напругі. Бо пастаянная напруга, стрэс: і па быту, і па палітыцы, і па Беларусі, і па Курапатах. Так вызначана. Сколькі нам адведзена (як кажуць), столькі пражывем.

Я цяперака проста ўпэўнены, што пэўную сваю долю для беларускага народа, для Беларусі, я зрабіў. Гэта вельмі важна, гэта мяне супакойвае.

* * *

У 91-м годзе вышла распараджэньне Гарвыканкама даць кааператыву ў першую чаргу шматдзетным сем’ям і ліквідатарам. (Гэта азначала, што я атрымаў ўсяго толькі права будаваць кватэру, бо ў Савецкім саюзе ні купіць, ні пабудоваць жыллё без дазволу ўлады было немагчыма.) Пашанцавала: я ўскочыў, як кажуць, у апошні цягнік. Пачалася страшэнная інфляцыя, „Саюз” дажываў апошнія дні. І было відавочна, што ўсё, канец, чакаць дзяржаўнай кватэры ня мае сэнсу. На заводзе я стаяў у чарзе на кватэру першы (як ліквідатар). Мне і выдзелілі кааператыву.

Усім далі ссуду. (У мяне як у ліквідатара была яшчэ ільгота — беспрацэнтная ссуда). Але на першы ўзнос трэба было заплаціць 15 тысячаў. Гэта была вельмі вялікая сума. Мы сабралі ўсё, што было ў бацькоў, усё сваё сабралі — і першы ўзнос быў зроблены.

Цікава было далей. Восеньню 91-га года, калі гэты кааператыву выдзялялі, поўны кошт кватэры быў 20 тысячаў савецкіх рублёў. У лютым 92-га сабралі наш кааператыву і кажуць: ваша кватэра будзе каштаваць 150 тысячаў савецкіх рублёў. Усталявалася мёртвая цішыня. Потым раздалося жаночае выцьцё, потым мужчынскі рык. Што там было! А заробак на заводзе быў ад 100 да 300 (што значна радзей) савецкіх рублёў. Гэта былі сур’ёзныя зьмены. Але ніхто не адмовіўся.

Тыя крэдыты, якія прыўлашчыла камуністычная намэнклятура, загарнула сабе і пабудавала сотні, тысячы катэджаў — гэта грошы усіх грамадзянаў Беларусі. Тады грошы, якія былі ў грамадзянаў на ашчадных кніжках, ўжо „зніжылі” было немагчыма. Нейкі час іх яшчэ можна было перавесці на будоўлю кватэры. І мае невялікія зьберажэньні не прапалі.

Так у 92-м я пабудоваў кааператыву. Мне, аднаму зь нямногіх беларусаў, грошы якіх пайшлі ў кішэнь усіх гэтых кебічаў, пупеек і г.д., пашанцавала. Шмат народнага капіталу ўвасобілася ў мёртвыя „катэджы”, якія сёння стаяць, як сьведкі злачынства „намэнклятуры” перад беларускім народам.

Усьведамленьне

Калі пасля путчы 20 жніўня 1991 г. на плошчы быў мітынг, я пачаў Зянона Пазьняка. Тады ГКЧП яшчэ не праваліўся і нічога не было ясна. Мітынгі былі 2 дні. Я пайшоў і 21-га.

Да нацыянальнай ідэі мне было яшчэ далёка. Камуністычнае пачварства я бачыў і ў арміі, і на працы, і ў жыцці. Таму ў Фронт я прышоў на антыкамунізм і з-за Пазьняка.

Пайшла інфармацыя, успомніў словы бацькі, што ён гаварыў, паслухаўшы „Голас Амэрыкі”. Думаю: не дарэмна гэта. Пачаў слухаць Пазьняка на мітынгх. Думаю: Божа мой, такі разумны чалавек, а на яго камуністычная прапаганда кажа „фашыст”.

У 1992 годзе Фронт збіраў подпісы за адстаўку Вярхоўнага Савета. Я яшчэ ня быў у Фронце (пасьведчаньне мне далі ў 93-м), але год я ўжо працаваў як прыхільнік. Пачаў пра акцыю збору подпісаў, зайшоў ва Ўправу і пытаюся: „Дзе б мне далучыцца?” Мне далі тэлефон Міраслава Кобасы (ён быў кіраўніком суполкі ў нашым раёне, на Захадзе). Я патэлефанаваў і сказаў, што хачу далучыцца да збору подпісаў. З гэтага часу я пачаў станаўцца фронтаўцам.

У пачатку 92-га я з сям’ёй перасяліўся на новую кватэру ў раён Сухарава і там ўжо сам згуртаваў людзей. Я пачаў шукаць тут аднадумцаў і арганізаваў суполку Народнага Фронта. Напачатку знайшоў *Алега Радзюка* (сёньня актыўны абаронца Курапатаў і адзін з будаўнікоў Народнага Мэмарыялу) і *Алега Гаеўскага* (які зараз пайшоў да палітычных „прагматыкаў”). Мы надрукавалі ўлётку пра тое, што створана Сухараўская суполка Беларускага Народнага Фронта „Адраджэньне” і заклікалі далучацца. Тады прышоў *Валера Сідарчук*, *Мікалай Кірылавіч Крыжановіч*. І пайшла ў нас праца. Усе ўбачылі, што мы існуем. Праз нашу суполку прайшло досыць шмат людзей. У 1994 г. падчас збору подпісаў за кандыдата ў прэзыдэнты Зянона Пазьняка мы сям’ёра сабралі 890 подпісаў. Па раёне Сухарава мы правялі вельмі моцную агітацыю за Пазьняка, ўсе пяць участкаў былі закрытыя назіральнікамі. Нашыя вынікі сьведчылі самі за сябе: адзін участка — за Пазьняка 32%, астатнія — 29%, 28, 27%.

З шасьці кандыдатаў на нашых участках Пазьняк быў на першым месцы. Потым ішоў Шушкевіч, а Лукашэнка ў нас быў на трэцім месцы, Кебіч на чацьвёртым. Вось такая сітуацыя. Я перадаў дадзеныя ва ўправу, і позна ўжо клаўся спаць з думкаю, што ўжо Пазьняк трапіў у другі тур. Мы ж ня ведалі, што была страшэнная фальсіфікацыя. „Ну, — думаю, — будзем змагацца далей!” Хачя, шчыра кажучы, тады сур’ёзна займацца палітыкай я ня думаў. Я проста хацеў зрабіць так, каб мы жылі, як нармальныя людзі. Таму тады я шчыра і моцна працаваў. Я ня думаў, што гэта зацягнецца.

Далей займацца палітыкай прымусіла нявыкананьне задачы.

Нацыянальная ідэя

Як я прыйшоў да нацыянальнай ідэі? Пачаў чытаць беларускія кнігі, беларускую гісторыю. Гэта дало вялікі зрух у сьвядомасьці. Ну і, натуральна, Народны Фронт, Зянон Пазьняк.

Калі пачаў чытаць, стаў цікавіцца маму, адкуль яна, хто мае продкі. Раней я ніколі гэтым не цікавіўся. Ну, сяляне, ды й сяляне. А хто такія, як было? Бацька зрабіў свой уплыў. Ён слухаў „Голас Амэрыкі”, „Нямецкую хвалю”, потым расказваў мне. Потым я ўжо сам пачаў слухаць. Шмат чытаў эканамічнай і іншай літаратуры. Зразумеў, што мы — багатая нацыя: на людзей, на тэрыторыю, на рэсурсы, на геа-палітычнае становішча. І мы ня горшыя за астатніх. Паступова пачаў зьяўляцца гонар за сябе: а чым я горшы за іншых? Успомніў, што нават у савецкай арміі азербайжанец гаварыў на азербайджанскай мове, армянін — на армянскай, прыбалты, таджыкі і г. д. Нават у арміі яны ўсе кучкаваліся і размаўлялі на сваёй мове. Як афіцыйна заканчваюся, яны ў кучу і — „гэр-гэр-гэр” — па-свойму. Чаму мы, беларусы, ня так? Потым зьявіліся цывёрдасьць і ўпартасьць. Пакуль задача ня выканана — будзем рабіць справу.

Фронт

Паступова я зразумеў, што трэба больш актыўна ўключацца ў адказную арганізацыйную працу. Чаму? Мяне не задавальняла праца Ўправы.

Убачыўшы такую сітуацыю, я пачаў больш актыўна займацца фронтаўскімі справамі. У маёй суполцы два разы быў старшыня Фронта, выступаў.

У 95-м годзе Зянон Пазьняк прапанаваў мяне ў Соім, але ва Ўправе мяне яшчэ не было. (Мяне абралі сакратаром Управы ў 97-м.) Я прыходзіў з канкрэтнымі прапановамі і плянамі іх выкананьня. Але Ўправа ўжо арганізацыйнай працай не займалася. Я ўбачыў, што ў некаторых „фронтаўцаў” няма стрыжня, што ў іх пачынае гніць знутры, што яны робяць свае прыватныя справы, карыстаючыся іміджам Фронта.

Цяпер ужо зразумела, чаму так адбывалася. Людзям, якія потым прышлі да здрады, прагнулі грошай.

Выклікалі здзіўленьне і некаторыя дэпутаты. Добра быць дэпутатам Вярхоўнага Савета, быць навіду, калі ў цябе ёсьць нейкія правы. А зараз ты ўжо не дэпутат, ты ўжо шароговец, табе трэба змагацца з усімі на агульных правах. Гэта іншая сітуацыя. Гэта — акупацыя. (А некаторыя да гэтага часу жывуць у 92-94-м гадах, калі яшчэ была быццам бы нейкая дэмакратыя і можна было нешта зрабіць.)

Успамінаю Валянціна Голубева ў 1995 годзе. На Зьездзе старшыня прапанаваў яму стаць намеснікам. Наступіў момант ісьціны для Голубева (як і для тых івашкевічаў, дзіян і г. д.). Ён сказаў: „Я ня буду намеснікам”.

Я потым аналізаваў: прыйшоў час ісьці пад дубінкі — а ня хочацца. Надыходзіла будзёная штодзённая шэрая праца. На трыбуну Вярхоўнага Савету ўжо ня выйдзеш, цябе ня будуць ужо паказваць па тэлебачаньні. Прыйшоў час выпрабаваньня. І як стала цяжэй, дык стала відавочна, што некаторыя асобы пачалі вырашаць свае прыватныя інтарэсы і паціху — адыходзіць. Сёньняшні час вызначае, і людзі вызначаюцца. Напэўна, і дзякуй Богу, што вызначаюцца, што так атрымалася. Так нам наканавана.

* * *

Я зараз з жахам думаю, што б было, калі б усе гэтыя цяперашнія „аб’яднаныя апазыцыянеры” прышлі да ўлады? Была б страшэнная карупцыя. Гэтыя людзі сядзелі б і плявалі б у столь, нічога ня робячы. І гэтка паводзіны поўнасьцю дэскрэдытавалі б беларускую ідэю.

У Фронце ў асноўным засталіся тыя, хто маральнасьць у палітыцы ставіць на першае месца і не шукае выгады асабіста для сябе. Для іх незалежнасьць Беларусі, наша мова, культура, сымволіка — для іх гэта сьвятое не на словах. Хачя ў гэтых людзей ёсьць сем’і, дзеці, але яны не задаюць пытаньні: за што жыць. Кожны выкручваецца, як можа, але свой ўнёсак у абарону незалежнасьці ўносіць, ахвярна збіраючы подпісы і ахвяраваньні, працуючы ў Курапатах на талацэ, ахвяруючы ўласны час і грошы, размаўляючы зь людзьмі.

Раскол Фронта. Маё бачаньне.

З 96-га года я пачаў займацца Віцебскай вобласьцю. За гэтыя гады ў мяне ўсталяваліся асаблівыя пэрсанальныя адносіны з кіраўнікамі нашых суполак і радаў Віцебшчыны. Я ведаю гэтых людзей, на што яны здольныя. І гэта вельмі важна — чалавечыя пэрсанальныя кантакты.

На ўсіх дэманстрацыях у Менску ў 96-м годзе я кіраваў дружнай (пасля Анатоля Крыварота, які стаў сакратаром Управы). У нас тады была даволі моцная дружна. У 97-м годзе на *Чарнобыльскім Шляху* наша дружна затрымала чатырох правакатараў (якія білі вокны ў інтэрнаце Беларускай Палітэхнічнай акадэміі) і перадалі міліцыі. Пасля гэтай справа ўладамі была „спушчаная на тармазах”, таму што правакатары былі іхныя людзі. Але затрымаўшы гэтых падонкаў, мы спынілі далейшыя правакацы на самым пачатку. (Наперадзе калёны была яшчэ адна правакацыя — пабілі вокны ў адной краме па шляху шэсьця. Там таксама правакацыю спынілі.)

Ужо тады, калі выехаў зь Беларусі Пазьняк, я ўбачыў нейкую неадпаведнасьць паводзінаў і Баршчэўскага, і Хадзькі, і Вячоркі, і Бяляцкага. Мяне вельмі здзіўляла, што гэтыя людзі не прыкладалі ніякіх намаганьняў, напрыклад, па збору сродкаў для функцыянаваньня арганізацыі. Усе аплаты арэнды сядзібы, сьвятля-цяпла і г. д. ляжала на некалькіх чалавекх, якія шукалі неабходныя грошы. А гэтыя людзі былі як бы такой публікай, якая прыгожа гаварыла і была „над усімі”, партыйныя такі „бамонд”. Такое было адчуваньне, што яны лічылі сябе „вышэйшымі” за шароговых сяброў. Гэта адчувалася выразна.

Ва Ўправе былі такія ж паводзіны. Калі я прыходзіў з нейкімі практычнымі прапановамі, то рэакцыя Івашкевіча была ніякай: пілі „каўку”. Адчуваньне было, што Ўправа не займаецца сваімі функцыямі. А ўжо ўмацаваўся Лука, ужо прышла дыктатура, сітуацыя пачала змяняцца да горшага.

У 97-98-м гадах зьявіўся так званы „трэці сэктар”, праз які пачалі ўцягваць сяброў партыі ў „грантаўскія” справы. У каго слабіна была наконт грошай — пайшлі туды. Праз гэтыя структуры пачаўся агентурны развал Фронта. Гранты давалі невялікія, але некаторыя купляліся на гэтыя капейкі. Гранты для іх зьявіліся асноўным сродкам існаваньня. Самае істотнае, што гэтыя гранты не працавалі на Беларусь. Усё, у асноўным, раскрадалася, усё было пустое. Таму што тыя газэты, бюлетэны, якія выпускаліся на гранты, сёмінары, якія праводзіліся, — усё было, так бы мовіць, толькі фармальна дэмакратычнае, павярхоўнае і агульнае, без разуменьня рэальнага становішча і нацыянальнага лёсу беларускага народа. Ідзе ціхая акупацыя нашай краіны, антынацыянальная палітыка рэжыму, плітычная агрэсія з Масквы, пазыцыйная вайна за Беларусь — а яны пра агульную дэмакратыю, за „правы чалавека”. Якія „правы чалавека”, калі акупацыйны рэжым, калі пад прозай незалежнасьць дзяржавы, калі вынішчаюць беларускую культуру, мову, школу!? Нам хочучь адсечы галаву, а яны рупяцца пра прычоску! Рэжым праводзіць этнацыд беларускага насельніцтва і нацыянальнай культуры, а грант-дэмакраты ні бум-бум, маўчаць. А гэта што — не правы чалавека!?

Так людзі пачалі адпрацоўваць тыя сродкі-падчкі, і ўжо ў тым накірунку, пра якія ім казалі (бо давалі гранты адмыслова, пад спецыяльную тэматыку — ня больш; сам чалавек не выбіраў, „тэма” гранта была папярэдне сфармулявана. Атрымаў — адпрацоўвай.)

Частка людзей, як кажуць, „села на грантасосную іголку” і для іх (калі яе дастаць) — усё абвальвалася. І зараз мы ўсё гэта бачым. Прайшло некалькі гадоў, дасталі зь іх гэтую „іголку” — і дзе дзеліся гэтыя ўсе „барацьбіты”, арганізацыі?

Адбылося так: людзі зрабілі маральны выбар, за грошы яны былі гатовыя выконваць волю тых гаспадароў, якія гэтыя грошы даюць. Ці гэта былі немцы, ці маскоўцы, ці іншыя, але былыя нашыя партыйцы сталіся абмежаваныя ў выбары. Бо імі ўжо ненавязьліва кіравалі, грантадаўцы ставілі пэўныя задачы, накірункі.

Немцам таксама непатрэбная незалежная Беларусь. Для чаго ім патрэбны „дэмакратычны калідор” (як яны кажуць пра Беларусь)? Ім галоўнае — труба і танны газ. А нашыя інтарэсы яны ніколі ня ўлічвалі, зьнішчылі мільёны беларусаў у 1-ю і 2-ю Сусьветную вайну.

Мы павінны пра гэта таксама памятаць, памятаць гісторыю, Грунвальд, Воршу. Мы ў той жа самай геапалітычнай сітуацыі, якая, на жаль, засталася: мы паміж немцамі і Расеяй, і яны дзейнічаюць сумесна. Для іх Беларусь як незалежная дзяржава непатрэбная. Калі мы ўсё гэта усвядомім, то і дзеянні будуць адпаведныя. Няма чаго спадзявацца на Захад ці, тым больш, на Ўсход. Ніхто нам не дапаможа акрамя нас самых. Сіла ў нас і сіла наша.

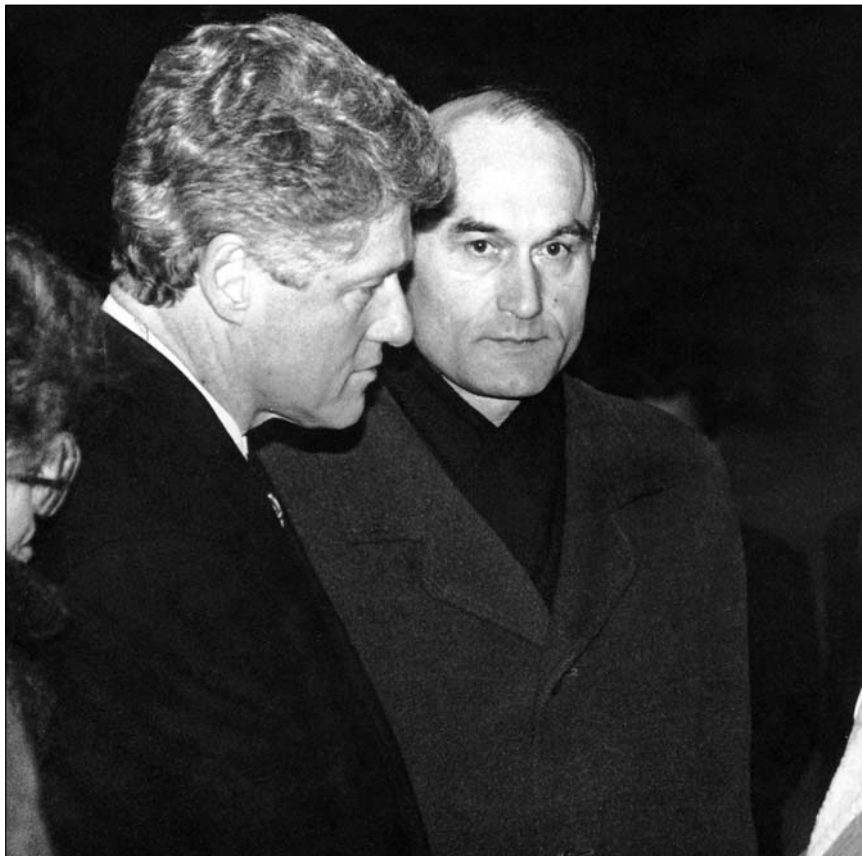
Думаю, што „раскольнікі” гэта ўсё разумеюць, але яны выбралі ўжо свой шлях, яны ўжо ў тым коле, зь якога яны вырвацца ня могуць: яны купленыя. Незалежнасьць — гэта зараз стала толькі іхняй рыторыкай. У сутнасьці іхных дзеяньняў незалежнасьці ўжо няма. У іх на першым месцы „дэмакратыя”, нямецкая ці маскоўская, толькі не беларуская. Але калі захопяць дзяржаву, калі зьнішчаць Беларусь, то пра якую „дэмакратыю” можна гаварыць?

* * *

У 1999 годзе былі прыдуманы „альтэрнатыўныя” выбары прэзыдэнта. Гэта, фактычна, быў плян палітычнага зьнішчэньня Фронта, распрацаваны

ў Расеі. Ім хацелася палітычна зьнішчыць Зянона Пазьняка як лідэра, як палітыка. Быў запрапактаваны так званы плян „Чыгёр”. Калі б Фронт вырашыў ня ўдзельнічаць у гэтых „выбарах”, то развал структураў Фронта і зьнішчэньне сталіся б на першым этапе „выбараў”. Неабходна было ня даць ім ажыццявіць іхныя задумкі, кантраляваць мэханізм іхнай разбуральнай працы. Без паэтапнага ўдзелу зрабіць гэта было немагчыма.

Для гэтай афэры знайшлі выканаўцу. Маскоўскую авантуру арганізоўваў В. Ганчар (па складу характара ён афэрыст; мы ж памятаем, як ён падтрымліваў Лукашэнку, як адышоў ад ідэалаў Беларусі, як „кінуў” Карпенку

Зянон Пазьняк і Біл Клінтан у Курапатах. 1994 г.

і г. д). Ён расчысчаў поле для 2001 года (бо і сам спадзяваўся, што стане кандыдатам у прэзыдэнты ад апазыцыі). Але ён не ўлічыў аднаго: хто такі Лукашэнка, хто за ім стаіць і што яны зрабяць з тым, хто праваліў афэру, змарнаваў іхныя грошы і хто ім яшчэ й пэрсанальна пагражае.

* * *

Калі паглядзець, хто зьнік, — гэта тыя людзі з былога атачэньня Лукашэнкі, якія працавалі ў яго камандзе і выконвалі ягоныя загады. Ён ведае кожнага зь іх. Быў запушчаны плян „выбары”. На каго было абаперціцца Ганчару? Усе гэтыя партыі (АГП, БСДГ, БСДГ НГ) — толькі на паперы. Ёсьць „генэральская тусоўка”, а ўсё астатняе — на паперы (акрамя спэцслужбаў). Заявы ў іх ляжаць, але ніхто з іхных „сябраў” не працуе, акрамя пару дзясяткаў. (Нішчаць Беларусь, а яны „праграмы” распрацоўваюць.) Калі ў цябе ёсьць міжнародныя сувязі — ты прыкладзі ўсе намаганьні на захаваньне незалежнасьці Беларусі, пакажы ролю Расеі. Не. Адны езьдзяць у Брусэль-Бэрлін, другія — у Маскву. Вось і ўся „каляніяльная апазыцыя”: статкевічы, лябедзькі, вячоркі, ператварыліся і паступова ўцягнуліся ў здраду („увайшлі ў пер’е”). А зараз — вяртаньня назад няма.

* * *

Рукамі старшыняў абласных выбарчых камісіяў Ганчар (якога мы вымушаны былі дапусьціць у ФРОНТ) і яго памагатыя вычпалі людзей. Папрацавалі і псіхалягічна, бо шукалі асобаў, якія сквапныя на грошы і дзеля іх

готовыя здрадзіць. Знайшлі: Магілёўская вобласць — **Анатоль Фёдаруў**; Віцебская — **Васіль Шалухін**; Горадзенская — **Мікола Баўсюк**; Менская — **Валянцін Баранаў**; Гомельская — **Яўген Мурашка**, Берасьцейская — спадар **Фукс**. Па Менску — **Уладзімер Кішкурна**.

Падобралі гэтых людзей і пачалі задаваць ім праграму дзеянняў. Кіраўнікі гарадзкіх, абласных арганізацыяў, некаторыя іхныя намеснікі пачалі апрацоўваць людзей.

Пазьняк паставіў Ганчару і Чыгіру умову свайго ўдзелу ў выбарах: дзейнічаць строга ў межах Закона. І калі мы ўбачылі, што пайшлі парушэньні — усё стала зразумела.

Зянон Пазьняк накіроўваў афіцыйныя лісты Ганчару ў ЦВК з патрабаваньнем праводзіць выбары па закону, у адзін дзень. Ніякай рэакцыі. Ганчар прызначае выбары на 10 дзён. У той жа час Баршчэўскі, Вячорка, Хадыка прыкладаюць ўсе намаганьні, каб гэтыя „выбары” ў 10 дзён працягваліся. Іхная рэакцыя на нашыя заўвагі, што трэба спыняць беззаконьне, трэба патрабаваць выкананьня заканадаўства, была вельмі нэрвовая.

Памятаю паседжаньне кіраўніцтва Фронту ў пачатку траўня (за некалькі дзён да пачатку выбараў). Мы патрабавалі ў адзін дзень правесці галасаваньне — колькі прагаласуе, столькі і прагаласуе. Сэнс быў такі: паказаць, што беларусы прагнуць свабоды, хочуць зьменаў. Мы адчувалі, што Фронт хочучь утапіць у балоце.

Да гэтага часу ніякіх сродкаў (пра якія раней гаварыў Ганчар) выдзелена не было. Было дадзена пару траншаў старшыням абласных камісіяў, якія, фактычна, нікому з кіраўнікоў раённых і гарадзкіх выбарчых камісіяў іх не далі (каму далі 20 даляраў, каму 15, а йшла размова на тысячы даляраў). Тады усё і стала відавочна. Прышчэплілі карупцыю.

Ганчар праз гэтых людзей і праз гэтыя грошы пачаў разбураць Фронт. Ставілася ўжо канкрэтная задача, людзей апрацоўвалі так: „Пазьняк нам не дае магчымасцяў атрымаць нармальныя грошы, нам бы іх навалілі, кожны меў бы кампутар, машыны, офісы і г.д. Калі будзе іншы старшыня, то дадуць грошай, мы будзем атрымліваць добры заробак за змаганьне, за палітычную барацьбу.”

Так адбывалася псіхалогічнае, маральнае разбурацьне. Сродкі на гэта далі невялікія, можа, 8-9 тысячаў даляраў кожнаму зь іх. І за гэтыя грошы яны пачалі працаваць супраць Беларусі.

Калі мы ўсё гэта ўбачылі, усе фальсіфікацыі „датэрміновага” галасаваньня, мы патрабавалі спыніць беззаконьне. Пайшлі лічбы, што прагаласавала за дзень 200 і больш тысячаў чалавек. А старшыні камісіяў звоняць і кажуць, што сродкаў з ЦВК не далі, а казалі зьбіць якія-небудзь скрыні для галасаваньня самім. „У мяне 16 тысячаў выбаршчыкаў, а мне далі толькі тысячу бюлетэняў. Казалі зрабіць ксэраксы і закінуць у выбарчую скрыню. Як напишаце, так і будзе,” — паведамлялі старшыні раённых камісіяў. А гэтыя баўсюкі-фёдаравы казалі: „Ды ўсё будзе нармальна, Пазьняк стане прэзыдэнтам. Мы ўсё зробім.” Пазьняка адкрыта хацелі ўтаптаць у грязь.

Яны ж падпісалі і пустыя блянкі ад Абласных камісіяў (што, дарэчы, стала вядома рэжыму) і перадалі пустыя блянкі Ганчару, каб у іх можна было напісаць, што заўгодна.

Мы прынялі меры. Старшыня Пазьняк абзваніў ледзь ня ўсю Беларусь з заклікам выходзіць з камісіяў. У Фронце падзел адбыўся так: там, дзе людзі выйшлі з камісіяў, тыя арганізацыі пайшлі за Пазьняком. Тыя, якія ў фальсіфікацыях пайшлі да канца, падраблялі подпісы і пратаколы, — яны здрадзілі.

У пачатку траўня па патрабаваньні Пазьняка сабралася кіраўніцтва Фронту і было вырашана выходзіць з гэтай смуродлівай гісторыі, з гэтых „выбараў”. Спадар Хадыка тады правакацыйна прапаноўваў: „Вось 16-га адбудуцца выбары, і калі 17-га Ганчар апублікуе фальсіфікацыю, то мы заявім, што гэта фальсіфікацыя і мы не прызнаём гэтыя вынікі.” Вінаваты, маўляў, Ганчар.

Але ж мы ведалі аргументацыю Ганчара. Ён бы сказаў: „90 адсоткаў раённых гарадзкіх і абласных камісіяў — вашы фронтаўцы. Вось пратаколы, падпісанья вашымі людзьмі. Гэта вы фальсіфікатары.” І — канец Фронту. А Пазьняк? Зразумела, што б зрабілі з ягоным „абраньнем”: „Прыезджайце, маўляў, спадар „прэзыдэнт” і фармуіце ўрад”. Вось схема

палітычнага зьнішчэньня Фронту і ягонага лідэра. Усё было падрыхтавана ФСБ-КГБ. Уся гэтая афера, асабліва каманда Чыгіра, была інфільтраваная агентурай, якой было ўсё вядома, як што адбывалася. Усё было пад наглядом спецслужбаў.

Тады тая частка Фронту, якая цвёрда стаяла на маральных пазыцыях Пазьняка (Беленькі, Папкоў, Раманцоў, Каролік, Крыварот, я) пачалі таксама абтэлефановаць арганізацыі (старшыня са свайго боку) і казаць, каб выходзілі з камісіяў. 13-га траўня старшыня здымае сваю кандыдатуру. І тады пачалася істэрыка, бо ўсе пляны здрадніцаў ляснулі. Што б яны ўжо потым ні рабілі, гэта ўжо было неістотна.

* * *

Перад 6-м Зьездам Фронту пачалася апрацоўка людзей. Спецслужбы падкінулі думку: нам трэба „акцэптабельны” палітык, успрымаемы для Захаду і для Ёсходу. Пазьняк (па-іхнаму) для гэтага не падыходзіў. Яны рыхтавалі на гэтую ролю Вячорку. Роля Баршчэўскага была ў арганізацыі ўсяго гэтага, у казуістычным вядзеньні Зьезду і палітычным нішчэньні Пазьняка. Баршчэўскі выказаўся ў друку: „Фронтам будучь кіраваць не з-за мяжы, а зь Беларусі”. Агентура ў Фронце падкідвала рэплікі: „ён даўно за мяжой”, „трэба абіраць чалавека, які будзе тут кіраваць Фронтам у Беларусі” і г. д.

Яны ўсе езьдзілі па рэгіёнах (вельмі актыўным быў Сіўчык, Баранаў, Баўсюк, Кішкурна, Кавалец, Хадыка, Вячорка) і агітавалі: трэба здымаць Пазьняка, бо ня даў зарабіць.

Калі адбылася першая сэсія Зьезду, то ўсё было відаць, як на далоні: як праводзілася падрыхтоўка, як апрацоўвалі людзей. Усё гэтае пачварства павылазіла. Так Юру Качуку і ўсёй дэлегацыі Баўсюк катэгарычна заяўляў, каб не галасавалі за Пазьняка. Юра мне расказаў, што Баўсюк адабраў у яго бюлетэнь, выкрэсьліў Пазьняка (Юра гэты бюлетэнь у скрыню для галасаваньня ня кінуў).

Нягледзячы на велізарныя высілкі „прагматыкаў”, старшынёй на 1-й сэсіі Зьезду быў абраны Зянон Пазьняк (перавага ў чатыры галасы). Але вельмі брыдкую здрадніцкую ролю на Зьездзе сыграў Лявон Баршчэўскі падчас вядзеньня 1-й сэсіі (навучыўся ж недзе). Выглядала подла. Ён заявіў, што старшыня не абраны (хця ў Статуце ясна сказана: старшыня абіраецца большасцю галасоў) і тут жа зачыніў першую сэсію Зьезду. (Другая сэсія Зьезда павінна была абраць Сойм.)

Пасля гэтага пачалася паханалія ціску. Прышлося шмат што вытрымаць. У кіраўніка Канцылярыі У. Юхо забралі ключы ад сядзібы. Гэта былі і Кавалец, і Баршчэўскі, і Сіўчык (якога пэрсанальна Пазьняк выраптаваў у свой час ад таго, што той нарабіў. Той жа Хадыка патрабаваў тады пакараньня Сіўчыку. Яны былі такімі зацятымі ворагамі, а тут — аб’ядналіся.)

Менавіта Слава Сіўчык ноччу, як злодзей, ламаў замок ва Ўправе і ставіў свае замкі. (Пазьней Сіўчыка выключылі з той партыі. Ёсьць прымаўка: здраду прымаюць — здрадніцаў вешаюць. Тое самае адбылося з Баранавым, з Фёдаравым. Усё з цягам часу становіцца на свае месцы.)

Тых, хто быў за Пазьняка, агрэсіўна не пускалі ва Ўправу. Усё было падрыхтавана па варыянт зьнішчэньня ўкраінскага Руху — каб мы пачалі біцца паміж сабой. СМІ разыгралі б свой сцэнар: маўляў, сёньня ноччу адны ламаюць замкі, устаўляюць свае, назаўтра другія робяць тое самае. Ідзе бойка, яны змагаюцца за маёмасьць, за прыватныя шкурныя інтарэсы, і на Беларусь ім напляваць і т. п.

Мы разумелі гэта і на канфлікт не пайшлі. На жаль, за раскольнікамі гвалтоўна засталася тое памяшканьне, якое з такімі цяжкасьцямі дабывалі нашыя людзі. Дзякуючы намаганьням і Пазьняка, і найперш Галіны Вашчанкі, у Фронту была такая добрая штаб-кватэра. Шкода. Але прыйдзе час — усё стане на свае месцы.

* * *

Перапынак паміж двума сэсіямі зьезду можа доўжыцца і хвіліну, суткі, тыдзень, месяц ці два. Дэлегаты, якія былі вылучаныя на зьезд, нязьменныя, застаюцца тыя ж самыя.

Перад пачаткам другой сэсіі група раскольнікаў абсалютна не па статутных нормах пачала мяняць дэлегатаў, пачалі вылучаць новых. Мяняць

пачалі тых дэлегатаў, якія прагаласавалі за Пазьняка. Але Мандатная камісія Зьезду пацьвердзіла тое, што 2-я сесія праходзіць з тымі дэлегатамі, якія былі вылучаныя на Зьезд і галасавалі на 1-й сесіі.

Мы на паседжаньні кіраўніцтва прааналізавалі сітуацыю і зразумелі, што нас чакае. Таму прынялі адпаведныя захады. Я кіраваў дружнай, і прапускаў на Зьезд дэлегатаў згодна сьпісу Мандатнай камісіі. На працягу трох гадзінаў прыйшлося стрымліваць разьёшаную зграю заангажаваных журналістаў і тых, якія не былі дэлегатамі. Усё астатняе праходзіла ў зале. (Казалі, што Баршчэўскі ў экстазе нават зьёў некалькі мандатаў(??))

Я прысутнічаў толькі, калі кідаліся да Юры Беленькага і хацелі забраць мікрафон. Правакацыя не ўдалася і Хадыка заклікаў раскольнікаў зыйсьці са зьезда. Яны сышлі, але кворум у зале застаўся. Зышла меншасьць. Мы абралі Сойм, намесьнікаў і г.д.

Паколькі зышла невялікая частка дэлегатаў, то яны пачалі пісаць „пра-таколы па вылучэньні на Зьезд” невядома ад якіх суполак, не галасуючы (часам увогуле тых, што не зьяўляліся сябрамі Фронта), з вуліцы (самі сябе вылучалі). Гэта была суцэльная падробка. Але ж яны былі ўжо спракты-каванымі. Калі людзі на шляху здрады і падману — гэта рабіць ім ужо ня цяжка. (Я падумаў, што было б каб гэтыя камбінатары трапілі ва ўладу? Ня дай Божа! Вось табе і „агульная дэмакратыя”, вось табе і Ганс Вік, вось табе і „апазышан”!)

Праз некалькі гадзінаў (!) яны назьбіралі такім чынам адусюль „дэле-гатаў” і правялі свой нелегітымны зьезд, асноўную, большую частку якога ніхто не вылучаў.

* * *

Як сталася, што зарэгістравалі дзьве арганізацыі пад адной назвай?

Міністэрства юстыцыі пайшло на парушэньні заканадаўства, (закона аб грамадзкіх аб’яднаньнях), бо рэгістраваць дзьве арганізацыі пад адноль-кавымі назвамі нельга.

Поўная назва нашай грамадзкай арганізацыі — **Беларускі Народны Фронт „Адраджэньне”**, скарачана назва — **„БНФ „Адраджэньне”**. Поўная назва нашай партыі — **Кансэрватыўна-Хрысьціянская Партыя — БНФ**, скарачана — **Партыя БНФ**. Сутнасьць у тым, што тады (падчас Зьезду і пасля) ішла перарэгістрацыя партыяў і грамадзкіх аб’яднаньняў. Хутка пасля Зьезду мы падалі дакуманты ў Мін’юст на перарэгістрацыю. Мін’юст цягнуў час, пераправяраў усе нашыя дакуманты некалькі месяцаў. У лютым нам выдалі пасьведчаньні. Так нас перарэгістравалі першымі. У нас усё было юрыдычна правільна, грамадзкая зроблена.

Праз пэўны час мы са здзіўленьнем чытаем аб’яву ў „Зьвязьдзе”, што згублены дакуманты Беларускага Народнага Фронт „Адраджэньне”. У той жа дзень мы падалі інфармацыю ў газэту „Зьвязда”, што нічога ня страчана, прад’явілі дакуманты, і на наступны дзень газэта дала абвяржэньне.

Новая арганізацыя (тых што вышлі са Зьезду) правяла свой сойм, адмовілася ад слова „народны” і падала дакуманты ў Мін’юст (пазней за нас). Мін’юст нашу абвестку да ўвагі ня ўзяў, пайшоў на парушэньне заканадаўства і зарэгістраваў існуючую грамадскую арганізацыю пад назвай **„БНФ „Адраджэньне”**, а існуючую партыю — **„Партыя БНФ”**. Зарэгістравалі іх даволі хутка, без цяганіны, праз месяц пасля нас. Было відавочна, што ўсё зроблена адмыслова.

Зроблены быў ня проста непрыстойны ўчынак (невпадкова рэжым дапамог ім). Іхныя паводзіны паказваюць, што інтарэсы Адраджэньня для іх не галоўныя.

Што канкрэтна я маю на ўвазе?

Калі быў яшчэ адзіны Фронт, спадары Бяляцкі і Хадыка, як прадстаўнікі Фронт, па свайму ўласнаму хаценьню, без дазволу Сойму падпісалі дакуманты з расейскім „Правым выбарам”, з „Саюзам правых сілаў” Расеі. Фронт іх на гэта не ўпаўнаважваў! У справах жа Фронт (выпуску партыйнай інфармацыі, выпуску ўлёткаў у абарону незалежнасьці і г.д.) ніякіх намаганьняў зь іхнага боку не было.

Ніякага ўдзелу ў абароне Курапатаў яны не прымалі. Яны ўдзельнічалі ў фальшывых мясцовых выбарах, удзельнічалі ва ўсіх перамовах з расейскімі псэўдадэмакратамі. Яны зараз зноў занятыя разам з вікаўскай

„аб’яднанай апазыцыяй” падрыхтоўкай выбараў у нелегітымную „палатку” і рыхтуюцца да ўдзелу ў незаконным рэфэрэндуме аб трэцім тэрміне Лукашэнка (хоць зразумела, што гэтага рабіць нельга). Такім чынам фактычна яны ўдзельнічаюць у легалізацыі рэжыму. Гэта ёсьць непавага да нацыянальных інтарэсаў Беларусі. У іх паводзінах відаць прымітыўны разьлік, спадзяваньне на выгаду.

Рэальнай незалежнай працы сёньня ў іх няма, няма ніякіх улёткаў. Няма. Толькі ёсьць інфармацыя па радыё „Свабода”, што яны быццам бы надта шмат робяць. Гэта ўсё пустое. Яны зараз сышліся з савецкім генэралам Фраловым (з „палаткі”). Гэты Фралоў выступаў у Горадні, расказваў, як ён піў гарэлку з палкоўнікам ФСБ, з расейскім генэралам Рагозіным (маўляў, у мяне падтрымка з расейскага боку). Сядзяць гэтыя вячоркі ў Горадні, іх сабралі, ім расказваюць, і яны, разьвесіўшы вушы, слухаюць. Сорам. Пра якую сьведомасьць можна гаварыць?

Курапаты

Пра Курапаты я даведаўся ў 93-м годзе, усяго толькі. А пабываў там толькі ў 95-м. У Фронце было шмат працы, у тым ліку арганізацыйнай, ставіліся палітычныя першачарговыя задачы — імі і займаўся. Пытаньне пра Курапаты на некалькі гадоў было сыцішанае. На першым месцы былі выбары, змаганьне супраць расейскай палітыкі і г.д. Гэта ўсё забірала шмат часу.

Да Курапатаў я дайшоў к 2000 году, бо стала відавочна: калі не пачаць нейкія канкрэтныя захады, рэжым зьнішчыць Курапаты. Старшыня падыходзіў да гэтага значна раней, гаварыў пра пабудову Народнага Мэмарыялу. Яшчэ ў 1998 годзе ў артыкуле „Курапаты. 10 гадоў пасля” Пазьняк напісаў:

„Якімі я ўяўляю мэмарыяльныя Курапаты? Маё ўяўленьне простае, разлічанае на духоўны рост беларускай нацыі. Ня будзе росту — ня будзе і мэмарыяльных Курапатаў. Я ўяўляю, што кожны беларус, кожны чалавек, які ў нейкім накаленні роду пацягне ад камуністычнага генацыду, ці проста кожны той, хто мае сэрца і веру, жаласьць і любоў да свайго народу, той хай прыносіць у Курапаты свой крыж і ставіць яго, дзе захоча. Я ўяўляю мэмарыяльныя народныя Курапаты, дзе над магіламі сасновы лес дрэў і лес рукатворных крыжоў. Калі ідзеш ад шашы па дарозе ўгару да магілаў — паабал калюмы крыжоў. Іх тысячы, іх дзясяткі, сотні тысячай, прынесеныя беларусамі і ўкапанымі ў пакутную, палітую нявіннай крывёю зямлю. Яны стаяць паабал Дарогі Сьмерці: крыжы-людзі, крыжы-беларусы зь імёнамі расстраляных, забітых, замучаных продкаў, што сабраліся тут перад Страшным Судом.

Кожны нясе сюды свой крыж. Колькі яго прыдзецца несьці кожнаму? Год? Два? Ці, можа, пятнаццаць? Ці цэлую вечнасьць?

Колькі яго прыдзецца несьці ўсім? Невядома. Пауль што ў Курапатах чатыры крыжы. Чатыры крыжы...”

Гэтыя словы ўражвалі, але тады ўсе нашыя сілы былі ськіраваныя на палітычную барацьбу. 1999 год — цяжкі ўдар расколу Фронта. На плечы зваліліся ўсе арганізацыйныя цяжкасьці па перабудове арганізацыі. Трэба было прыкласьці неверагодныя намаганьні, каб умацаваць Фронт і Партыю, вытрымаць навалу, гэтую шалёную атаку — і захаваць адраджэнскі Вызвольны Рух.

1999-2000 гады — зьявілася разуменьне, што трэба тэрмінова займацца Курапатамі. Настаў другі гістарычны момант Курапатаў. Мы выразна адчулі небясьпеку, якая павісла над імі. Пайшла гэбісцкая істэрыя ў афіцыйнай прэсе супраць Курапатаў, пачаліся размовы пра кальцавую дарогу праз урочышча. Мы даведаліся, што варыянт дарогі па прасекту 93-га года ў абход Курапатаў рэжым не прапусьціць. Значыць — калі пашырэньне — то зьнішчэньне часткі Курапатаў. А калі ня будзе супраціву — зьнішчаць поўнасьцю. Спыніць гэта можна было толькі нейкімі неардынарнымі крокамі.

Старшыня Фронт Зянон Пазьняк зноў заклікаў пачаць стварэньне Народнага Мэмарыялу. Менавіта ён прапанаваў ідэю Крыжовага шэсьця на Дзяды. Падрыхтоўку да Крыжовага шэсьця 2000 г. рабіў я. Я тады прышоў ў Курапаты і ўбачыў, што там адбывалася (проста жах): заросшыя магілы, сьмецьце кругом, кустоўе хмызьняк, магілы, дзе бруд, дзе смажаць шашлык, дзе вогнішчы, сабак выгульваюць, — ну такое ўжо там тварылася... Я

падуму: ну як жа гэта зрабіць, як асіліць, з чаго пачынаць. Здавалася гэта немагчымым. І я стаў думаць над простымі практычнымі рэчамі. Любая ідэя для ўвасабленьня павінна быць падрыхтавана практычна. І ўсё ж я не сумняваюся, што мы гэта зробім. Проста я такі чалавек: калі я стаўлю сабе задачу, то прапрацоўваю плян — і я ўсяроўна яго выканаю. І буду іншым прапагоўваць і патрабаваць. Як бы цяжка ні прыйшлося.

І калегі мае думалі гэтаксама, як гэта зрабіць, і на кіраўніцтве пытаньне разглядалася. Канцэпцыя Мэмарыялу сур'ёзна абмяркоўвалася са старшынём Партыі і была выпрацаваная за люты-сакавік 2000 г. (тэхналегія, колькасць крыжоў, дзе і як размяшчаць, якія крыжы павінны быць усталяваныя найперш, як адтаіць зямля). Па прапанове старшыні Фронту было прынята канцэптуальнае рашэньне масава ставіць крыжы. З гэтага моманту я пачаў думаць і шукаць канкрэтныя шляхі, каб гэта вялікая праца сталася для нас, беларусаў, як і заклікаў Пазьняк, масавым узрушэньнем.

У 2000 годзе адбылося вялікае Крыжовае шэсьце, усталявалі крыжы.

Гэтаму папярэднічала немалая падрыхтоўчая праца. Разам з кіраўніцтвам Партыі і Управы (С. Папковым, П. Шашкелем, А. Крываротам) мы выбралі месцы для ўсталяваньня першых крыжоў. Тэхнічнай працай па выбару крыжоў займаўся я. Мне дапамагалі нашыя прыхільнікі, якія разумелі, што значаць Курапаты для беларусаў. Яны ахвяравалі на гэтую справу і матэрыялы, і сваю працу. Зараз мы пакуль што ня можам назваць іх усіх, але прыдзе час, і ўсе, хто дапамагаў мне, хто ахвяраваўся на высакародную справу, будуць названыя паімённа. Прыдзе час!

Тое, што зрабілі гэтыя людзі (хто дапамагаў з 2000-га году, і тыя, хто потым далучаўся ў 2001-м, 2002-м, 2003-м) — гэта высакародная справа. Іх даволі шмат, як і самой падрыхтоўчай тэхнічнай працы было надзвычай шмат. Гэтыя людзі разумелі, што яны робяць і для чаго. Тут улічваецца ня толькі сам матэрыял, але і выраб крыжоў, і перавозка, і шэраг пэўных тэхнічных момантаў, якія пакуль што ня могуць быць разгалашаныя па пэўных прычынах.

На першае шэсьце было падрыхтавана 20 вялікіх крыжоў і шмат меншых.

Акцыя рыхтавалася, але не афішавалася, і шмат што было нечаканым і для самых удзельнікаў шэсьця. Калі мы панеслі крыжы, то гэта сталася вялікім ўзрушэньнем для самых удзельнікаў паходу. Гэтая працэсія, самы крыжы — пэўным чынам узьдзеінічалі, узнімалі дух людзей — і удзельнікаў, і „назіральнікаў”.

Раней, калі, мы ішлі на Дзяды ў Курапаты са сьцягамі і транспарантамі, рэакцыя „няўдзельнікаў” была іншая. Шмат было і варожых выкрыкаў, і абразаў, тым больш прапаганда рэжыму спрыяла гэтаму. Калі ж у 2000 годзе мы ішлі з крыжамі (то было, праўда, пару нейкіх бальшавіцкіх выкрыкаў), але ў асноўным людзі, якія ня ўдзельнічалі і проста глядзелі на шэсьце з прыпынку, з вуліцы, былі пад уражаньнем — і стаялі моўчкі.

Гэта і быў пачатак мэмарыялізацыі Курапатаў. Але пасля гэтага масава крыжы яшчэ ня ставіліся. Новы штуршок у справе ўзьнік тады, калі ў 2001 годзе зьявілася пагроза знішчэньня магілаў, калі ўвосень пачаўся наступ уладаў на Курапаты. Мы ізноў рыхтаваліся да Дзядоў, зноў адбылося Крыжовае шэсьце.

У матэрыяльным пляне адна наша Кансэрватыўна-Хрысьціянская Партыя — БНФ не магла вырашыць гэта: мы існуем не на гранты. Таму Мэмарыял паўставаў на беларускія грошы нашых людзей, на іхныя ахвяраваньні. Крыжы выраблялі людзі, якія ахвяравалі на гэта свой час і рабілі іх бясплатна. Але выдаткі ўсяроўна былі (скажам, на матэрыялы, на набыцьцё лесу, выдаткі на электраэнергію і г. д.). Па мінімуму нешта абавязкова трэба было аплочваць. Тады ў мяне зьявілася задумка арганізаваць збор ахвяраваньняў па ўсёй Беларусі. Я прапанаваў такі падыход: зрабіць ведамасьці і па ведамасьцях зьбіраць гэтыя грошы. Хтосьці пагадзіўся, хтосьці не. Пакуль не пачалася сама праца.

З 2000 па 2003 год сітуацыя з Курапатамі вельмі зьмянілася. Мы ўсталёўвалі крыжы зноў і зноў. Людзі „няўдзельнікі” пачалі па-іншаму, з разуменьнем ставіцца да нашай ініцыятывы. У 2002-м годзе, калі мы ўрачыста ішлі з крыжамі, я выразна бачыў спачуваньне „няўдзельнікаў”. Знайшлася адна жанчына (каля станцыі мэтро, пэўна камуністка), якая пачала лемантаваць, але на яе накінулася можа чалавек дзесяць „няўдзель-

нікаў”, якія стаялі на прыпынку. Я чуў такія словы: „Вы што, ня бачыце, што яны нясуць крыжы!?” „Гэта ж крыжы!” „Што вы да іх маеце!? Людзі йдуць у Курапаты!”

За тры гады пераламалася сітуацыя, адчувалася наша маральная перамога. Для мяне гэта было ня тое, што нечакана. Было незвычайна прыемна ўбачыць, што наша праца мае плён. Зьмены відавочныя. Зараз можна з упэўненасьцю сказаць, што у простых „няўдзельнікаў” цяпер ёсьць разуменьне важнасьці ўшанаваньня памяці пра генацыд.

Пасля першага Крыжовага шэсьця мы ў партыі пастаянна абмяркоўвалі, што рабіць далей. Бо Курапаты на той час уяўлялі сабой, фактычна, суцэльную „шашлычніцу”, месца, дзе пілі, гулялі, выгульвалі сабак. Гэтаму спрыяў рэжым (як папярэдні камуністычны, так і цяперашні). Ніякіх тармазоў для вандалаў не было. Сумленныя людзі, зразумела, гэтага не рабілі, але вынікі дзеяньня несумленных былі паскудныя.

Мы пачалі ўсталёўваць крыжы і вычышчаць Курапаты ад сьмецьця, хмызьняку, заросшыя магілы — ад кустоў. Мы гэта зрабілі і робім пастаянна. І паступова пачалі выпясыняць з Курапатаў усялякі зброд. Калі ў 2000-м на нашыя заўвагі яны рэагавалі нэрвова: „А што, мы — аддыхаем”; „гэта было даўно” і г. д. 2001 г. — таксама яшчэ прыходзілася „вымятаць” шашлычнікаў і выпівох. Якраз самыя падзеі былі вакол кальцавой дарогі, гэтыя нашыя бойкі, барацьба за кожны кавалачак сьвятой зямлі. І калі пачалі выразаць лес, рабіць падсыпку, мы актывізавалі стаўленьне крыжоў, і на шляху той будаўнічай тэхнікі паставілі шмат крыжоў. Гэта на нейкі час (месяцы на два) спыніла наступ. Пачалася размова, кансультацыі. Тэма Курапатаў зноў загучала ў друку.

Нягледзячы на нашае змаганьне, рэжым прыняў рашэньне будаваць дарогу напярэці, але разбурыць асноўныя пахаваньні, дзе яны плянавалі, мы ім не далі. Без змаганьня — разбурылі б усё, у гэтым не было нікага сумневу. Мы ж бачылі, як стаялі будаўнічыя вешкі па дарозе. Было выразна відаць, што палову магілаў яны б захапілі, несумненна. Я лічу, што перамога адбылася ня толькі маральная (і дарога пайшла ня так, і сітуацыя ў грамадзтве стала іншай у выніку змаганьня). Праблема гучэла ў друку. Мы ніколі не давалі сваёй згоды, каб там будавалі дарогу, мы заўсёды стаялі цьвёрда, каб дарога пайшла ў ахвод Курапатаў.

Пасля ўсталяваньня крыжоў, ахвярных выступаў, публікацыяў, пасля прыцягненьня міжнароднай супольнасьці да гэтай праблемы (мы ж усім паведамлялі пра падзеі ў Курапатах, там былі і амбасадары, і АБСЭ) пытаньне было пастаўлена публічна.

Наша партыя не падпісвала ніводнай паперы па згодніцтву з уладай. Але гэта рабілі іншыя, яшчэ й самы раскопвалі Курапаты. Тым часам трэба было сказаць ясна і дакладна: тут будаваць нельга!

Што ж, кожны рабіў свой маральны выбар. Канешне, шмат нашых сяброў пацярпела: і штрафы, і катаваньні і г. д. Але змаганьне заўсёды прыносіць плён. І каб не было змаганьня, не сумняваюся, — з Курапатамі усё было б вырашана на карысьць рэжыму.

Пасёллак „сонечны”. Напрыканцы мінулага году Менскі райвыканкам адвёў поле, каля якога вазілі нашых пакутнікаў на расстрэл у Курапаты, пад забудову катэджнага пасёлка пад назвай „солнечный”. Калі да мяне трапілі ўсе дакуманты, распараджэньні, праекты, цяжка было паверыць, што такое можа быць. У 80-ці мэтрах ад Курапатаў плянавалася пабудаваць „увеселіцельныя заведзеньні” (казіно, рэстараны, катэджы і разьвяярнуць гэта ўсё ў бок магілаў). Калі ВІГ-Эўрабуд і нямецкая фірма „Хорнбахер и Болль” давалі рэкламу, мы зьявіліся ў нямецкую амбасаду з запытам, што гэта за людзі такія знайшліся. Амбасадар адказала, што пра такую фірму яна ня ведае. Але ўжо ўстаноўлена, што гэта за людзі.

Давалі рэкламу: „Рядом зелёный лес!” У мяне ўсё ёсьць, цэлая папка: усе публікацыі, дакуманты па Курапатах, фотаздымкі, рэкламы іхныя. Я адмыслова завёў гэтую папку. Гэта гісторыя, і прыдзе час — разьбярэмся і з экспэдыцыямі, і з рашэньнямі. Дырэктар „ВІГ-Эўрабуду” прызнаўся, што ён уклаў у гэтую справу вялікія сродкі. Я так разумею, што шмат пайшло і на хабар чыноўнікам.

За гэтым „праектам” стаялі вялікія грошы і людзі з крымінальнай сьвязьдомасьцю, але сітуацыю ўдалося пераламаць.

(Фота А. Масюлы)

Талака ў Курапатах. 2003 г.

Я пераканаўся, што змаганьне за святаю справу ніколі не бывае надарэмна, якім бы „безнадзейным” яно не выглядала на першы погляд. Змагацца трэба заўсёды. У святых справах дапамагае Бог. Так і з Курапатамі.

Шмат было змаганьня. Па-першае, нашая праца, тое, што мы даглядалі Курапаты, што ставілі крыжы, вычышчалі, што мы упарадкавалі Курапаты. Ужо пастаўлены сотні крыжоў. Усё гэта было заўважана, і для змаганьня зьявіліся аргументы.

Па-другое, шмат было юрыдычнай і тэхналягічнай працы. Пра гэта не гаварылася, але ціха і спакойна рабілася справа. Шмат зрабіла *Мая Тодараўна Кляшторная*. Мы дзейнічалі як бы паасобку, але ў адным накірунку. Мы са свайго боку рабілі справу, яна са свайго. Нашыя дзеянні і стваральная праца ў Курапатах давалі спадарыні Кляшторнай у яе так бы мовіць „частцы змаганьня” неаспрэчныя аргументы. Калі трыма-чатырма гадамі раней чыноўнікі казалі: „Ну што вы патрабуеце, у вас жа там сьмецьце, паглядзіце, грязь.” І калі мы зрабілі сваю справу, зьявіліся аргументы. „Паглядзіце, — казалі мы, — створана алея, усё прыбрана, няма хмызьняка.” Не зважаючы ні на якія цяжкасьці, мы ахвярна і бесперапынку рабілі і робім тое, што павінны рабіць дзяржаўныя структуры: леспрамгас, лясніцтва і г.д. Для гэтага дзяржава павінна была выдзеліць спецыяльныя сродкі, і людзі адпаведных устаноў штодзённа займаліся б гэтай справай. Як мы, штосуботу займаемся.

„ВІГ-Эўрабуд”, калі займаўся адводам зямлі, не замовіў праект ахоўных зонаў і плянаваў зацьвердзіць ахоўныя зоны па сваім праекце — 80 мэтраў ад Курапатаў(!) і самавольна працягваў працу (працягнуў падстанцыю без дазволу, пачаў пазначаць межы, слупкі ставіць, завезьлі будаўнічыя матэрыялы, якія ляжалі надбайна, неахайна і г.д.) Выйшла распарадкаваньне старшыні Менскага абласнога выканаўчага камітэту аб навадзеньні парадку на зямлі („Аб добраўпарадкаваньні ...”). Мы ўсюды падавалі інфармацыю: „Ідзе парушэньне, ідзе парушэньне!”. Абласная пракуратура была абавязана далучыцца да справы. І сапраўды (трэба аддаць ёй належнае), пачаліся пракурорскія рэагаваньні. Фірме забаранілі працу без зацьверджаных ахоўных зонаў.

Тым часам дзеве цудоўныя беларускія жанчыны з Праектнага інстытута (*Вольга Кукуня і Таццяна Косьціч*) без усялякай аплаты распрацавалі праект ахоўных зонаў.

Канешне, было шмат перапіскі з чыноўнікамі, прыкладзена шмат намаганьняў, і ўрэшце рэшт Навукова-мэтадычная Рада пры Камітэце аховы гістарычнай спадчыны і культурных каштоўнасьцяў 20-га траўня 2003 г. зацьвердзіла гэты праект.

Калі ахоўныя зоны былі зацьверджаныя, гэта і стала юрыдычнай падставай для перамогі. У выніку нашага няспыннага і грамадзкага змаганьня ўлада вымушаная была адступіць. Было прынятае рашэньне будоўлю забараніць, матэрыялы зьвезьці, дамовы з „ВІГ-Эўрабудам” ва ўстаноўленым парадку скасаваць. Што і было зроблена.

Я ўжо казаў, што пад уплывам фронтовага штодзённага змаганьня на працягу 2000-2003 годоў, зьмяняліся адносіны простых людзей да Крыжовага шэсьця. Тое самае можна сказаць і пра адносіны пэўных чыноўнікаў да гэтай справы, што таксама паспрыяла перамозе. Я нават думаю, што ў некаторых зь іх там, у Курапатах, таксама ляжаць іхныя дзяды.

Гэтае штодзённае змаганьне за Курапаты, нашыя талокі, пастаянная інфармацыя пра іх прынесьлі свой плён. Зьмянілася тое, што, здавалася, зьмяніць немагчыма. І зараз у чыноўнікаў няма такой агрэсіі ва ўспрыманьні Курапатаў, што назіралася раней. І тут — нашая перамога.

Зімой былі д’ябальскія наскокі вандалаў на Курапаты — зламалі 20 крыжоў. Што ж, яны зламалі 20 крыжоў, а мы паставілі яшчэ 100. Яны нешта ішчэ пашкодзілі, а мы яшчэ паставілі 50. І гэтыя дзеянні, тое, што мы не спыняемся, ставім і прыбіраем, зноў ставім і вычышчаем ад нечысьці, зьмянілі знешні выгляд Курапатаў. Ужо ёсьць разуменьне і ў тых, хто выпадкова патрапіў у Курапаты.

Дарэчы, цікавая рэч. З боку старой бэтонкі, што ідзе з Заслаўя, ёсьць поле. Раней туды людзі хадзілі (ці ў лес, ці па ягады, ці на палеткі да лецішчаў) праз Курапаты. А зараз ідуць у абыход, у самы Курапаты не заходзяць, таму што з усходняга боку ўздоўж леса ўжо стаяць крыжы, стаяць крыжы і

з паўночнага боку. Стварасца крыжовая ахоўная зона. Крыжы далёка відаць, і людзі ўжо ведаюць, што там. Мне і на працы казалі, што бачылі нашыя крыжы, нашу працу, што цяпер ведаюць, дзе Курапаты.

Так, гэтая праца вельмі вялікая. Хаця ня так проста ўсё. Лаўку Клінтана ламалі некалькі разоў. Але Крымінальная справа ўзбуджаная. Міліцыя пачала назіраць за Курапатамі. Адносіны да самой праблемы лепшаюць. І нашая пастаянная прысутнасць, і прысутнасць крыжоў, і прысутнасць (з нядаўняга часу) міліцэйскага патруля прывялі да таго, што зараз, фактычна, няма шашлычнікаў. Туды ўжо не заходзяць ні піць-гуляць, ні шашлыкі рабіць. У мікрараёне Зялёны Луг жыхары ведаюць пра Мэмарыял, змяніліся псіхалагічныя адносіны да гэтага месца. Нармальных людзей, у якіх нармальная псіхіка, крыжы абавязваюць, засьцерагаюць ад лёгкадумства, спыняюць. Ім ужо зразумела, што сюды ісьці піць-гуляць нельга.

Курапаты ад акружнай дарогі. 2003 г.

Талокі, дабраўпарадкаваньне, стаўленьне крыжоў — усё гэта набывае ўжо масавы характар. Але ёсць людзі, якія ў справе Курапатаў асабліва ахвярныя.

Асобы

Тут я хацеў бы найперш сказаць пра *Ўладзімера Станіслававіча Юхо*. Гэта чалавек, які ўсе гады змагаецца за Курапаты, дзень у дзень. Шмат пацярпеў, яго нават у 2001 годзе судзілі з крыжом. Пасья падзеяў 8 лістапада (калі кінулі АМАП на замагароў), спадара Юхо прывезьлі ў Савецкі суд з крыжом. Ён ня выпускаў свой крыж, які трымаў, не аддаў, і яго з крыжом і судзілі. Ён шмат зрабіў у справе выратаваньня Курапатаў. Чалавек абсалютна ахвярны. Дарэчы, яго нідзе на працу не прымаюць за беларускую мову. Ён па-іншаму проста ня можа гаварыць, і ўжо некалькі гадоў беспрацоўны (пасья таго, як яго скарацілі з Акадэміі мастацтва).

Я разумею такіх людзей, разумею, чаму яны ахвяравалі частку жыцця на змаганьне, каб захавалася памяць, каб захаваліся Курапаты. Бяз усялякіх сродкаў, без аніякай „рэкламы”, гістарычных выступаў (як у некаторых) — штодзённая шэрая праца для Беларусі.

Хацеў бы яшчэ сказаць і пра *Сяргея Пятровіча Панкова* — намесьнік старшыні Кансэрватыўна-Хрысьціянскай Партыі — БНФ. Прыходзіў з сякерай, сек сухі хмызьняк, прыбіраў, ставіў крыжы. Ён адзін з першых заклікаў ставіць крыжы на шляху будаўнічай тэхнікі. Нягледзячы на тое, што ён займаецца і адказвае за шмат якія галіны дзейнасці Партыі, ён таксама пастаянна працуе ў Курапатах. Ён шмат пацярпеў ад уладаў за гэтую справу. Асабліва калі рэжым актывізаваўся ў справе зьнішчэньня Курапатаў, ён быў адзін з першых, хто перагародзіў дарогу самазвалам, экскаватарам і АМАПу. Частка тых крыжоў, якія былі пастаўлены ў Курапатах, асьвечы-

ныя сьвятарамі, знаходзіцца пад кальцавой дарогай. Яны так і засталіся стаяць, засыпаныя пяском і жвірам, як ахвяры, ў Курапацкай зямлі.

Нельга пераацаніць працу нашых жанчынаў: *Вольгі Кацянкавай, Ангеліны Масюты, Таццяны Цяцёркінай* і шмат іншых беларускіх жанчынаў. Сябра нашай партыі *Уладзімер Плотнікаў* не адзін раз быў жорстка зьбіты ў Курапатах амапаўцамі за сьвятую справу.

Людзі прыходзяць, працуюць, дапамагаюць. У асноўным — гэта сябры Кансэрватыўна-Хрысьціянскай Партыі — БНФ, якія ахвяруюць сваім вольным часам, адпачынкам. Штосуботу прыходзяць і працуюць.

У такім беларускім паняцьці, як „Курапаты” сапраўды закладзена высокая ідэя, якая дае штуршок чалавечаму руху, зьбірае і яднае людзей на агульную справу.

Хто ж змагаецца за Курапаты?

У так званай „незалежнай” прэсе за ўвесь час барацьбы за Курапаты было шмат шуму, што абаронцы Курапатаў — гэта быццам бы не сябры Кансэрватыўна-Хрысьціянскай Партыі — БНФ, а іншыя людзі. На радыё „Свабода” гэтая думка шмат прапагандавалася, і кніжку адмысловую выпускалі пра іх, пра нейкія „камітэты” па абароне Курапатаў. Быў створаны адмысловы імідж тым людзям. Мы разумеем, для чаго гэта рабілася.

Хтосьці пад гэтыя „камітэты” атрымаў грашовыя дывідэнды. На працягу трох гадоў я пару разоў бачыў іх у Курапатах, і ў асноўным тады, калі там былі замежныя амбасадары, калі „лаўку Клінтана” аднаўлялі. Тады ўсе гэтыя „прагматыкі-грантасмокі” зьявіліся пад журналісцкія юпітэры: і лябедзькі-жыхары, і ўся тая „камарыльля” (інакш я не магу назваць гэтую публіку). А каб прыйсьці проста так, без фотакамераў, з рыдлёўкай ці сякерай, ці прынесці крыж у Курапаты — за гэтыя гады я ніводнага зь іх ня бачыў. Ніводнага. Уся гэтая рэклама пра іхнюю „дзейнасць” — хлусьня. Так званыя „незалежныя” СМІ адмыслова стваралі імідж гэтым людзям нібыта як барацьбітам за Курапаты. Радыё „Свабода” перадавала пра быццам бы „патруляваньне” ў Курапатах Партыі Свабоды і Маладога Фронта. Усё гэта ерунда, хлусьня. Аб’явілі — на гэтым увесь „энтузіязм” і выйшаў. У Курапатах з гэтых арганізацыяў няма ніводнага энтузіяста. Падрастаюць маладыя прагматыкі... „Школу” яны прайшлі ў старэйшых.

Пра так званых „абаронцаў” і кнігу пра іх. Кніга напісана ў адным накірунку. Ну стаяў гэты іхны намёт. І каму яны перашкодзілі? Як пракладаў рэжым дарогу, так і пракладаў. А наглядаць, як капаюць, як прывозяць жвір, размячаюць дарогу — ну і што з гэтага назіраньня? У працы над Народным мэмарыялам зь іх ніхто рукі не зачэпіў.

Хаця, трэба сказаць, там былі розныя людзі. Былі і сьвядомыя маладыя, якія лічылі, што яны прыносяць карысьць. Можа, яны і прынеслі карысьць (я гэта не адмаўляю), але было шмат, якія прыходзілі туды проста паесці, таму што тым, хто начаваў у Курапатах, людзі дапамагалі. Сярод „абаронцаў” былі ахвярныя асобы, але найбольш было выпадковых, для якіх Курапаты нічога ня значылі. Пабылі — і пайшлі.

Ў адзін зь летніх дзён 2002 г. я прышоў у Курапаты, чую — іграе музыка, розныя вясёлыя песьні, рок (у гэтым месцы!). Гляджу — стаіць магнітафон.

Я адразу падышоў у лагэр „абаронцаў” і сказаў: „Паважаныя людзі, тут жа сьвятое месца, тут жа могількі. Які тут можа быць рок? Чым вы тады адрозніваецеся ад тых жа будаўнікоў, якія пракладаюць дарогу на касьцях?”

Гэта адклалася ў маёй памяці, бо паводзіны гэтых людзей былі неадпаведныя. І ня толькі ў гэтым выпадку. Вакол намёту заўсёды было брудна, не прыбрана, неахайна, смецьце. І трэба разабрацца, хто і што стаяла за гэтымі людзьмі і хто атрымаў за гэтую „вахту” вялікія сродкі. Я думаю, час назаве гэтых імітатараў, якія арганізавалі той „лагэр абаронцаў”, якія, фактычна, нічога і ні ад каго не абаранілі.

Пра сродкі, якія атрымлівалі „на Курапаты”, штатныя асобы з „Хартыі”, мне паведаміў адзін з тых, хто ў гэтым удзельнічаў. Было сказана пра 80 тысячаў даляраў, але я думаю, што было болей. Той чалавек ведаў пра 80 тысячаў, якія былі выдаткаваныя, фактычна, на імітатарскую працу, каб хлопцы і дзяўчаты жылі ў намёце.

Але столькі сродкаў туды, безумоўна, не пайшло. Дзе гэтыя сродкі — мне невядома. Хто даваў грошы? Можна здагадацца. Далі тыя, што

ўбачылі, якую працу мы пачалі па стварэнні Народнага Мэмарыялу. Ім спатрэбілася стварыць інфармацыйнае супрацьдзеянне для нас. Знайшлі мэтад. Пасадзілі маладых людзей, і праз адпаведныя структуры (так званыя „незалежныя” СМІ, радыё „Свабода”) пачалі раскручваць тое, чаго не было на самой справе. Бо пра абарону Курапатаў там шмат не рупіліся, найбольш сязелі, елі і спалі. Вось і ўся падзея.

Унутры іхнага намета было вельмі неахайна, брудна. Я быў у іхным наметце ня раз і ўсё гэта бачыў на свае вочы. Навокал усё было забруджана. Прыбіральні ніякай не было, і ўся „гігіена” тварылася ў гэтым лесе, на магілах.

У гісторыі з Курапатамі ня ўсё так адназначна, як падавала „незалежная” прэса. Калі ж гаварыць пра кнігу, там шмат цікавых рэчаў. Напрыклад, словы спадарыні В. Трыгубовіч зараз нікуды ня выкінуць, гэта калі яна выступала супраць усталявання крыжоў у Курапатах, „турбуючыся” за „пакрыўджаных” мусульманаў і г.д. Слухаць гэты абсурд было проста сорамна. Ня ўкладвалася ў галаву, як можна так казаць. Але як толькі беларусы з Амэрыкі (сп. Бартуль) далі ёй самой колькі там даляраў і папрасілі ўсталяваць крыжы дзеля памяці, гляжу — крыжы зьявіліся (ўжо й пра „правы” мусульманаў” забылася). Ну, дык як гэта называецца?

Усе новыя крыжы, што зьяўляюцца ў Курапатах, я ведаю, бо асабіста сачу за будаўніцтвам Народнага Мэмарыялу. Але ж я ніводнага разу ня бачыў спадарыню Трыгубовіч на талачу ў Курапатах, як і лябедзяк, вячорак, статкевічаў і іншых „прагматыкаў”.

З гэтага для мяне відавочна выноса: маральнасць палітыкі таксама мераецца Курапатамі. Гэтым людзям, іхным словам ня можа быць ніякай веры, бо выпрабаванне праходзіць праз Курапаты. Яны гэтае выпрабаванне не прайшлі. І іхныя партыі таксама не прайшлі гэтага выпрабавання. Ня бачыў я іхных „шматлюдных” партыйных збораў у Курапатах.

Для мяне — гэта не палітыкі, гэта прыстасаванцы, прагматыкі. Чалавек, які ня вытрымаў экзамену Курапатамі, ня можа быць сумленным беларускім палітыкам, бо маральнасць вызначаецца тут.

* * *

Калі я ўпершыню пабыў у Курапатах, калі падыйшоў да кожнай магілы, прайшоў гэты лес, у мяне зьявілася адчуванне, што ў гэтым жыцці я павінен зрабіць тут ахвяру, і гэта будзе, напэўна, самая галоўная мая справа. Мяне скаланула карціна маглаў сотняў тысячаў невінаватых нашых беларусаў і тыя папалішы пасьля вогнішчаў вандалаў, якія я пабачыў. Я думаю, як гэта спыніць. Ідэя *Зянона Пазьняка* аб пабудове *Народнага Мэмарыялу* трапіла мне ў самую душу.

* * *

Спыніць вандалізм заклікамі цяжка. Патрэбны быў менавіта такі „тормаз” — чыстае прыбранае месца і крыжы. Усё. І вось настаў момант, магчыма, гэта была Боская дапамога, Боскі штуршок — і справа рушыла.

Я прадумаў плян дзеяння, каб усталяваць дзясяткі тысячаў крыжоў. Гэта цяпер і мая мара — каб кожная душа закатаванага беларуса была ўвабленая ў крыж.

Усе нашыя дзеянні мы абмяркоўвалі з кіраўніцтвам Партыі, але пэўныя практычныя моманты не абмяркоўваліся і не агучваліся — не пара.

Удзячны я нашым сябрам. Зрабілі мы ведамасьці і пайшлі збіраць сродкі. Зноў знайшліся незвычайныя людзі, якія ёсць толькі ў нас. *Вольга Іванаўна Кацянкава* — вельмі адданы гэтай справе чалавек. *Часлава Антонаўна Семяновіч* з *Горадні* сабрала звыш аднаго мільёна рублёў на крыжы (500 даляраў ЗША).

Выкарыстоўвалі ўсе магчымасці, зьявталіся да знаёмых, да суседзяў і г.д. І скажу так: нідзе адмовы я ня чуў. Давалі людзі розныя сумы, але — не адмаўляліся ніколі. І усім ім — дзякуй, незалежна ад колькасці грошай.

Пачалі думаць, як канкрэтна рабіць крыжы. (У той час было такое вялікае супрацьдзеянне, што прыходзілася добра падумаць над гэтым пытаннем „як?”.) У гэтай справе мне дапамог адзін беларус (на жаль, пакуль не магу назваць яго прозвішча, час не прысьпеў) знайсці людзей, якія вельмі па таннаму кошту зрабілі крыжы. Гэта быў 2002 год, і мы тады паставілі 240 крыжоў. Іх вырабляе сябра нашай партыі *Анатоль Рэбкевіч*

з *Жодзіна*. Праца ідзе, і я пляную, што ўжо будзе паўтысячы крыжоў за два апошнія гады.

Асьвячэнне крыжоў кожны раз надае моцы тым, хто тут працуе і надае духоўнасці гэтаму месцу. Таму, хто цяперака спакусіцца і падыме руку на такі крыж, — будзе пакараньне. І гэта — стрымліваючы фактар. Бо людзей з нармальнай псіхікай крыж стрымлівае.

Студзень 2003 г. — верасень 2004 г.

Post scriptum

Напрыканцы свайго расповяду я б хацеў падсумаваць некаторыя зьявы, якім ацэнка не даецца: што зрабілі і робяць для Беларусі два чалавекі, якія зараз у эміграцыі. Ніхто яшчэ гэтай ацэнкі не даваў. Я хацеў бы сказаць пра Галіну Пазьняк і Зянона Пазьняка. За гэтыя гады было выдадзена больш 100 тысячаў асобнікаў „Беларускіх Ведамасцяў” (больш 50-ці нумароў). І гэта зрабілі ўсяго 2 чалавекі.

На такі аб’ём працы звычайна працуюць цэлыя творчыя калектывы. Я хацеў бы назначыць і для нашых сяброў, і для тых, якія прыхільна ставяцца да Беларусі, што гэтыя людзі рабілі і робяць вялікую справу.

Апрача гэтага выдадзеньня (у самых неспрыяльных умовах) цудоўныя кнігі („Глёрый Патрыя”, „Новае стагоддзе”, „Беларуска-расейская вайна”, „Гутаркі з Антонам Шукелойцем”, „Прамаскоўскі рэжым”, паэма, фатаграфіі і вершы „Вялікае Княства”), і відавочна — надзвычай глыбокія артыкулы. Кожнаму чалавеку, кожнаму беларусу, прачытаўшы гэтыя творы, я думаю, стала б зразумела, хто ён ёсць на гэтым свеце.

Хто скажа праўду пра Пазьняка? Прышоў час пра гэта сказаць. І я хацеў бы сваю долю ўнесці ў гэтую праўду. Таму што гэтыя людзі, Зянон і Галіна, практычна, ахвяраваліся сваім жыццём, сваім уласным дабрабытам, дабрабытам сваіх родных. Не шыкуючы, а выжываючы ў цяжкіх умовах палітычнай эміграцыі, не жывучы ў розных „катэджах” (як плявузаючы іхныя былыя палчэнікі, і ворагі) — сціплыя людзі, яны робяць вялікую справу для Беларусі.

Акрамя таго, тое, што Беларусь да гэтага часу — незалежная дзяржава, што не ўдаецца крамлёўская агрсія — у гэтым вялікая праца Зянона Станіслававіча Пазьняка на замежжы. Гэта сустрэчы з палітыкамі, гэта розныя канфэрэнцыі, гэта праўдзівая інфармацыя пра тое, што адбываецца на Беларусі. І гэтаму чалавеку трэба дадаць належнае.

Усё сваё жыццё, усё, што ён зрабіў і робіць, ён ахвяраваў і ахвяруе для Беларусі. І дзякуй яму. Хай Бог дасць яму здароўя. Ён сваё слова ўжо моцна сказаў, гаворыць цяпер і, я думаю, яшчэ скажа.

Алесь Чахольскі

Студзень 2006 г.

(Да друку падрыхтавала Галіна Палачаніна)

ЗЯНОН ПАЗЬНЯК: ПАВІННА БЫЦЬ НАРОДНАЯ ВОЛЯ

Гэты мой зварот да ўсіх грамадзянаў Беларусі, якія ўдзельнічаюць у перадвыбарчай кампаніі, да арганізатараў і выканаўцаў збору подпісаў, а таксама да законных прэтэндэнтаў на выбары. **Рэальная сітуацыя выглядае так:** — Лукашэнка ня мае права балатавацца на трэці тэрмін. — Бюлетэні, у якіх упісаная асоба, што ня мае права балатавацца, ёсць незаконныя. — Удзел у такіх выбарах па схеме і правілах рэжыму дапамагае забяспечыць фальшывую перамогу Лукашэнкі. — Выбары па схеме рэжыму незаконна выйграе рэжым. — Масква заігравае з прэтэндэнтамі на выбары, каб уцягнуць іх у правілы фальшывай выбарчай гульні і зрабіць бачнасць законнасці. — Масква цвёрда і даўно паставіла толькі на Лукашэнку, бо ад захавання ўлады Лукашэнкі ў Беларусі залежыць лёс сучаснай улады ў Крамлі. **Выснова:** — Незаконнай схеме выбараў рэжыму трэба супрацьпаставіць альтэрнатыўную народную і законную схему выбараў і ажыццявіць яе. — Нельга адмаўляцца ад удзелу ў выбарах, бо з боку рэжыму справа ідзе не аб закон-

ных выбарах, а аб захопе ўлады пры дапамозе выбараў. Пры адмаўленьні ад выбараў улада будзе захоплена. (Мэханізм адпрацаваны). **Што рабіць:** — Трэба праводзіць Народнае галасаваньне. Гэта значыць, што ў рамках афіцыйнага тайнага галасаваньня народ галасуе самастойна сваімі бюлетэнямі. Гэта ёсьць законнае дзеянне, пагрунтаванае на артыкуле трэцім Канстытуцыі. Дзеянні выбаршчыкаў у Народным галасаванні не пярэчаць выбарчаму заканадаўству. **Працэдура Народнага галасаваньня:** — На ўчасткі для галасаваньня выбаршчыкі йдуць са сваімі заранёў падрыхтаванымі бюлетэнямі, дзе ўлісанае прозьвішча альтэрнатыўнага народнага кандыдата, за якога яны галасуюць. (Можна ўзяць з сабой чысты ліст паперы, тады свой бюлетэнь можна напісаць у кабінце для галасаваньня). Гэта ёсьць Народны Бюлетэнь. — Выбаршчык бярэ бюлетэнь рэжыму, ставіць подпіс у сьпісе выбаршчыкаў і йдзе ў кабінку. — У кабінце выбаршчык кладзе ў кішэню бюлетэнь рэжыму і дастае свой бюлетэнь. — У скрыню для галасаваньня выбаршчык апускае свой бюлетэнь. — Выбаршчык захоўвае бюлетэнь рэжыму для перадачы яго Народнай Грамадзкай Камісіі (НГК). Вынікі галасаваньня будуць відавочныя. Важна захаваць бюлетэнь рэжыму і перадаць яго ў НГК. Больш 50 адсоткаў такіх бюлетэняў, сабраных НГК, будзе сьведчыць аб Народным імпічманце Лукашэнкі і аб адхіленьні яго ад улады. Падкрэсьліваем, гэта працэдура законная, дэмакратычная і мірная. Пасьля Народнага галасаваньня і Народнага імпічманту ўлада будзе перададзена Часоваму Ураду, які арганізуе новыя выбары прэзыдэнта і парлямэнту. Заклікаем прыняць удзел у далейшым фармаваньні і разгортваньні Народнай Грамадзкай Камісіі (НГК). Галоўная задача НГК — збор сабраных выбаршчыкамі бюлетэняў рэжыму, аб'яўленьне вынікаў галасаваньня грамадзтву, арганізацыя працэдуры Народнага імпічманту Лукашэнкі, перадача ўлады Часоваму Ураду.

Зянон Пазьняк

5 студзеня 2006 г.

ЧАМУ ПАТРЭБНАЕ НАРОДНАЕ ГАЛАСАВАНЬНЕ

Перамагчы рэжым, удзельнічаючы ў ягонай схеме выбараў, якія ён сам праводзіць, кантралюе і фальсіфікуе, практычна немагчыма. Вопыт гэта пацьвярджае. Перамогі народнага кандыдата нельга дасягнуць адразу адным дзеяннем на выбарах. Бо законных і справядлівых дэмакратычных выбараў ня будзе. Але можна перамагчы народнай тактыкай у некалькі этапаў. Першы этап — Народнае галасаваньне, калі народ удзельнічае ў афіцыйных выбарах, але галасуе па сваёй схеме, пагрунтаванай на Канстытуцыі і законах. Сутнасьць Народнага Галасаваньня ў блакіроўцы машыны фальсіфікацыі. Народны Бюлетэнь будзе ўлічаны пры падліку як „несапраўдны”, а ў выбаршчыкаў застанеца доказ існага галасаваньня — афіцыйны бюлетэнь. Калі гэтых доказаў будзе больш за 50 адсоткаў — „элегантная перамога” стане немагчымай. Рэжым можа яшчэ накідаць сваіх бюлетэняў, за тых, хто ня прыйдзе галасаваць. Таму, каб пазбавіць яго гэтай магчымасьці, павінен быць масавы выхад людзей на выбары на Народнае галасаваньне. Калі народ пераможа ў 1-м туры, то другі тур стане поўным разгромам Лукашэнкі. Пасьля галасаваньня ўсім трэба йсці і прыязджаць на Цэнтральную плошчу Менска. Там можна стварыць умовы для працы НГК і іншых ворганаў, якія пачнуць сваю дзейнасьць. Наступны этап — дэмакратычныя выбары прэзыдэнта, прызначаныя Часовым Урадам.

Зянон Пазьняк

8 студзеня 2006 г.

ФРОНТ ВЫСТАЯЎ І РАЗГОРТВАЕ СЬЦЯГІ

Памятаю расповяд аднаго актыўнага ўдзельніка польскай „Салідарнасьці” — змагарнага руху 1980-х гадоў. Войтэк казаў, што пасьля аб-

вяшчэньня генэралам Ярузэльскім ваяннага становішча ў сьнежні 1981 г. арыштаваньня змагары „Салідарнасьці” убачылі некаторых са сваіх нядаўніх папчэнікаў у мундзірах з пагонамі. Вядома, што польскі камуністычны рэжым і ягоныя спэцслужбы меркавалі стварыць прафсаюзік пад назвай „Салідарнасьць” і пэўдаапазыцыйнымі дзеяньнямі завесці праэтэст польскага народу ў тупік. Нічога ў іх ня выйшла. У „Салідарнасьць” у 1980 г. на працягу лічаных дзён запісалася 10 мільёнаў чалавек, вызначыліся сапраўдныя, а не падстаўныя лідары — і паліцэйская порхаўка лягнула, пачалося сапраўднае змаганьне супраць камуны і савецкай акупацыі.

У Беларусі рэжым і спэцслужбы хацелі пракруціць такі ж сцэнар. Калі ўлетку 1988 г. пачалося стварэньне народных фронтаў у Прыбалтыцы, камуністы БССР вырашылі стварыць свой „нарфронцік”. На гэта ёсьць дакумэнтальныя сьведчаньні. Калі пасьля правалу путчу ў жніўні 1991 г. дэпутаты Апазыцыі БНФ Зянон Пазьняк і Сяргей Навумчык увайшлі ў будынак ЦК КПБ у Менску, то пад нагамі сярод цэкоўскіх дакумэнтаў валяліся таксама пратаколы з паседжаньня, дзе цэкоўцы прынялі рашэньне „о стварэньні народнага фронту Беларусі”. Але ў кастрычніку 1988 г. ворагаў апырэдзілі Зянон Пазьняк, Васіль Быкаў і тысячы іншых патрыётаў, якія заснавалі і павялі на змаганьне сапраўдны Беларускі Народны Фронт „Адраджэньне”.

Кантора вымушана была дзейнічаць наўздагон. Сярод іншага партыйная камуністычная арганізацыя Акадэміі навук БССР накіравала ў БНФ свайго актыўнага дзеяча прафэсара Ю. Хадыку. Прафэсар і шэраг іншых таварышаў на працягу шэрагу гадоў спрабавалі шкодзіць народнаму руху, блытаць людзей, праваліць сьвятую справу. Але доўгі час ім гэта не ўдалася. Энэргія тысячаў патрыётаў, якія змагаліся па ўсёй краіне, упэўненае кіраўніцтва лідэра Фронту Зянона Пазьняка гасілі марныя спробы агентуры. Фронт дамогся вялікіх перамогаў, галоўная зь якіх — аднаўленьне незалежнасьці Беларусі ў 1991 г.

Хадыка запомніцца фронтаўцам як архетып Юды-зрадніка, як „засланы казачок” ад КПБ. Ён засьвяціўся ў безьлічых эпізодах. Калі ў 1994 г. да ўлады прыйшоў шклоўскі дзеяч, Хадыка заклікаў на нарадзе сяброў Сойму БНФ „падтрымаць Лукашэнку”. Калі ў красавіку 1995 г. група дэпутатаў Фронту на чале з Зянонам Пазьняком распачала галадоўку пратэсту ў залі Парлямэнту, сп. Пазьняк прасіў па тэлефоне Хадыку (свайго намесьніка) вывесці на плошчу перад Парлямантам людзей і падтрымаць галадоўшчыкаў, якія патрабавалі спыніць парушэньне законаў і антыканстытуцыйную дзейнасьць рэжыму і ў першы ж дзень правалілі пляны Лукашэнкі аб незаконным рэфэрэндуме, Хадыка публічна заявіў, што „у фронце у нас дэмакратыя, а не дыктатура”, людзей не склікаў і пайшоў дадому спаць. Як вядома, у ноч на 12 красавіка 1995 г. рэжым увёў у Парлямант войскі, дэпутатаў жорстка зьбілі. Адсутнасьць публічнай падтрымкі была расцэнена ў дэмакратычным сьвеце як згода грамадзтва з дзеяньнямі рэжыму.

Пасьля таго, як Зянон Пазьняк вымушаны быў выехаць за мяжу ў 1996 г., раскольнікі рэзка актывізавалася. Хадыка, Вячорка, Бяляцкі пачалі раптам езьдзіць у Маскву, сустракацца з крамлёўскімі прадстаўнікамі, падпісваць нейкія паперы без якой-кольвечы санкцыі Сойму, кіраўніцтва і сяброў Фронту. На запытаньні Сойму яны цынічна адказвалі: „Так, у Маскве мы падпісалі паперы аб супрацоўніцтве з правымі сіламі Расеі. У гэксце пагадненьня няма згадкі пра незалежнасьць Беларусі. Маскоўскія калегі казалі нам, што такая згадка азначала б для іх палітычную сьмерць у Расеі...” Усё правільна, толькі адсутнасьць згадкі пра незалежнасьць Беларусі ў такіх дакумэнтах азначала таксама палітычную сьмерць для Беларусі гэтых беларускіх прадстаўнікоў. Аднак, згаданыя асобы ўжо не прадстаўлялі Беларусь, яны раздвоіліся, бо пераходзілі пад дах і пад спрыяньне лютэга ворага Беларусі — маскоўскай імперыі.

І ўсё ж агентура і раскольнікі ня здолелі павесці за сабой Народны Фронт. У 1999 г. пасьля правалу авантуры з „адзіным кандыдатам” Чыгіром хадыкі-вінцуцкі пайшлі на сробу развалу Фронту. На зьездзе Фронту і Партыі БНФ яны не прызналі абраньне бальшынёй галасоў (бальшыня была ў чатыры голасы) сп. Зянона Пазьняка на пасаду Старшыні (што адпавядала патрабаваньням Статуту) і абвесьцілі сваім „старшынёй” Вінцука Вячорку. Потым яны захапілі сядзібу БНФ на вул. Варважэні ў Менску і пачалі абя-

цаць мясцовым кіраўнікам Фронту ў розных рэгіёнах краіны грошы дзеля пераходу на „прафэсійную палітычную дзейнасьць з офісамі, кампутарамі, сакратаркамі, стабільнымі заробкамі” і г.д. Некаторыя паверылі абяцанкам, аднак іншыя сьведэма пайшлі на здраду ідэялам Народнага Фронту. Справа ў тым, што напярэдадні гэтых падзеяў Хадыка абвясціў (і напісаў у „грантаўскім” часопісе „Збіратель” № 9, чэрвень, за 1999 год), што „нацыянальная ідэя вычарпала сябе”, Фронту трэба зьлівацца з АГП і разам весці прагматычную палітыку. Маральнасьць нацыянальнага змаганьня гэтая публіка замяніла прагматызмам і палітычным бізнэсам (модны тады тэрмін). Вакол новага „старшыні” Вячоркі засталіся раскольнікі-хадькі, а таксама функцыянеры спэцслужбаў (накшталт Януковіча). З часам шэраговыя сябры ад іх паразьбягаліся. Але псеўдафронт узяў пад сваё крыло сумнавядомы Ганс Вік, які пад шырмай АБСЭ шэраг гадоў здэкаваўся ў Менску сумесна з КГБ падля маскоўска-бэрлінскія пляны па здачы Беларусі ў расейскі палон (і адкрыта пра гэта заяўляў, напрыклад у 2000 годзе на канфэрэнцыі ў Беластоку). Менавіта Вік праз свае сувязі прадстаўляў Вячорку па ўсёй Эўропе як кіраўніка апазыцыі і гераічнага змагара. (Дзе цяпер гэты змагар!?) Вінцукоўскі псеўдафронт даўно зрабіўся часткай падстаўной псеўдапазыцыі. Прыкрываючыся імем вядомай усім беларусам змагарнай арганізацыі, калябаранты-прагматыкі спрабуюць увесці ў зман беларускае і міжнароднае грамадства. Але нічога ў іх не атрымліваецца. Выкарыстаўшы іх, маскоўскія гаспадары перавялі халуёў на пятыя-дзiesiąтыя ролі. На першых ролях на цяперашнім этапе падстаўной дзейнасьці прамаскоўскі камуніст Калякін, былы лукашыст Лебедзько, Бухвостаў потым бесхрыбетны Мілінкевіч ды інш.

Беларускі Народны Фронт „Адраджэньне” і ягонае Кансэрватыўна-Хрысьціянская Партыя — БНФ (скарочаная назва — Партыя БНФ) дзейнічаюць пад кіраўніцтвам Зянона Пазьняка. Змагарныя арганізацыі ніколі ня здрадзяць ідэялам Беларускага Адраджэньня, ня купяцца на палітычны бізнэс, на юдавы гранты. Марныя намаганьні падстаўных псеўдапазыцыянераў і спадзяваньні на выгаду. Беларускі народ пераможа варожую навалу.

Валеры Буйвал

(Інфармацыйная камісія Кансэрватыўна-Хрысьціянскай Партыі — БНФ)
2 лістапада 2005 г.

ПРЫВАТНЫ ДЗЁНЬНІК. ЗАЦЕМКІ ДЛЯ ПАМЯЦІ

25 сьнежня 2005 г., Нараджэньне Хрыстова ...Хрысьціянства зьяднала Эўропу, стварыла нечуваную раней цывілізацыю, якая перажывае цяпер зьмярканьне. Шмат прычынаў духоўнага рэгрэсу і крызісу Эўропы. Але галоўная прычына — адмаўленьне ад хрысьціянства, ад імкненьня да вечных каштоўнасьцяў, ад веры ў Бога. Эўропа пераменьваецца на вачах (зрэшты, як і Амэрыка). Такое адчуваньне, што адчынілася скрынка Пандоры. Геданізм становіцца нормай этычнага існаваньня. Эўрапейцы перастаюць ствараць, не імкнуча рабіць, трацяць удзел у кваліфікаванай працы, усё хочучь скінуць на танных эмігрантаў з былых калёніяў, пакінуўшы сабе кіраваньне, грошы і задавальненьні. Ствараецца гэтакі „хатні нэакаляніялізм”. Але працэсы ідуць такія ж, як некалі ў калёніях. І калі яны ня спыняцца, то Індыя 1950-х паўторыцца ў Вялікабрытаніі. Выказваньне Міцкевіча аб заваяваньні Эўропы (а Міцкевіч быў гений) робяцца рэальнасьцю. Зьмяніўся характар войнаў. Але стэрэатыпы думаньня настолькі

моцныя, што не дазваляюць бачыць відавочнае. Беларусы дванаццаць гадоў ня могуць усьведаць, што сталі ахвярай новага віду вайны — захопу ўлады знутры крэатурай чужой дзяржавы празь дзейнасьць спэцслужбаў разведкі. Зьнішчылі гэрб і сьцяг, зьнішчылі кнігі, беларускую школу, нацыянальнае тэлебачаньне, радыё, мову, дабіваюць культуру, далі прыярытэтныя правы чужому насельніцтву, плююць і рагочуць проста ў твар, а беларусы яшчэ нічога не разумеюць, што сталася і што адбываецца. Некаторыя нават радуюцца, думаюць — дожджык ідзе. Нешта аналягічнае адбываецца ў Эўропе. Эўрапейскі нэакаляніялізм пайшоў у адваротным кірунку. Калёніі займаюць тэрыторыі былых мэтраполіяў і стыхійна, крок за крокам, мэнтальна і дэмаграфічна падпарадкоўваюць стары кантынэнт, застаючыся сабой. Дэградацыя інтэлекту лібэральнага эўрапейскага сьвету зайшла настолькі глыбока, што ніхто зь іх ня здольны ўжо рэальна і адекватна думаць пра эўрапейскую будучыню, ці хоць бы ўявіць, што іх чакае. Яны паўтараюць свае хімы пра „культураўнае” ды шматрасавае грамадства, пра фальшывыя „правы чалавека” і гавораць пра новы Бабілён, афіцыйна адмаўляючыся ад хрысьціянства, ад хрысьціянскай культуры, ад нацыянальных традыцыяў і нават ад гісторыі. Усё выглядае неверагодна і

Фронтаўцы на Крапіўным полі над Воршай. 2003 г.

ненатуральна, як камунізм і ягоныя антылюдзкія практыкі на Ёсходзе. Але калі усьведаць, што лібэралізм — гэта ёсьць камунізм, вывернуты на выварат, то ўсё становіцца зразумелым. Лібэралізм — гэта вывернутая ўтроба камунізму, толькі без таталітарнай абалонкі. Гэта тое, што сядзела ў чэраве камунізму, у ягоных кішках і комплексах, у падсьвядомасьці бязбожнага розуму. Зірнем, як імгненна перакулілася ў лібэраляў камуністычная намэнклятура так званнага сацыягэру, як нагу ў бот уставіла. Тут табе і алігархія, і мільёны, і дэмакратыя на разліў, і свабода поглядаў на свабоду, на мараль, на сям’ю і дзяржаву. Усё прыватызавалі, усё абпошлілі, усё ператварылі ў тавар, усіх аблапошылі — і рак ня сьвіснуў.

29 сьнежня, чацьвер ...Зноў фальшыва загаварылі пра маё вяртаньне. За гады прамаскоўскага рэжыму ніводная прафэсія ў Беларусі не дэградавала так нізка, як журналістыка. Асноўная прычына дэградацыі — праца на антыбеларускія ворганы. Памятаю, як ёрнічаў некалі такі Алесь Сіліч: „Прыезжайце, Зенон Станіславіч, будзем разам боротца за Беларусь”. Потым гэтага Сіліча перакінулі ў Бэльгію ў якасьці „палітцакача”. Там гэтай публіцы сабралася столькі, што пастваралі нават свае прарасейскія „белорусские центры”, уступілі ў кантакт з бэльгійскай разведкай, даносяць на беларусаў і нішчаць беларускіх адраджэнцаў. Але беларусу розуму ня ўставіш, усё роўна на краі курапацкай ямы будзе

шчыра пытацца: „За што?” За змянацаць гадоў дзейнасці Фронту, спа-тыкачыся з людзьмі, мяне найбольш здзіўляе тое, што беларус нічому ня вучыцца ў палітыцы. Нейкія падлеткавыя ўяўленьні. 125 разоў будзе наступаць на адны і тыя ж граблі і калі атрымае па ілбе 1000 разоў, дык абавязкова наступіць ў 1001-шы. Тым часам, здольны, разумны і кемлівы народ. У чым жа прычына парадоксу? Прычына зразумелая, ці як цяпер кажуць, адназначная: адсутнасць нацыянальнай ідэі ў душы. Калі па-ездзіш па сьвеце, то вельмі добра ўсё відаць. Нават разумны чалавек без нацыянальнага паняцця і без ідэі ў сэрцы, якая карэньнямі зьвязвае яго з нацыяй, выглядае нікчэмным дурнем, які ня ведае элемэнтнага — што такое добра і што такое дрэнна. Вяртаюся думкамі ў драматычны 1995 год. Высокі чын з КДБ спаткаўся з некаторымі маімі папленнікамі і папярэдзіў, што рыхтуецца „ліквідацыя” мяне (забойства) і што КДБ у гэтым пляне ня ўдзельнічае. Празь нейкі час пра гэта ж сказаў кіраўнік важнай структуры Саўміну, а самая высокая асоба ўраду Беларусі сказала Сяргею Навумчыку літаральна гэтак: „Намячаюцца дрэнныя справы з Пазьняком. Калі што здарыцца, вось тэлефон куды званіць”. 28 красавіка С.Навумчык напісаў пра пагрозы ў газэце „Свабода” („Апазыцыю папярэджваюць...”). Мяркую, што гэта прытармазіла забойства. У 1996 годзе, аднак, прыйшлося тэрмінова выехаць зь Беларусі. У красавіку таго ж году, калі я нечакана вярнуўся, зрабілі аблаву. Спэцназ штурмаваў сядзібу БНФ, дзе я знаходзіўся. Потым Лукашэнка выклікаў на дыван кіраўніцтва сілавых структураў і ўсіх аблаяў за тое, што „не злавілі Пазьняка”. (Пра гэта гл. „Свабода”. 1996. 3 траўня). Тады ж зьявілася распараджэньне Лукашэнка для памежнікаў: „Грамадзянаў РБ Пазьняка З.С., Навумчыка С.І. Пры выездзе-ўездзе затрымаць” (Гл. „Свабода”. 1996. 21 траўня), і вусны загад страляць на паражэньне ў выпадку непадпарадкаваньня. Ужо будучы афіцыйна запрашаныя ў ЗША, мы зь Сяргеем Навумчыкам даведаліся, што рыхтуецца „нэўтралізацыя” нас у Польшчы, куды мы павінны былі вярнуцца. (Зразумела, што тут была замяшаная Масква.) Чамусьці гэта публічна выбалбатаў у расейскай Думе камуніст-дэпутат В.Люхін. Пачаўся скандал. Мы правярылі гэтую інфармацыю ў вельмі сур’ёзных і вартых даверу крыніцах. Усё пацьвердзілася. У Польшчу вяртацца было нельга. Мы вырашылі прасіць палітычнага азылю ў ЗША. Варыянты не было. Пытаньне стаяла нават не пра свабоду, а пра пазбаўленьне жыцця. Рыхтавалі забойства. (Мяне, ва ўсякім разе, чакала толькі сьмерць.) Гэта, дарэчы, адразу зразумеў Васіль Быкаў і падтрымаў нас. Ёрніцтва „журналісьцікаў” на гэтым фоне выглядае асабліва гнюсна. Тым больш, што некаторых палітыкаў ужо знішчылі.

30 снежня, пятніца ...Набліжаецца Новы год — час, калі трэба паду-маць пра лёс. Я пастаянна адчуваю Божую Ласку ў сваім лёсе і ў думках зьвяртаюся да Ёсявышняга. Гэта дзівоснае ўсьведамленьне — адчуваньне падтрымкі Найвышэйшай Сілы. Само тое, што ўдалося да гэтага часу, у гэтых цяжкіх сытуацыях палітычнай эміграцыі выжыць разам зь сям’ёй, змагацца і працаваць дзеля Бацькаўшчыны — усё гэта ёсьць для мяне цудам і дарам Божым, за які я ўдзячны Богу здзіўлена і маліцьвенна. Хай жа

распрысціраецца Ласка Ягоная над Беларусіяй! Хай вечна жыве наш вялікі і моцны Беларускі Народ!

Зянон Пазьняк

ЧАРГОВАЕ ЗЛАЧЫНСТВА ЛУКАШЭНКІ СУПРАЦЬ НАРОДА

29 снежня афіцыйна распачалася кампанія збору подпісаў за прэтэн-дэнтаў на ўдзел у прэзыдэнцкіх выбарах 2006 г. Незаконны прэтэндэнт Лу-кашэнка зрабіў першы рэкламны крок. Звычайна ў такой сытуацыі прэтэн-дэнт робіць альбо абяцае зрабіць нешта для грамадзянаў сваёй краіны. Але згаданы прэтэндэнт — як вядома, арыгінал. Ён выступіў з абяцанкамі ў

(Фота Т. Меньшук)

Менск. Траецкае Прадмесьце.

адрас зусім іншага электарату. А менавіта падпісаў „указ” аб пагадненьні з Расеяй аб запесьпячэньні роўных правоў грамадзя-нам „союзного государства”. Цяпер расей-цы могуць езьдзіць, мігрыраваць, сляіцца і жыць на тэрыторыі Беларусі, як грамадзя-не Беларусі. Беларусы нібыта атрымліва-юць такое ж права на тэрыторыі РФ. Але навошта беларусам гэтая паперка, нас не 150 мільёнаў і мы не зьбіраемся акупава-ць Расею. Ужо да паўтара мільёнаў бела-рускіх рабоў працуюць на прасторах РФ, разарваны тысячы сям’яў, нашых людзей рабуюць, б’юць і забіваюць. Цяпер рас-сейскія забойцы будуць абгрунтоўваць свае дзеянні „афіцыйным дакумэнтам” ад прэтэндэнта. Расейская арда атрымала ад рэжыму афіцыйнае запрашэньне запаў-

няць сабой нашу беларускую зямлю. Але як толькі ўсталюецца народная улада ў Беларусі, усё антыбеларускае лукашыцкае заканадаўства будзе ліквідаванае. Расейцам гэта таксама не пашкодзіць мець на ўвазе.

Янка Базыль

ЗЬМЕСТ

1. Народнае галасаваньне	2
2. У Пракуратуру Рэспублікі Беларусь	3
3. Мы прапануем падпарадкавацца закону	3
4. Крымінальны Кодэкс высьвятляе дзейнасьць Лукашэнка	3
5. Зянон Пазьняк. Зацёмкі па стратэгіі	4
6. Зянон Пазьняк. Найважнейшыя палітычныя каштоўнасьці нацыі і дзяржавы	4
7. Карупцыйны гандаль беларускай маёмасьцю	5
8. Аб рэпрэсіўным заканадаўстве рэжыму	5
9. Аб расколе арганізацыі беларускіх пісьменьнікаў	5
10. Галіна Пазьняк. Васіль Уладзімеравіч — назаўсёды ў сэрцы	6
11. Тамаш Ракса. Угодкі перавароту	10
12. Сяргей Папкоў. Дзімітры Саймс кансультуе Крэмль	11
13. Янка Базыль. Вік круціцца	12
14. Юрка Марозаў. Правал маскоўскага газавога шантажу	12
15. Алесь Чахольскі. Я — Беларусь	13
16. Зянон Пазьняк. Павінна быць народная воля	29
17. Зянон Пазьняк. Чаму патрэбнае Народнае галасаваньне	30
18. Валеры Буйвал. Фронт выстаў і разгортвае сьцягі	30
19. Зянон Пазьняк. Прыватны дзёньнік. Зацёмкі для памяці	31
20. Янка Базыль. Чарговае злачынства Лукашэнка супраць беларусаў	32

Нумар аддрукаваны пры падтрымцы беларускай фундацыі імя Рамуальда Траўгута.

Беларускія Ведамасці

Беларускае выданьне

У супрацоўніцтве зь Беларускім Выдавецкім Таварыствам ў Амэрыцы

Рэдакцыя: Зянон Пазьняк, Галіна Палачаніна

Адрас рэдакцыі: 02-017 Warszawa, Al. Jerozolimskie 125/127

тэл./факс: (+48 22) 628 76 73